

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

וזאת הברכה - שמחת תורה

מאוצר שיהותנו ומאמריו
של הרב"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישכר שמואלו שליט"א

התשפ"ה

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואלי** זצוק"ל
ב"ר שמואל ורחל ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואלי** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

עכשיו
במחיר
עלות

חזר למלאי

סט הזוהר המפואר של
ישיבת המקובלים נהר שלום

עם תרגום ללשון הקודש
כולל זוהר חדש ותיקוני הזוהר

מהרו להזמין!

רחוב שילה 4 ירושלים

02-644-33-00

הלכות יום שמיני חג עצרת ויום שמחת תורה

הלכות יום שמיני חג עצרת ויום שמחת תורה

מצות עשה מן התורה לשבות ממלאכה ביום שמיני של סוכות שנאמר (ויקרא כג, לו) "ביום השמיני מקרא קודש יהיה לכם". ומצות לא תעשה שלא לעשות מלאכה ביום השמיני שנאמר (שם) "כל מלאכת עבודה לא תעשו", וזה הנקרא חג העצרת [א].

- א. נוהגים לקשט הס"ת והרימונים בערב יו"ט של שמחת תורה מפני כבוד התורה וכו'.
- ב. קודם ערבית נוהגין לומר מזמור למנוחה על השמינית הושיעה ה' כי גמר חסיד וכו' [ג].
- ג. ליל שמיני עצרת לא יקדש אלא אחר שיהיה לילה ודאי וכו', ומברכים שהחיינו בקידוש, דשמיני עצרת

עיונים והארות

ובספר חמדת ימים כתב ומטעם זה נהגו לומר בערבית "למנוחה על השמינית" "הושיעה ה' כי גמר חסיד". כי מזמור זה אמרו יהושע בפטירת משה רבינו ע"ה, ואמר על כת מדברי לשון הרע, "יכרת ה' כל שפתי חלקות". יען כי הם גרמו לו למות במדבר, ע"י שסיפרו דור המדבר לשון הרע על ארץ ישראל, והוצרכו למות הם במדבר, והוצרך גם משה להיות עמהם. ויען בשמיני עצרת היא גומרה של תורה, וקורין פרשה וזאת הברכה בפטירת משה רבינו ע"ה, ועל כן תיקנו לומר מזמור זה על פטירתו, והוא סגולה לכפר על כל פשע וחטאה. כמ"ש בזוהר בפרשת בני אהרן שקורין אותה ביו"כ, בעבור שמע העם ויצטערו על אבודיהו דצדיקייא, ויתכפר להו חוביהו. וכל דמצטער על אבודיהו דצדיקייא, קב"ה אכריז עליה "וסר עוניך וכו'". ועל כן ראוי לכל אדם לתת אל לבו בעת אמירת המזמור ולהצטער על מיתתו, ולאמר בלבו איה אבינו רועינו, בא בכח מעשיו, גבור לעמוד בפרץ, דוחה את הגזרות, היה לנו למחסה ולחומה ביום זעם. והן עתה אין מי שיעמוד בעדנו, "יתומים היינו ואין אב", וכן כל כיו"ב. יתן אל לבו בעת ההיא "ואל אלהינו כי ירבה לסלוח". וגם יתן אל לבו לשוב מעון לשון הרע. ועוד יש כוונה באמירת מזמור זה, ע"פ סוד הענין ביום הקדוש הזה וכו'. וזה כל מגמתינו הרגל הקדוש הזה, לאקמא שכנתא מעפרא עד רום המעלות, ולשמוח בה שמחה של מצוה לשם שמים, ולא להיות כל עמל לפיהו ולמילוי הכרס חלילה. אלא יהא מורא שמים עליו, ויקיים וגילו ברעדה, בשומו אל לבו מה מאד נעלה השמחה של מצוה ומה נעשה בה למעלה, ובשמחתו אל יתערב זר. ועל כן קראו לימים האלה "שמחת תורה", כי נודע שכינוי שמח"ה בה כמ"ש בזוהר כי בשמחה תצאו דא כנסת ישראל, להורות שנגמר סוד הייחוד תורה שבכתב עם תורה שבעל פה, אם הבנים שמחה. ולפיכך ראוי ונכון להרבות בשירים ותשבחות בביהכ"נ בערבית ובשחרית, גם על שלחנו לעורר חבצלת השרון לשיר בקול נעים גילה ורנן, כבוד הלבנון יתן לה, הוד והדר בבית אלהינו. ואשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה. לתקן כל תיקונים אלו על ידו. עכ"ל.

ד. בא"ח (ש"א פר' וזאת הברה אות יג) וז"ל: וצריך לילה ודאי

א. וכתב החינוך (מצוה שכג) שלא לעשות מלאכה ביום שמיני של חג והוא יום כ"ב תשרי וזה הנקרא חג העצרת ואמרו ז"ל שהוא נקרא כן לפי שהוא סוף המועדים ועל דרך משל הוא כאילו אמר הקב"ה לישראל עכבו עמי יום אחד שקשה עלי פרדיתכם.

ב. כ"ב בזוה"ק (רעיא מהימנא פ' פנחס דף רנו:), וז"ל: ונוהגין למעבד ישראל עמה חדוה, ואתקריאת שמחת תורה ומעטרן לס"ת בכתר דיליה.

ובתב בחמ"י (סוכות פ"ח): שמנהג יפה לקשט ביום זה את הס"ת, ועליהם נאמר "כי מכבדי אכבד". ובזוה"ק (שם) אי' דמעטרן לס"ת בכתר דיליה. והשתרבו המנהג להציען בכל ביהכ"נ כלים נאים ומצעות נאות, ומוציאין כל הספרים שבהיכל ועושים להם חופה, ומעמידים אותם בתוך חופתן, ומעטרים החתנים עצמם ספרי התורה בכל כלי זהב וכסף וכלי משי ורקמה, ואומרים בקול רנה ותודה הפסוק "צאינה וראינה וגו'" שמלבד הרמונים שנוהגים לתת בס"ת, מצוה לתת תחלה עטר"ה שהיא סוד אשת חיל עטרת בעלה. והרמונים הם סוד וכו'. ע"ש.

ובעין זה כתב בספר סדר היום (שמיני עצרת) שמוציאין כל הס"ת ועושין להם חופה, ומרקדין בפניהם ומזמרין בקול רנה ותודה, ומציעין בכל ביהכ"נ כלים נאים ומצעות נאות ומעטרים הספרים בכל כלי כסף זהב וכלי משי ורקמה. מחבוב המצוה של קריאת התורה, ומשמחין התורה שעל ידה זכינו לכך. וכן המתחיל והמסיים עצמם עושין שמחה ונקראים חתנים. ושניהם מקשטים התורה. וביום זה עושים שמחה יתירה אם לתורה אם לעם ישראל.

ג. כמבואר במסכת סופרים (פרק יט ה"ב). ואפשר שהוא מפני שפותח בפסוק "הושיעה ה' כי גמר חסיד", ועל שם קריאת התורה בשמיני עצרת שמסתיימת בענין פטירת משה רבינו. ובמדרש רבה (ס"פ וזאת הברכה) איתא, כשנפטר משה רבינו, היה יהושע בן נון בוכה ואומר, הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו "אמונים" מבני אדם, זה משה שאמר עליו הקב"ה בכל ביתי נאמן הוא.

- חג בפני עצמו^[ה]. ולנוהגות לברך שהחיינו בהדלקת הנרות יאמרו שהחיינו אחר ברכת להדליק נר של יו"ט.
- ד. ליל שמיני עצרת ואומר בתפילה "את יום שמיני חג עצרת הזה" ואם טעה ואמר "את חג הסוכות הזה" חוזר^[ו], ואם נזכר שהוא יום שמיני עצרת ורק טעה בלשונו ואמר "חג הסוכות" אינו חוזר^[ז].
- ה. ליל שמיני עצרת ויומו בארץ ישראל הוא גם יום שמחת תורה, ובו מסיימים לימוד חמשה חומשי תורה ומתחילים אותם מחדש, וצריך להרבות בשמחת התורה ביום זה^[ח].
- ו. מנהג חסידי בית אל וכן נתפשט המנהג בכל מקום שאחר התפילות ביום שמחת תורה מקיפין התיבה והס"ת ז' פעמים וכמנהג האריז"ל שהיה נוהג להקיף אחר ערבית דליל יו"ט וקודם מוסף ואחר מנחה ואחר ערבית דמוצאי יו"ט. והאריז"ל היה נזהר מאד בדבר זה להקיף אחר הס"ת או לפניו או לאחוריו ולרקד ולשורר לפניו בכל יכולתו^[ט].

עיונים והארות

חייב להזכיר שם החג הוי כטועה והזכיר מאורע שלא בזמנו דלא הוי הפסק, וכמ"ש בשו"ע (סי' קח סעי' יב), ע"ש בדבריו. והביא דבריו רע"א בהגהותיו (סי' תפז סעי' א). אולם כבר דחה דבריו החיד"א בברכ"י (סי' תרסח אות ב) ע"ש. וראה גם בדבריו (סי' תפז אות א) וכן עיקר כדברי החיד"א, שאם טעה ואמר בשמיני עצרת את יום חג הסוכות הזה, בין בתפילה ובין בקידוש, לא יצא, וצריך לחזור. וראה בבא"ח (פרשת וזאת הברכה אות יב) ובכה"ח (שם אות ג), ע"ש. עכ"ל.

ז. בא"ח (שם אות יב) וז"ל: ואם נזכר שהוא יום שמיני עצרת ורק טעה בלשונו ואמר חג הסוכות אינו חוזר. ע"כ. אולם דעת מו"ר מופת הדור (שם) דלעולם חוזר לראש.

ח. וכתב באו"ז (הל' סוכה סי' שכ), שעושים בו שמחת תורה, ומסיימין התורה ומתחילין בראשית, וחתני תורה עושין סעודה לכבוד גמר התורה, ובמלכותינו עושין חתני תורה סעודה גמורה ומזמנין מבני הקהל ונותנין להם מאכלים טובים אווזות ותרנגולין. ומצאתי עיקרו של מנהג במדרש שיר השירים, ויבוא ירושלים ויעמד שלמה המלך לפני ארון ברית ה', א"ר יצחק, מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה. גבי שלמה המלך כתיב הנה עשיתי כדברך, הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריו לא יקום כמוך וכתוב ויקץ שלמה והנה חלום ויבא ירושלים ויעמד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו. הנה כשנתן לו הקב"ה חכמה, לכבוד החכמה עשה משתה, ומכאן למדנו שהגומר תורה שכולה חכמה, צריך לעשות סעודה ומשתה.

ט. כ"ב בשעה"כ (דרושי חג סוכות בהקדמה) נהגו להוציא הספרים מחוץ להיכל וגם להקיף עמהם התיבה, בשחר ובמנחה ובערבית דבמוצאי יו"ט, ומנהג אמיתי הוא. והאריז"ל היה נזהר מאד בדבר זה להקיף אחר הס"ת או לפניו או לאחוריו ולרקד ולשורר לפניו בכל יכלתו בליל מוצאי יו"ט אחר תפלת ערבית, והיי מקפיד מאד לעשות אז ז' הקפות שלימות, זולת ההקפות שלימות של יום שמחת תורה. גם ראיתו בליל מוצאי יו"ט שהלך לביהכ"נ אחר והקיף ז' הקפות והלך לדרוכו, ומצא ביהכ"נ אחרת שנתאחרו בהקפות וחזר להקיף עמהם. ע"כ.

י. וב"כ הדברי שלום על מנהגי קהל קדוש "בית אל" (אות צה): ביום הו"ר לעת ערב מחזירים הס"ת שבסוכה לבית הכנסת בשירים ופיוטים, ובליל ח' חג עצרת אחר ערבית

בקדוש בשמיני עצרת בשביל ברכת לישב בסוכה דאין מברכין, ובשמחת תורה בשביל ישיבת סוכה דאין יושבין בה ואוכלין בחוץ.

ה. ע"פ גמ' סוכה (מח). שמיני עצרת - רגל בפני עצמו הוא. והיינו לענין פז"ר קש"ב. ר"ת פייס בפני עצמו, זמן בפני עצמו, רגל בפני עצמו, קרבן בפני עצמו, ברכה לעצמו. ונפסק בשו"ע (סי' תרסח) ומקדישין ואומרים זמן.

ו. כן פסק מו"ר מופת הדור בחזו"ע (סוכות הלכות שמיני עצרת הלכה ב) וז"ל: אם טעה בתפלתו ואמר "את יום חג הסוכות הזה" וחתם, ונזכר באמצע ברכת רצה, יחזור לברכת אתה בחרתנו. והוא הדין אם נזכר אחר כך בברכת שים שלום, או אפילו באמצע "אלהי נצור", חוזר לאתה בחרתנו, ואם עקר רגליו, חוזר לראש התפלה. [טוב שיתנה ויאמר: אם אני חייב לחזור ולהתפלל, הריני חוזר ומתפלל כדת, ואם אינני חייב לחזור ולהתפלל, תהיה תפלתי זו תפלת "נדבה"]. ואין הבדל בזה בין אם היה יודע שהוא יום שמיני עצרת וטעה בלשונו, ואמר "את חג הסוכות הזה", לבין אם טעה ושכח שהוא יום שמיני עצרת, לעולם הוא חוזר לראש. והוא הדין למי שטעה בקידוש של יום שמיני עצרת, ואמר "את יום חג הסוכות הזה" שיחזור לראש.

ושם מקורות כתב וז"ל: הנה מבואר בגמרא (ר"ה ד: וסוכה מח.), שמיני עצרת רגל בפני עצמו הוא. ופירש רש"י שאין שם חג הסוכות עליו. ולפ"ז מי שהזכיר בתפלת שמיני עצרת "את יום חג הסוכות הזה" במקום שיאמר "שמיני חג עצרת הזה", לא יצא ידי חובת תפלה, וצריך לחזור ולהתפלל.

וב"פ מו"ר הגאון הגדול כמוה"ר האור לציון (ח"ד פ"מ תשובה א) וז"ל: טעה ואמר בשמיני עצרת את יום חג הסוכות הזה לא יצא וצריך לחזור, בין טעה בתפילה ובין טעה בקידוש.

ושם במקורות כתב וז"ל: בס"י תרס"ח סעי' א' כתב, ליל שמיני ואומר בתפילה ותתן לנו את יום שמיני חג העצרת הזה. ובמאמר מרדכי (שם אות א) הסתפק במי שטעה בתפלתו ואמר את יום חג הסוכות הזה, אם צריך לחזור, ע"ש. ונראה שודאי לא יצא, שהרי שמיני עצרת רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב, וכדאיתא בסוכה (דף מח.), ע"ש ברש"י, ואינו חג הסוכות, ואם הזכיר חג הסוכות במקום שמיני עצרת לא יצא.

ואמנם בשו"ת בית יהודה (או"ח סי' ד) כתב שיצא, כיון שאין

- ז. ביום שמחת תורה נהגו להקיף ז' ההקפות אחר תפילת מוסף, אבל מנהג חסידי בית אל להקיף ז' ההקפות אחר קריאת התורה קודם תפילת מוסף. וכן מנהגינו [יז].
- ח. בעת ההקפות תחילה וראש יניחו ס"ת בתיבה [יא] ויהיה אצלו יר"ש וידו אוחתת בס"ת כל זמן ההקפות [יב], ומנהגו של רבינו האריז"ל להקיף בס"ת. ואחר כל הקפה יאמר הפסוקים ימין ה' רוממה וכו' שמע ישראל וכו' ה' מלך וכו' וכו' ה' הושיעא נא אנה ה' הצליחה נא [יג], ואח"כ יאמר הפסוקים המסודרים במחזור וכן התפילות לכל הקפה והקפה וכפי שסידר הגאון חיד"א ז"ל.
- ט. בקריאת התורה מוציאים ג' ספרים, בראשון קוראין וזאת הברכה, בשני בראשית עד אשר ברא אלקים לעשות, ובשלישי קוראין מפטיר ומוסף היום, ומפטירין ביהושע [יד].
- י. נהגו להרבות העולים בס"ת ביום שמחת תורה ומעלים אף את הילדים כדי לחנכם במצוות, והעולים קוראים מתחילת "וזאת הברכה" כהן קורא עד "ועזר מצריו תהיה" השני "וללוי אמר". השלישי "וליוסף אמר". הרביעי "ולבולון אמר". החמישי "ולאשר אמר". ונהגו שקודם עליית שישי מעלים את כל הקהל. והעולה ששי הוא "חתן מעונה", קורא עד "על במותימו תדרוך". השביעי "חתן תורה", חוזר מן "וזאת הברכה" עד "לעיני כל ישראל". בספר שני קורא "חתן בראשית" מ"בראשית" עד "אשר ברא אלהים לעשות". ובספר שלישי קורא המפטיר "ביום השמיני עצרת" [טו].

עיונים והארות

כשהוא נתמנה להרביץ תורה בק"ק עץ החיים, הנהיג לעשות כמ"ש החיד"א זצ"ל בשם הרש"ש, בהסכמת רוב הצבור, ושאינן מקום לערער ע"ז וכו'. ע"ש.

ובתב עוד מרן החיד"א בספרו לב דוד (פרק לב), ששמחת התורה היא שמחה רוחנית, והנפש לו תמלא אור יקרות, בחדות ה' ומעמו, ובכן צדיקים יראו וישמחו ברינה וצהלה בשמחת התורה הקדושה, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, הולך בתום ילך בטח, ושקט ושאנן, ויתענג באור התורה ובמצותיה כל הימים. ע"כ.

יב. כ"ב בספר כתר שם טוב גאגין (ח"ז דף רכ) בשם החיד"א, נוהגים להניח ס"ת ויהיה אצלו איש ירא שמים וידו אוחתת בספר תורה כל זמן ההקפות כי כן קבלתי מהמקובל המופלא מוה"ר שלום שרעבי זלה"ה שהיה מקפיד על זה וכך היה מנהגו.

יג. כ"ב בדברי שלום מנהגי בית אל (אות צה) הבאנו לשונו לעיל.

יד. בשו"ע (ס"א תרסח סעי' ב).

טו. ועיין בכתר שם טוב (ח"ז דף רט) שסיכם וז"ל: מנהג כל ישראל להזמין שני אנשים נכבדים לקריאת התורה ביום שמחת תורה, האחד נקרא בשם "חתן תורה", והוא המסיים פרשת וזאת הברכה, והשני נקרא "חתן בראשית", והוא המתחיל פרשת בראשית. ובארץ ישראל ועיירות אחרות מנהגם להזמין חתן שלישי הנקרא "חתן מעונה" וקורא ג' פסוקים ממעונה אלהי קדם עד תדרון. ועוד יש נוהגין להזמין חתן רביעי הנקרא "חתן ויעל משה". מי היה הראשון אשר יסד מנהגים אלו. מנהג החתנים לא נודע לראשונים כלל, אלא מה שמצינו בגמ': למחר קורין וזאת הברכה, ומפטירין ויעמוד שלמה. וכן פירש הרמב"ם. ולא הוזכר לקרות גם חלק מפרשת בראשית כמנהג היום. ובמקום אחר כתבתי שהמנהג הישן היה לקרות פרשת וזאת הברכה במנחת יוה"כ. גם הרד"א לא הזכיר תואר חתנים, אלא כתב שמוציאין ג' ס"ת, באחד ה' עולים

עושים שמחת תורה, מוציאים ס"ת היותר נחמד ומניחים בתיבה, ועומד לפניו איש ירא אלהים ואוחז בו, ואח"כ לוקח כל אחד ס"ת בחיקו, ומקיפים את התיבה אשר בו הס"ת הנז"ל, ז' הקפות, ואחר כל הקפה אומרים שמע ישראל וה' מלך ואנא ה' וגו', ורוב הקהל מקיפים בלא ס"ת בחיקם, וכן עושים ההקפות בשחרית אחר קריאת התורה, וכן במנחה, וכן בליל מוצאי החג אחר ערבית. ע"כ.

כתב הרמב"ם (פ"ח מהלכות לולב ה"ט) השמחה שישימה האדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שציוה עליה, עבודה גדולה היא להקב"ה. ומעבודת השם היא, וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להפרע ממנו, שנאמר בקללות תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב. וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו, בהמנעו משמחה של מצוה זו, הוא חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר (משלי כה, כו) אל תתהדר לפני מלך. ואדרבה כל המשפיל עצמו ומיקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול והמכובד העובד את ה' מאהבה. וכן נאמר בדוד מלך ישראל, (שמואל ב' ו, כב) ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' בשמחה של מצוה, שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה'. ולכן מצוה רבה לשמוח בשמחת התורה בטיפוח וריקוד ובשירות ובתשבחות, אבל אסור להשמיע כלי שיר ביום טוב. ואסור לטפח ולרקד ביום טוב של סוכות, כמו בכל יום טוב, זולת בשמחת תורה בלבד שהתירו לכבוד התורה.

יז. וב"ב רבינו החיד"א בספרו לדוד אמת (סוף סימן כו).

יא. כן כתב מרן החיד"א בקונטרס צפורן שמיר (סי' יב), שכן נהג ע"פ מה שקיבל מהרה"ג המקובל המופלא מהר"ש שרעבי שהיה מקפיד על זה. והגר"ח פלאג"י בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קכב) האריך בזה וכתב, שבכמה מקומות בערי טורקייא לא נהגו להניח ס"ת בתיבה, ואף בבית הכנסת "עץ החיים" של מר זקנו הגאון בעל חקרי לב לא נהגו כן. אולם

- יא.** נוהגים שביום שמחת תורה מזמינים ילדים רבים לעליית ספר תורה בבת אחת, ופורסים טלית מעל ראשם, והגדול שבהם מברך ברכות התורה בעד כולם. ואח"כ הש"צ מברך את כולם בפסוק, "המלאך הגואל אותי וכו'" וברכת כהנים ושאר פסוקי התורה של ברכות [טז].
- יב.** חתן תורה הוא המשלים הקריאה בספר דברים, וטוב שיחזור ויקרא מתחילת וזאת הברכה עד סוף הפרשה. ואחר קריאתו מברך, ואין אומרים קדיש, אלא יעלה מיד חתן בראשית. וקודם ברכת חתן בראשית יאמר 'בסימנא טבא' [יז]. ואחר ברכתו האחרונה אומרים חצי קדיש, ואח"כ אומרים נוסח הדרן עלך אורייתא קדישתא כנדפס במחזורים. ואח"כ יעלה המפטיר בספר שלישי, ואחר קריאתו אומרים שוב חצי קדיש [יח].
- יג.** מותר לשני אחים להיות חתני התורה, ביום שמחת תורה, שאחד יעלה בתור חתן תורה, והשני חתן בראשית, ואע"פ שהמנהג להקפיד בכל ימות השנה שלא להעלות לתורה שני אחים זה אחר זה, (מפני עין הרע), בשמחת תורה מותר שהכל עולים לכבוד התורה. והוא הדין לאב ובנו שיעלו לתורה זה אחר זה, האחד חתן תורה והשני חתן בראשית [יט].
- יד.** נהגו לשורר לכבוד חתני התורה ונהגו שאחר סיום התפילה חתני התורה משתתפים לעשות סעודה לכבוד הציבור כולו לשמחת התורה. והיא סעודת משתה לגומרה של תורה.
- טו.** אחר ההפטרה קודם מוסף, אומרים תיקון הגשם, בפיוט אל חי יפתח אוצרות שמים, ומכריזים משיב הרוח ומוריד הגשם [כ]. ולאחר מכן אומרים אשרי יושבי וגו', ומחזירין הספרי תורה למקומם, ואומרים חצי קדיש שלפני מוסף.

עיונים והארות

לספר תורה, וקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו'.
וב"כ הרב שלמי צבור בקונטרס שלמי חגיגה (דף רצג ע"ג) וז"ל: המנהג בירושלים ת"ו שכל הנערים והילדים שבבית הכנסת, מתקבצים סביבות התיבה של הס"ת, והש"צ קורא להם בס"ת, ואח"כ מברך אותם בפסוק המלאך הגואל אותי, ובברכת כהנים ובשאר הפסוקים של ברכות. ע"כ.

יז. עיין בהטור (סימן תרסט) שכתב טעם מדוע קוראין פרשת בראשית ביום שמחת תורה וז"ל: ורגילין להתחיל מיד בראשית כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג לומר כבר סיימו אותה ואינם רוצים לקרותה עוד עכ"ל.

ובספר המנהיג (דיני שמחת תורה אות נ"ה) כתב טעם אחר וז"ל: ונהגו כל ישראל להתחיל היום מבראשית לפי שביום שמחת תורה שהשלמנוהו אנו מתחילין אותה שכמו שזכינו להשלימה נזכה בהתחלתה והשלמתה ולפי שהיום יום שמחה שנתכפרו עוונותינו וזכר ומתוך דברי שמחה אנו רוצים להשלים ולהתחיל להיות השכינה שורה עלינו כי אין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך דברי שמחה שנאמר "והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" עכ"ל.

יח. והטעם שאין אומרים קדיש אחר חתן תורה משום שאין מעמידין על הפרק משום קטרוג שגמרו ולא התחילו (טור). ואם טעה והתחיל לומר קדיש אחר פרשת 'וזאת הברכה', לא יפסיק, אלא יגמור הקדיש ויענו אחריו אמן.

ואם טעו והעלו את כל הציבור בספר ראשון, יכול א' מן הציבור להיות חתן תורה וחתן בראשית, אע"פ שכבר עלה קודם. אבל לא יהיה אדם אחד חתן תורה וחתן בראשית בשני ספרים סמוכים באותו בית הכנסת. (מ"ב ס' תרסט ס"ק ב).

יט. מו"ר מופת הדור (חזו"ע הלכות שמיני עצרת הלכה יט).

כ. שו"ע רמ"א (סי' קיד סעי' א).

בפרשת וזאת הברכה, קורא להעולה הרביעי עד "תדרוך", וחזור וקורא עם החמישי שהוא המסיים עד "לעיני כל ישראל", ובספר שני הקורא מתחיל "בראשית" עד "אלהים לעשות", ובג' קורא המפטיר כאתמול. אך במחזור ויטרי תמצא פיוטים שונים שהיה דרכם לאומרים כשהיו מזמינים להעולה לסיים את התודה, והפיוט מתחיל "מרשות האל הגדול הגבור והנורא וגו' ובכן יהי רצון מלפני הגבורה, לתת חיים חן וחסד ונזר ועטרה, לפלוני בר פלוני הנבחר להשלים את התורה וגו', עמוד עמוד ר' פלוני בר פלוני מתוך קהל הקדוש הזה והשלם את התורה".

ושם פיוט אחר למתחיל את התורה "מרשות אלהי האלהים וגו', עמוד ר' פלוני בר פלוני החתן בראשית", ושם "עמוד ר' פלוני בר פלוני החתן לבראשית", עי"ש.

מהפיוטים אלו אפשר להוכיח כי תואר חתן ניתן לשניהם מימים ימימה בהזדמנות זאת. ומצאתי להמנהיג שכתב: שמנהג צרפת לקרוא בזמירות "חתן התורה", המשלימה, ו"חתן בראשית", המתחילה, עי"ש. אבל בסידור רב עמרם גאון מלבד שלא הזכיר מנהג חתנים, לא הזכיר כלל מקריאת ספר בראשית אלא כתב שקורין וזאת הברכה עד סוף פיסקה ומפטיר קורא כדאתמול. ושם בשנוי נוסחאות, מוציאין ס"ת וקורין בו עשרה בזאת הברכה, עכ"ל. וגם ברד"א לא הזכיר תואר חתנים, אלא הזכיר סדר קריאת התורה ביום זה שקורין וזכר, ושם כתב: ויש מקומות שנוהגים המסיים והמתחיל לעשות משתה ושמחה לקרוביהם וחבריהם, עכ"ל.

והמנהג בק"ק בית אל בירושלים המתפללים עפ"י כוונות האר"י, נוהגים בג' חתנים. ואני זכיתי להיות כמה פעמים חתן מעונה בביה"כ זה, וכבדוני בכבוד זה בהיות כי אבות אבותי יסדוהו ובפרט ע"י מרן זקן זקני המקובל האלה"י רב שר שלום מזרחי ידידי שרעבי ז"ל עכ"ל.

טז. כ"ב הרמ"א (סי' תרסט) וז"ל: עוד נהגו לקרות כל הנערים

- טז.** יש שנוהגים להפסיק אחר קריאת התורה בעשיית קידוש וטעימת מזונות, כדי שיוכלו להמשיך בשמחת תורה, ואח"כ מתפללין מוסף. ובאופן זה ידקדקו שלא לאכול יותר מכשיעור של ביצה קלופה, שהוא שיעור 45 גרם וכאן. ומ"מ גם הנוהגים כן יחזרו ויקדשו בביתם קודם הסעודה וככו.
- יז.** מה שמרבים בשמחה לכבוד התורה היא מצוה גדולה, ובכל דבר יכוין האדם לשם שמים, ויזהר מלערב בתוך השמחה של תורה שחוק וקלות ראש ח"ו [וככו]. וכשמכה ידיו זו ע"ג זו יכוין להגביר הימין על השמאל וחסד על הגבורה ורחמים על הדין [וככו].
- יח.** מנהג רבינו האריז"ל במוצאי שמחת תורה אחר ערבית להקיף עוד הפעם ז' ההקפות מסביב לתיבה והס"ת שעליה, והוא הנקרא הקפות שניות. וכשהיה הולך לביתו אם היה רואה בית הכנסת אחרת שלא גמרו ההקפות היה מקיף עמהם, וכך היה עושה עד שהיה מגיע לביתו. וכן נתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל וכן ראוי לנהוג בכל מקום. וירבה בשמחה לכבוד התורה אשר היא נותנת חיים לעושיה [וככו].
- יט.** יש ליזהר שיאחז הס"ת בכובד ראש ובמתון, ולא ירקד עימו שלא לפי כבודו, אלא רק לפניו בכל עוז. גם יש ליזהר ביותר, שלא יחזיקו נערים ספרי תורה כבדים, שלא תיהפך שמחתם לתוגה בנפילת הספר ח"ו.

הלכות משיב הרוח ומוריד הגשם

א. בימות הגשמים אומרים משיב הרוח ומוריד הגשם. ואסור להזכיר גשם עד שיכריז הש"צ במוסף יו"ט אחרון של חג [וככו], ואומרים משיב הרוח עד מוסף דיו"ט הראשון של פסח ובימות החמה אומרים מוריד הטל.

עיונים והארות

שפנויים הם והכל באים לבית הכנסת, אם יזכירו אז משיב הרוח ומוריד הגשם, חלק מהעם יהיו סבורים שגם אמש היה חובה להזכיר ויזכירו לשנה הבאה מבערב, הילכך תיקנו שלא יזכירו גם בשחרית, ואז יבינו שמתחילים להזכיר רק במוסף.

אי נמי, מפני הא דאמר בירושלמי (שם) רבי חגי בשם רבי פדת אמר, אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח ציבור. ופירש הרא"ש, כלומר, ולכן אין להזכיר בשחרית, מפני שאי אפשר שיכריז השליח ציבור קודם תפילה, שהרי צריך לסמוך גאולה לתפילה.

ועוד י"ל טעם אחר ע"פ הירושלמי (שם ה"ב) רבי אבין בשם רבי יוחנן טעמא דרבי יהודה כדי שיצאו המועדות בטל, מפני שהטל יפה לעולם. וכתב הרא"ש, והאי טעמא קאי אהזכרה ולא אהפסקה, כי ביום טוב הכל באים לבית הכנסת בערב כי אין עושין מלאכה בחול המועד ולכך אין מספיק טעם הראשון, ולכך מפרש כדי שיזכיר טל במועדות בערבית ובשחרית.

והתוס' (תענית ב: ד"ה העובר לפני התיבה), לא הביאו אלא הטעם הראשון. וכן הראב"ה והמרדכי והרז"ה בעל המאור והסמ"ג (עשין יט) הביאו רק הטעם הראשון. והראב"ד בהשגותיו על בעל המאור, העיר, שהרי"ף שהביא הטעם כדי

כא. אול"צ (ח"ב פו"ו תשובה א), דבזה ודוקא חשיב סעודת עראי ומותר.

כב. משום שיש דעות באחרונים שחייב קידוש חל לאחר מוסף, עי' ברכ"י (סי' רפו ס"ק ז).

כג. ועי' במ"ב (סי' תרסט ס"ק יא) שכתב בשם מהרי"ק בשם רב האי גאון (שורש ט') יום זה רגילים אצלנו לרקד בו אפילו כמה זקנים בשעה שאומרים קילוסים לתורה וכו', ולכן יש להתאמץ בזה לרקד ולזמר לכבוד התורה כמו שכתוב גבי דהע"ה מפזז ומכרכר בכל עוז לפני ד' וכ"כ משם הארי"ז ז"ל והעידו על הארי"ז ז"ל שאמר שהמעלה העליונה שהשיג באה לו ע"י שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה וגם על הגר"א ז"ל כתבו שהיה מרקד לפני הס"ת בכל כחו. עכ"ל.

כד. בא"ח (שם אות ח"י).

כה. כ"ב בשעה"כ (דף קד ע"א). וכ"פ מו"ר מופת הדור (שם הלכה ז) ועי"ש במקורות.

א. ירושלמי (תענית פ"א הלכה א'). ובטעם הדבר פירשו ראב"ה (סי' תתמד) והרא"ש (ריש תענית), שהעם עסוקים להכין ליום טוב, ואינם נמצאים בבית הכנסת, נמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר, והוי כעין אגודות אגודות, ובשחרית אף על פי

ב. בימות הגשמים, אם סיים הברכה ושכח להזכיר מוריד הגשם ואמר מוריד הטל ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש, אין צריך לחזור. אלא שהבא"ח והחיד"א סוברים שאומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בלא חתימה. ומו"ר מופת הדור פוסק שלא יאמר, אלא ימשיך תפילתו בו.

עיונים והארות

הרוח ומוריד הגשם", מבואר בירושלמי (פ"ק דתענית) והובא בהרי"ף (ריש תענית) וז"ל: ר' זעירא בשם ר' חנינא, היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו. בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו. והתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר, לא דמי ההוא דמצלי ומיקל לההוא דלא מצלי ולא מיקל. ופי' הר"ן דאסיפא פריך, דקא סלקא דעתיה דהמקשה דמשום הכי קאמר דהיה עומד בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו, לפי שלא הזכיר של טל, ומשום הכי פריך עלה מדתניא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר וכו', ומשני לא דמי ההוא דמצלי ומיקל, כלומר מקלל, שהגשמים בימות החמה סי' קללה הם. ולפי זה קרוב הדבר שכל שהזכיר גשם אף על פי שהזכיר טל ג"כ מחזירין אותו לפי שקלקל. ע"ש. וכ"כ התוס' (תענית ג ב) בשם הירוש', ופי' רבנו נתנאל כדברי הר"ן. ע"ש. וכן הוא גם בתוס' ברכות (כט:): וכן פסקו הרמב"ם (פ"י מהל' תפילה ה"ח). והטוש"ע (סי' קיד ס"ה). ע"ש.

והנה דברי הרב בא"ח כאן תמוהים מאד, שהרי גם הוא מודה למ"ש מרן (שם) שאם הזכיר טל אין מחזירין אותו, ומ"ש מרן השו"ע (שם סעי' ו) שיאמר משיב הרוח ומוריד הגשם קודם אתה קדוש, מיידי במקומות שאין מזכירים טל בימות החמה. נמצא שלא הזכיר לא טל ולא מטר, שאז הדין הוא שמחזירין אותו, ועל זה כתב מרן שיזכיר הגשם קודם אתה קדוש, דהכי קי"ל בכל הדברים שמחזירין אותו אם לא פתח בברכה שלאחריה, מזכיר שם הענין בלא חתימה. אבל בדברים שאין מחזירין אותו, א"צ לחזור לאומרם כשסיים הברכה, אף על פי שלא פתח בברכה שאחריה. וכמ"ש מרן בשו"ע (סי' רצד ס"א) טעה ולא הבדיל בתפילה במוצ"ש אינו חוזר, מפני שהוא צריך להבדיל על הכוס. ושם (סעי' ד), במקום שאמרו שאינו חוזר להתפלל, מיד כשסיים הברכה אין לו לחזור אף על פי שלא פתח בברכה שלאחריה. ומבואר בטור שם דהוי הפסק אם חוזר, כיון שא"צ לחזור. וכ"כ הרב א"ר (סי' קיד סק"ז), שבכל הדברים שאין מחזירין עליהם, כגון יעלה ויבא בליל ראש חודש, ועל הנסים ועננו, אף על פי שלא התחיל בברכה שלאחריה, אינו מזכיר מטעם הפסק, וכמ"ש הרשב"א פרק תפלת השחר (כט). ושכן כתבו התוס'. וכן משמע לי מדברי הרא"ש והמרדכי שם, מדכתבו הטעם משום הפסק, הילכך שב ואל תעשה עדיף. (וע"ע בשו"ת מהר"ם ד"פ סי' רז). ואף על פי שבתשובת הרדב"ז (סי' תקסא) חולק על זה ונשען ע"ד השבולי הלקט שאם אומר יעלה ויבא ועל הנסים בין ברכה לברכה, לא חשיב הפסק. אולם כבר תמה עליו מרן החיד"א בברכ"י (סי' קפח סק"ז), שהרי מבואר להדיא בדברי הרשב"א שאינו חוזר להזכיר מעין המאורע אפילו בלא חתימה, וכ"כ הרא"ש והטור דהוי הפסק. וכן דעת מרן הב"י (סי' קיד). וכן עיקר. ע"ש. וכ"כ עוד בברכ"י (סי' תכב סק"א). ע"ש. וכן פסק בשו"ת זכור ליצחק הררי (סי' כט) שאם חוזר בין ברכה לברכה בדברים שאין מחזירין אותו, הוי הפסק. ע"ש. וכן פסק בשלמי צבור (דף רכ ע"ד) ושכן כתב הרב מאמר מרדכי. ע"ש. וכ"כ בספר פקודת אלעזר (סי' צה). ע"ש. גם הרב כה"ח סופר (סי' רצד ס"ק טוב) הסכים דהוי הפסק. וכ"כ המשנה ברורה

שיצאו המועדות בטל, היינו משום דקאי על יום טוב האחרון של החג, שאז כל העם נמצאים בבית הכנסת גם בערבית, לפי שהוא חול המועד ואסור בעשיית מלאכה, אבל הטעם השני דלית כל עמא תמן קאי על יום טוב הראשון של פסח, שהעם טרודים במלאכתם ובמצה ומרוו, ולכן אין מפסיקים להזכיר גשם עד המוסף של יום טוב הראשון של פסח. ע"ש. וכן כתב בעל האשכול (סי' יג עמוד כה). וכן כתבו הר"ן והריטב"א בחידושיו לתענית (ו א). ע"ש.

להלכה כתב השו"ע (סי' קיד סעי' א) מתחילין לומר בברכה שניה, משיב הרוח ומוריד הגשם, בתפלת מוסף של יום טוב האחרון של חג, ואין פוסקין עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון של פסח. ובסעי' ב' כתב, אסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"צ הלכך אף אם הוא חולה או אנוס, לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור, לפי שאסור להזכיר עד שיאמר ש"צ; אבל אם יודע שהכריז ש"צ, אעפ"י שהוא לא שמע, מזכיר; ומטעם זה, הבא לבית הכנסת והצבור התחילו להתפלל, יתפלל ויזכיר, אף על פי שהוא לא שמע מש"צ.

ג. הטור (סי' קיד) הביא את דעת הראב"ה בתענית (סי' תתמו) דאם שכח להזכיר עד שסיים מחיה המתים ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש, א"צ לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה.

להלכה, בשו"ע (שם סעי' ו') כתב, במה דברים אמורים שמחזירין אותו כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם, היינו כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה, ואז חוזר לראש התפילה; אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה, יאמר במקום שנזכר, ואפילו אם סיים הברכה, ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש, א"צ לחזור, אלא אומר: משיב הרוח ומוריד הגשם, בלא חתימה.

והבא"ח (פרשת בשלח אות טז) כתב וז"ל: בימות הגשמים אם שכח לומר מוריד הגשם ואמר מוריד הטל אינו חוזר. ועם כל זה אם נזכר קודם שהתחיל אתה קדוש, יאמר שם משיב הרוח ומוריד הגשם, שכיון שלא התחיל בברכה שאחריה לא נקרא סיום הברכה לענין זה. ע"כ. וכ"כ החיד"א (בקשר גודל סי' יד אות ח). ובשו"ת יביע אומר (חלק א' חאו"ח סי' כב אות י - יג), ובשו"ת יחוה דעת (חלק א' עמוד רפד), ובהליכות עולם (ח"א פר' בשלח הלכה ה) תמה על זה, שהרי בכל דבר שאין מחזירין אותו, כיון שסיים הברכה אף על פי שעדיין לא התחיל בברכה שאחריה, אינו חוזר משום הפסק, כמו שמתבאר להדיא בשלחן ערוך שם (וכן בס' רצד סעי' א), וכ"פ מו"ר הראשל"צ בספרו ילקוט יוסף (סי' קיד הערה ב').

וז"ל הרב בהליכות עולם (שם) מי שטעה בימות הגשמים, ואמר "מוריד הטל" במקום "משיב הרוח ומוריד הגשם", אם עדיין לא סיים הברכה, נכון שיחזור ויאמר, "משיב הרוח ומוריד הגשם" באמצע הברכה. ואם כבר חתם "ברוך אתה ה'", יסיים מחיה המתים, וימשיך אתה קדוש. ולא יפסיק לומר משיב הרוח ומוריד הגשם בין ברכה לברכה. ובמקורות (שם) כתב וז"ל: הנה עיקר דין זה דמהני "מוריד הטל" במקום "משיב

מאמרי הזוה"ק

מסביר בהרחבה ביאור הפסוקים: "ה' מסיני בא וכו' הופיע מהר פארן" ומבאר כיצד הקב"ה מבקש מס"מ שרו של עשו וכן מרה"ב שרו של ישמעאל ומכל השרים של אומות העולם שיקבלו את התורה והם מתחננים לפני הקב"ה שהם לא רוצים אותה, ואפי' חלק קטן ממנה אינם רוצים ומבקשים מהקב"ה שיתן את התורה לעם ישראל בני יעקב אבינו.

במדבר קצ"ב ע"א

תָּא תַּוּי, כְּתִיב יי בְּצֵאתְךָ מִשְׁעִיר בְּצֵעֲדֶךָ מִשְׁדָּה אֲדוּם אֶרֶץ רְעֻשָׁה וְגו'.
כְּשֶׁעָתָא דְּבָעָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְמִיתָב אֲוִרֵיתָא לְיִשְׂרָאֵל בא וראה, כתוב
 ה' בצאתך משעיר וכו' (שופטים ה,ד) בשעה שרצה הקב"ה לתת את התורה לעם ישראל, **אֲזַל וְזָמִין לְהוּ לְבָנֵי עֵשׂוֹ, וְלֹא קִבְּלוּהָ** הלך והזמין את בני עשו ושאל אותם אם הם מוכנים לקבל את התורה הקדושה ולא הסכימו לקבל אותה, **כְּמָה דְּאֵת אָמַר** כמו שאתה אומר (דברים לג,ב) **יי מְסִינֵי כָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ עִם אֹר הַתּוֹרָה בִּידוֹ וְהֵלֶךְ לְשַׁעִיר שׁוּה הַר עֵשׂוֹ, וְלֹא בָּעוּ לְקִבְּלָהּ** ולא רצו לקבל את התורה. **אֲזַל לְבָנֵי יִשְׁמַעְאֵל, וְלֹא בָּעוּ לְקִבְּלָהּ** הלך לבני ישמעאל ושאל אותם ג"כ אם הם רוצים לקבל את התורה ולא רצו לקבל את התורה, **דְּכְתִיב כַּמִּשְׁשָׁם הוֹפִיעַ מֵהַר פָּאֶרְן** שזה מקום ישמעאל. **כִּיּוֹן דְּלֹא בָּעוּ כִּיּוֹן שְׁלֹא רָצוּ אֶת הַתּוֹרָה, אֶהְדֵּר לִזְוֵן לְיִשְׂרָאֵל, הָכִי תִּנְיִנֵן** החזיר לישראל את התורה והם קבלו אותה באהבה וברצון כמש"כ נעשה ונשמע, כך שנינו ולמדנו.

הַשְּׁתָּא אֵית לְשִׁאלָא עתה יש לשאול: **וְהָא תִּנְיִנֵן דְּלִית חֲטָאָה בְּדַ בְּר נָשׁ מְדַקְדָּק**
דְּיוֹקִין דְּאֲוִרֵיתָא והרי למדנו שאין חטא כאשר אדם מדקדק דיוקים בתורה, **וְיִשְׁאֵל שְׁאֵלְתוּי לְאַנְהָרָא מְלוּי** ויכול האדם לשאול שאלותיו להאיר את דברי התורה שלומד. **הָאֵי קָרָא לָא אֲתִיִּשְׁבָּא וְאֵית לְשִׁאלָא** זה הפסוק לא מתיישב לנו, ויש לשאול בו: **קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, בְּד אֲזַל לְשַׁעִיר, לְמָאן נְבִיאָה דְּלֵהוֹן אֲתַגְּלִי** הקב"ה כאשר הלך לשעיר, לאיזה נביא שלחם נתגלה? **וְכַד אֲזַל לְפָאֶרְן, לְמָאן נְבִיאָה דְּלֵהוֹן אֲתַגְּלִי** וכאשר הלך לפארן לאיזה נביא שלחם נתגלה? **אֵי תִּיבָא דְּאֲתַגְּלִי לְכַלְהוֹ** אם תאמר שנתגלה לכל העמים כולם בכללות, **לָא אֲשַׁבְּחָן דָּא לְעֵלְמִין** לא מצינו דבר זה מעולם, **בְּר לְיִשְׂרָאֵל בְּלַחֲוֹדֵיהוּ וְעַל יְדֵי דְּמִשָּׁה** חוץ מאשר

עיונים והארות

שם. וק"ק על מה שסתם החיד"א בקשר גודל (סי' יד אות ח) אלפנדארי (חאו"ח סי' ג), עכ"ל הרב בהליכו"ע ועיי"ש עוד כעין מ"ש הרהמ"ח. וע"ע מה שהאריך בזה בשו"ת מהרש"א ובשו"ת יביע אומר (חלק א' חאו"ח סי' כב אות י - יג).

שנתגלה לעם ישראל לבדם על הר סיני ועל ידי משה. **וְהָא אַתְמַר דְּהָכִי מְבַעֵי קְרָא לְמִימַר** והרי למדנו שכך צריך הפסוק לאמר, **יִי לְסִינֵי בָּא** ולא מסיני, **וְזָרַח לְשַׁעִיר לָמוֹ** ולא משעיר, **הוֹפִיעַ לְהַר פְּאָרְזַן**. מהו **מִשַׁעִיר לָמוֹ** למה אמר משעיר ולא לשעיר, **וּמַהוּ מְהַר פְּאָרְזַן** ולא להר פארזן. **כִּלְאָ אֵית לְמַנְדַּע וְלֹא־סִתְכַלָּא** כל זה יש לדעת ולהתבונן בפסוקים אלו, **וְהָא שְׂאִילָנָא וְלֹא שְׂמַעְנָא וְלֹא יַדְעָנָא** וכבר שאלתי זה לחכמים ולא שמעתי ולא ידעתי בזה תשובה.

כִּד אַתָּא רַבִּי שְׂמַעוֹן, אַתָּא וְשְׂאִיל מְלָה בְּמִלְקַדְמִין כאשר בא רשב"י בא רבי יוסי ושאל הדבר כבתחילה. **אָמַר לֵיהּ: הָא שְׂאִילָתָא דָּא אַתָּא־מַרְתָּ.** אמר לו ר"ש הרי לשאלה הזו נאמר בה כבר תשובה. **יִי מְסִינֵי בָּא: בְּמַה דְּאֵת אָמַר כַּמ"ש (שמות יט, ט)** הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הַעֲנָן, ואח"כ כתוב וירד ה' על הר סיני, **וּמִסִּינֵי בָּא וְאַתְנַלֵּי עָלְיֵיהּ** ומהר סיני בא ונגלה עליהם, שיצא לקראת ישראל כחתן היוצא לקראת כלה, **וְזָרַח (דף קצ"ב ע"ב) מִשַׁעִיר לָמוֹ**, פירוש **מִמַּה דְּאָמְרוּ בְּנֵי שַׁעִיר, דְּלֹא בַּעַז לְקַבְּלָא** מהדברים שאמרו בני שעיר שלא רוצים לקבל התורה, **מִמַּה אֲנִי אֲנַהֵר לֹזֵן לְיִשְׂרָאֵל** מאלו הדברים האיר להם הקב"ה לישראל, **וְאוֹסִיף עָלְיֵיהּ נְהוֹרָא וְחֻבִּיבוּ סְגִיָּא** והוסיף עליהם הרבה מאד אור וחביבות. **אוֹיַף תְּכֵנִי, הוֹפִיעַ וְאַנְהֵר לְיִשְׂרָאֵל מְהַר פְּאָרְזַן**, כך גם הופיע והאיר לעם ישראל מהר פארזן, פירוש **מִמַּה דְּאָמְרוּ בְּנֵי פְּאָרְזַן, דְּלֹא בַּעוּ לְקַבְּלָא** ממה שאמרו בני פארזן שלא רצו לקבל את התורה, **מִמַּה אֲוִסִּיפוּ יִשְׂרָאֵל חֻבִּיבוּ וְנִהְיִרוּ יַתִּיר בְּדִקָּא יְאוּת** מזה הוסיפו ישראל חביבות והארה יתרים כמו שצריך.

ועוד אמר רשב"י לרבי יוסי

וּמַה דְּשְׂאִילָתְ עַל יְדָא דְּמֵאן אַתְנַלֵּי עָלְיֵיהּ ומה ששאלת על ידי מי נגלה הקב"ה על בני עשו ובני ישמעאל, **רְזָא עֲלָאָה אִיהוּ סוּד עֲלִיּוֹן הוּא, וְאַתְנַלֵּי מְלָה עַל יְדָךְ** ויתגלה עתה דבר זה על ידך, **אוֹרִייתָא נְפַקַת מִרְזָא עֲלָאָה דְּרִישָׁא דְּמִלְכָּא סְתִימָא** התורה יצאה והתגלתה מסוד העליון שהוא יסוד דאבא שמלוּבש בראש (ס"א קדישא) המלך שהוא ז"א, ויסוד דאבא סתום בדעת דז"א. **כִּד מְטָא לְגַבֵּי דְרוּעָא שְׂמַאלָא** וכאשר מגיע יסוד דאבא שהוא התורה אצל זרוע (ס"א זמינא) שמאל לגבורה דז"א, **חֲמָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּתַהוּא דְרוּעָא** ראה הקב"ה באותה זרוע שמאל, **דְּמָא בִּישָׁא דְהוּוּ מְתַרְבִּי מִתַּמְן** דם רע שהיה מתרבה משם, כי עשו עומד ויונק מהגבורה שבזרוע שמאל ולוקח שפע מהקדושה לקלי', **אָמַר, אַצְטְרִיךְ לִי לְבַרְרָא וְלִלְבָנָא דְרוּעָא דָּא** אמר ה' יתברך, צריך אני לברר וללבן את הזרוע הזאת שהיא בגבורה שמשם היניקה של הס"א, **וְאִי לָא** ואם לא אברר ואלבן את הזרוע שמאל, **יִמְאִיד תְּהוּא דְמָא בִּישָׁא, וְיַפְגִּים כִּלְא** ישפיל ויוריד אותו הדם הרע ויפגום בכל, כך שכל פעם יקח חלק מהקדושה, **אֲכַל אַצְטְרִיךְ לְבַרְרָא מְהַבָּא כִּל פְּגִימוּ** אבל צריך לברר מכאן כל

פגם, ולכן לקמן יסביר הזוה"ק שסיבב הבורא יתברך שהם בעצמם ירצו ליתן חלק הקדושה התפוס אצלם ביד עם ישראל.

מָה עָבַד, קָרָא לְסַמָּא"ל מה עשה הקב"ה, קרא לס"מ שרו של עשו, **וְאַתָּא קַמְיָה, וְאָמַר לִיה** ובא לפניו ואמר לו: **תְּבַעֵי אוֹרֵייתָא דִּילִי** התרצה לקבל עליך את התורה שלי, **אָמַר, מָה בְּתִיב בָּהּ** מה כתוב בה? **אָמַר לִיה, (שמות כ"ג) לֹא תִרְצַח** אמר לו הקב"ה, לא תרצח. **דְּלִיג קוֹדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְאַתְרֵי דְאַצְטְרִיךְ** ומסביר הרשב"י, שדילג הקב"ה למקום שצריך, וידע השי"ת שמצוה זו אינם יכולים לקיים כי נאמר עליהם על חרבך תחיה, כי כל הכח והממשלה שלהם מכח החרב. **אָמַר** הס"מ להשי"ת: **חַם וְשָׁלוֹם** שאני זורעי נקבל את התורה, **אוֹרֵייתָא דָּא דִּילָךְ הִיא, וְדִילָךְ יְהִיא** התורה הזאת שלך היא ושלך תהיה, **לָא בְּעִינָא אוֹרֵייתָא דָּא** לא רוצה בשום אופן את התורה הזאת. **אָתִיב וְאַתְחַנֵּן קַמְיָה** חזר הס"מ והתחנן לפני השי"ת. **אָמַר: מְאָרִיהּ דְּעֶלְמָא** אמר, רבונו של עולם, **אֵי אַתְּ יְהַבְהּ לִי, כֹּל שְׁלִטְנֵנוּ דִּילִי אֲתַעְבֵּר** אם אתה נותן לי את התורה, כל השלטון והממשלה שלי יעברו מן העולם, **דְּהָא שְׁלִטְנֵנוּ דִּילִי עַל קְטוּלָא אִיהוּ** שהרי השלטון שלי על רציחה הוא, **וְקַרְבִּין לָא יְהוֹן, וְשְׁלִטְנֵנוּ דִּילִי עַל כְּכַבָּא דְּמַאדִּים** וקרבות ומלחמות לא יהיו וכל השלטון שלי על כוכב מאדים שהוא ממונה על הרג ומלחמות, **אֵי הָכִי כֹּלָא אֲתַבְטַל מֵעֶלְמָא** ואם כן כל זה יתבטל מן העולם.

מְאָרִיהּ דְּעֶלְמָא רבונו של עולם, **טוֹל אוֹרֵייתָךְ, וְלֹא יְהִיא חוּלְקָא וְאַחְסָנָא לִי בָּהּ** קח את התורה שלך ולא יהיה לי חלק וירושה בה. **אָבַל אֵי נִיחָא קַמְךָ** אבל אם נח לפניך ונותן ס"מ עצה להקב"ה, **הָא עָמָא בְּנוֹי דְּיַעֲקֹב, לֹזֵן אֲתַחֲזִי** הרי עם בני יעקב להם ראויה התורה הקדושה, **וְאִיהוּ חָשִׁיב דְּהָא דְּלִטּוֹרָא אָמַר עֲלֵיהּוּ** והס"מ חושב שזה מלשינות על עם ישראל שהם יקחו את התורה ולא ישלטו בעולם. **וְדָא הוּא וְזַרְחָ מִשְׁעִיר לָמוֹ, מִשְׁעִיר מִפּוֹשֵׁ פִי' מִשְׁרוֹ שֶׁל עֶשׂוֹ שְׁהוּא שְׁעִיר, נָפֶק נְהוֹרָא לֹזֵן לְיִשְׂרָאֵל** יצא אור של תורה ומצות לעם ישראל. **אָמַר סַמָּא"ל** בלבו, **וְדָאֵי אֵי בְּנוֹי דְּיַעֲקֹב יְקַבְּלוּן דָּא** בודאי אם בניו של יעקב יקבלו את התורה, **יְתַעְבְּרוּן מֵעֶלְמָא** יעברו ויתבטלו מן העולם, **וְלֹא יְשְׁלִטוּן לְעֶלְמִין** ולא ישלטו לעולם, כי לא יוכלו לקיימה ויעברו על מה שכתוב בתורה לא תרצח. **אָתִיב לִיה בְּמָה וְמִנִּין** חזר והשיב לו השי"ת כמה פעמים, **שִׁיקַח אֶת הַתּוֹרָה, וְאָמַר דָּא** ואמר הס"מ שאינו רוצה, **וְאָמַר לִיה אַנְתָּ בּוֹכְרָא** ואמר לו הקב"ה, אתה בן בכור, והבכורה כמו ענין המלוכה, שהבן הבכור הוא היורש ונעשה מלך, ולכן אתה הבן הבכור, **וְלָךְ אֲתַחֲזִי** ולך ראויה התורה קודם. **אָמַר לִיה הָא לִיה בְּכִירוּתָא דִּילִי** אמר לו הס"מ הרי ליעקב הבכורה שלי, **וְהָא אֲוִדְבִין לִיה, וְאַנָּא אוֹדִיתִי** ועוד הרי נמכרה לו הבכורה ואני הודיתי והסכמתי על

המכירה.

אָמַר לִיהוָה אמר לו הקב"ה לשרו של עשו: **הוֹאִיל וְלֹא בָעִית לְמַהוּי לָךְ בָּהּ חוֹלְקָא** היות ולא רצית שיהיה לך חלק בתורה, **אֶתְעַבְרַם מִנְהָ בְכָלְא** תעבור ותסתלק מן התורה בכל חלקיה לגמרי, אפי' משבע מצות בני נח. **אָמַר הַס"מ: יֵאוֹת** טוב הדבר ואני נותן הסכמתני. **אָמַר לִיהוָה הוֹאִיל וְכִי, הֵב לִי עֵיטָא, אִיךְ אֶעֱבִיד דִּיקְבְּלוֹן לָהּ בְּנֵוֹי דִּיעֲקֹב דִּיאֵת אָמַר** אמר לו הקב"ה: תן לי עצה איך אעשה בחכמה שיקבלו את התורה בני יעקב שאתה אומר. **אָמַר לִיהוָה מֵאֲרִיָּה דְעֵלְמָא, אֶצְטְרִיךְ לְשַׁחְדָא לִזֵּן** אמר לו ה"ס"מ להקב"ה: רבוננו של עולם צריך לשחד אותם, ואז יסכימו, וכיצד לעשות זאת **טוֹל נְהוֹרָא מִנְהִירוֹ דִּחִילִי שְׁמִיָּא** קח אור מהאור של צבאות השמים, מכל השרים של אומות העולם, חלק חיותם מצד הקדושה, **וְהֵב עֲלֵיהוֹ** ותן על ישראל, **וְכִדָּא יְקַבְּלוֹן לָהּ** ובזה יקבלו אותה, **וְהָא דִּילִי יְהֵא בְּקַדְמִיתָא** והרי חלקי שבקדושה יהיה בתחילה לעם ישראל. **אֶפְשִׁיט מִנֵּיהּ נְהִירוֹ דִּחִפְיָא עֲלֵיהּ** פשט ממנו ה"ס"מ האור שמכסה עליו מצד הקדושה, **וְיָהֵב לִיהוָה לְמִיָּהֵב לִזֵּן לְיִשְׂרָאֵל** ונתן להקב"ה, לתת אותו לישראל, **הָדָא הוּא דְכָתִיב** זהו שכתוב **וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ פִּירוֹשׁ מִשְׁעִיר מִמֶּשׁ, דָּא סְמָא"ל דְּכָתִיב** (ויקרא טז כב) **וְנִשְׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו** משעיר זה ס"מ כמ"ש ונשא השעיר עליו שרו של עשו, מהאור שלו ממש שהם הזיו וניצוצי הקדושה שהיו בשעיר זרח ה"ת ובא. **לְמוֹ לְיִשְׂרָאֵל** לתיתו לישראל.

כִּיזֵּן דְּבִיעֵר דָּא כיון שביער ה"ת את אחיזת ה"ס"מ מן הקדושה, **וְאֶעֱבַר דְּמָא בִּישָׂא מְדְרוּעָא שְׁמָאֲלָא** והעביר הדם הרע מזרוע השמאל, שהיא הגבורה דקדושה שמשם יניקת ה"ס"מ, **אֶתְהַדְרַ לְדְרוּעָא יְמִינָא** (ס"א שְׁמָאֲלָא) חזר לזרוע ימין בחסד ששם אחיזת בני ישמעאל [א]. **חָמָא בִּיהּ אִוְיָה הָכִי, רָאָה בּוֹ ג"כ כך, כְּלוּמַר דֵּם עֲבוּר וְאֲחִיזָה לִישְׁמַעֲאֵל.** **אָמַר הַי"ת: הָכִי נִמְי אֶצְטְרִיךְ לְנִקְיָא מְדְמָא בִּישָׂא דְרוּעָא דָּא** צריך גם לנקות מהדם הרע מזרוע זו של החסד. **קָרָא לְרַח"ב** שרו של ישמעאל **אָמַר לִיהוָה** אמר לו הקב"ה: **תְּבַעֵי אֵת אֲוִרְיִיתָא דִּילִי** רוצה אתה את התורה שלי. **אָמַר לִיהוָה** אמר לו רח"ב: **מַה בְּתִיב בָּהּ דְּלִיג לִיהוָה וְאָמַר לֹא תִנְאַף** מה כתוב בתורה, דילג לו הקב"ה בכל התורה ואמר לרה"ב: "לא תנאף" כי הם חיים על הניאוף ומשם כוחם וממשלתם. **אָמַר וַיִּי, אִי יְרוּתָא דָּא** אמר רח"ב: אוי ואבוי אם ירושה זו שהיא התורה **יַחֲסִין לִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** ינחיל לי הקב"ה **יְרוּתָא בִּישָׂא דִּיתְעַבְרַם בָּהּ כָּל שְׁלִטְנִי** ירושה רעה היא בשבילי, מפני שיתבטל על ידי השלטון

עיונים והארות

ע"ז, עדיין היו שואלים חלקם מצד הקדושה ולוקחים השפע לקלי'. עתה רצה הקב"ה לטהר את צד הקדושה שלא יהיה להם שום אחיזה בקלי', ולכן ראינו איך הקב"ה מביא את ה"ס"מ ורה"ב שיותר על חלקם וישארו עם ישראל לבדם בצד הקדושה ולא יהיה שום אחיזה לחיצוניים.

א. והענין הוא, שכל האורות והאחיזה בקדושה שהיו לעשו וישמעאל, בא להם לאחר שהאבות הקדושים אברהם ויצחק נעשו מרכבה לקדושה, אברהם לחסד ויצחק לגבורה, ובזכותם היתה אחיזה וכו' לישמעאל ועשו, ישמעאל מצד החסד ועשו מצד הגבורה. וכאשר יצאו לתרבות רעה ועבדו

שלי, **דְּהָא בְּרַכְתָּא דְּמִיָּא נְטִילָנָא** שהרי ברכה של המים לקחתי, **בְּרַכְתָּא דְּנוּנֵי יַמָּא** שהיא ברכה של דגי הים, **דְּכְתִיב שְׁכֹתוּב (בראשית א,כח) פְּרוּ וְרִבּוּ וְגו'.** ו**כְּתִיב** וכתוב (בראשית יז,ב) **וְהַפְרִיתִי אוֹתוֹ וְהַרְבִּיתִי אוֹתוֹ בְּמֵאד מְאֹד שְׁנַיִם עָשָׂר נְשִׂאִים יוֹלִיד וְנִתְּתִיו לְגוֹי גְּדוֹל.** ו**כְּתִיב** וכתוב (בראשית טז,יב) **וְהוּא יִהְיֶה פָּרָא אָדָם** לשון פרה ורבה.

שְׂאֵרֵי לְאַתְחַנְנָא קַמֵּי מְאָרִיָּה התחיל רה"ב להתחנן לפני הקב"ה. **אָמַר לֵיהּ** אמר לו רה"ב להשי"ת: **מְאָרֵי דְּעֵלְמָא, תְּרִין בְּנִין נִפְקָנָא מְאֲבָרְהֵם** רבונו של עולם שני בנים יצאנו מאברהם, **הָא בְּנֵי דְּיִצְחָק תְּב לֹזַן, וְלֹזַן אֲתַחְוִי** הרי בניו של יצחק תן להם התורה ולהם היא ראויה. **אָמַר לֵיהּ לֹא יְכִילָנָא, דְּאַנְתָּ פּוּכְרָא וְלָךְ אֲתַחְוִי** אמר לו הקב"ה: אינני יכול, שאתה הבכור ולך ראויה התורה. **שְׂאֵרֵי לְאַתְחַנְנָא קַמֵּיהּ וְאָמַר:** התחיל רה"ב להתחנן לפני הי"ת ואמר, **מְאָרִיָּה דְּעֵלְמָא, בְּכִירוּתָא דְּיִלֵּי יְהוּא דְּיִלֵּיהּ** רבונו של עולם הבכורה שלי תהיה שלו, **וְהָאֵי נְהוּרָא דְּאַנָּא יְרִיתָנָא עַל דָּא** ואותו האור שאני ירשתי על הבכורה, **טוֹל וְתֵב לֹזַן** קח ממני ותן להם. **וְכַךְ עֵבֵד** וכך עשה, **הָדָא הוּא דְּכְתִיב,** זהו שכתוב (דברים לג ב) **הוֹפִיעַ מִתֵּר פְּאָרְזַן** האיר השי"ת לעם ישראל מן האור שקיבל מישמעאל בהר פארז.

מֵאֵי שְׁנָא מְדוּעָ בְּסַמָּא"ל כְּתִיב וְזָרַח מדוע בס"מ כתוב זרח בפרסום גדול, **וְכָרַח"ב כְּתִיב הוֹפִיעַ** וברה"ב כתוב הופיע שלקח מעט. **אֶלָּא, נְטִיל בְּתַהוּא נְהִירוֹ דְּאַפְשֵׁיט מְנִיָּה סַמָּא"ל** אלא לקח הקב"ה מאותו אור שהפשיט ממנו הס"מ, **חָרַב וְקַטּוּלָא, לְקַטְלָא בְּדִינָא** את החרב והריגה להרוג בדין תורה, **וְלְקַטְלָא בְּדָקָא יָאוּת** וכן להרוג כמו שצריך במלחמה, כמ"ש לא תחיה כל נשמה, וזה זרח משעיר בפרסום לעיני כל. **הָדָא הוּא דְּכְתִיב** זהו שכתוב (דברים לג,כט), **וְאֲשֶׁר חָרַב גְּאוּתָךְ פִּירוּשׁ אֵף עַל גַּב דְּלָא תָּוּה דְּיִלְךָ** אע"ג שהחרב לא היתה שלך, ניתן לך החרב להשתמש בה לפעמים בשביל מצוות, **וְנְטִיל בְּתַהוּא בְּרַכְתָּא דְּאַפְשֵׁיט מְנִיָּה רַח"ב וְעִיר** ולקח הקב"ה מאותה הברכה שהפשיט ממנו רה"ב רק מעט, **בְּמָאן דְּאוּפֵעַ וְעִיר מִבְּרַכְתָּא דְּלַהוּן** כמו שהופיע להם הארה מועטת מהברכה של ישמעאל, **לְמַעַבְד פְּרִיָּה וְרַבִּיָּה** כדי לעשות מצות פריה ורביה שהיא עונת ת"ח מערב שבת לערב שבת. **בְּגִין כַּךְ** בשביל זה שינה בלשון **הוֹפִיעַ מִתֵּר פְּאָרְזַן** שמראה על הארה מועטת, **וְלֹא כְּתִיב וְזָרַח** ולא כתוב זרח כי זרח זה בפרסום, ומצות עונה היא בצנעה בסתר.

כִּיּוֹן דְּנְטִיל מְתִנֵּן אֵלֵין לְיִשְׂרָאֵל כיון שלקח הקב"ה מתנות אלו לישראל **מֵאַנְוִין רַבְרַבְנִין שְׁלִטְנִין** מאותם השרים הגדולים השולטים שהם ס"מ ורה"ב שהם השרש של כל שבעים שרים של אומות העולם, **אֲתָא וְקָרָא לְהוּ** בא הקב"ה וקרא להם, **לְכַל רַבְבוֹת קַדְשׁ** שהם שרים של שבעים אומות העולם, **דְּמִמְנֵן עַל שְׂאֵר עַמִּין** שממונים על שאר אומות העולם. והציע לפניהם את התורה אם רוצים

לקבל אותה, וְאֶתִּיבוּ לִיָּה אֹתָהּ הָבִי וְהִשִּׁיבוּ לּוֹ ג'כ כך, שאינם רוצים בה בשום אופן והם יתנו שוחד ומתנות וכו', וּמִכְּלָהוּ קָבִיל וְנָטִיל מִתְּנֶן ומכולם קיבל ולקח הקב"ה מתנות, שהם כל ניצוצי הקדושה שהיו אצלם שלא יהיה להם שום אחיזה ג"כ, לְמִיָּהב לֹזֶן לְיִשְׂרָאֵל לתת להם לישראל. ומביא ע"ז משל רשב"י.

לְאִסְיָא, דְּהוּה לִיָּה חַד מְאֲנָא מְלִיָּא מְסַמָּא דִּתְחִי לרופא שהיה לו כלי אחד מלא מסם החיים, וְנָטִיר לִיָּה לְבְרִיָּה ושמר אותו ליתן לבנו. והנה הגיע הזמן, בָּעָא לְמִיָּהב לִיָּה לְבְרִיָּה תְּהוּא פְּלִיטוֹן דְּסַמָּא דִּתְחִי שרוצה ליתן לו לבנו את אותו כלי מיוחד שמן של סם חיים, אִסְיָא הָוָה חֲכִים הרופא היה חכם, אָמַר, עֲבָדִין בִּישִׁין אִית בְּבִיתִי אמר, עבדים רעים יש לי בביתי, אִי יִנְדַּעוֹן דְּאֲנָא יְהִיב לְבְרִי נְבוֹפָא דָּא אם ידעו שאני נותן לבני מתנה זו, יִבְאִישׁ בְּעִינֵיהוּ יהיה רע בעיניהם, וְיִבְעוֹן לְקַטְלָא לִיָּה וירצו להרוג אותו.

מָה עָבַד מזה עשה הרופא, נָטִיל וְעִיר מְסַמָּא דְּמוֹתָא, וְשׂוּי אֶפְתָּחָא דְּמֵאֲנָא לקח מעט מסם המות ושם על הפתח של הכלי, קָרָא לְעֲבָדֵי קרא לעבדיו, אָמַר לֹזֶן אמר להם: אֶתוֹן מְהִימְנֶן קְרָמִי, תִּבְעוֹן לְהִתּוּא סַמָּא אתם עבדים נאמנים לפני האם תרצו לזה הסם? אָמְרוּ, נִחְמִי מֵאִי הוּא אמרו נראה מה זה הסם. נָטִילוּ לְמַטְעַם לקחו לטעום ממנו. עַד לָא אֶרְחוּ עד שלא הספיקו להריח ממנו, בָּעוּ לְמִיָּמַת רצו למות. אָמְרוּ בְּלִבֵּיהוּ אמרו בליבם, אִי הָאִי סַמָּא יְהִיב לְבְרִיָּה אם זה הסם יתן הרופא לבנו, וְדָאִי יְמוּת, וְאֲנִן נִירַת לְרַבּוֹנָא בודאי ימות ואנחנו נירש לאדון שלנו את כל רכושו. אָמְרוּ קַמִּיָּה, מְרָנָא אמרו לפניו, אֲדוֹנָנוּ הַנְּכַבֵּד, סַמָּא דָּא לָא אֶתְחִי אֵלָא לְבָרָךְ, וְהָא אֲנָרָא דְּפּוֹלְחָנָא שְׂבַקְנָא גְּבַךְ סם זה לא ראוי אלא לבנך והנה גם שכר של העבודה שלנו אנחנו משאירים אצלך, זִיל וְהַב לִיָּה לְשׁוֹחֲדָא, דִּיקְבֵּל סַמָּא דָּא לך ותתן לו השוחד הזה לבנך שיקבל הסם הזה.

כִּךְ הַנְּמַשֵּׁל, קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הוּא אִסְיָא חֲכִים, יָדַע דָּאִי יְהִיב אֹרְיִתָא לְיִשְׂרָאֵל, עַד לָא אֹרְדַע לֹזֶן הקב"ה הוא רופא חכם, ידע שאם יתן התורה לעם ישראל עד שלא הודיע להם לשרי אומות העולם, בְּכָל יוֹמָא הָוּוּ דְּרַפִּין לֹזֶן לְיִשְׂרָאֵל עָלָה וְקַטְלִין לֹזֶן בכל יום היו רודפים את ישראל על התורה והורגים אותם, אֲבָל עָבַד דָּא אבל עשה הקב"ה דבר זה עם אומות העולם, ובקש מהם בתחילה ליקח התורה והם לא רצו, וְאֲנִין יְהִיבוּ לִיָּה מִתְּנֶן וְנְבוֹפָא בְּגִין דִּיקְבֵּלוֹן לָהּ והם ג"כ נתנו לו מתנות ודורונות בשביל עם ישראל שיקבלו את התורה. וְכִלְהוּ קָבִיל לֹזֶן מִשָּׁה, לְמִיָּהב לָהּ לְיִשְׂרָאֵל ואת כולם קבל משה כדי לתת אותם לישראל, הָרָא הוּא דְּכַתִּיב, זֶהוּ מַה שְׂכַתוּב (תהלים סח, ט) עָלִיתָ לְמָרוֹם שְׁבִיתָ שְׁכִי לַקַּחַת מִתְּנֹת בָּאָדָם וְגו'. וְבְגִין כִּךְ, יָרַתוּ יִשְׂרָאֵל אֹרְיִתָא בְּלָא עֲרַעוֹרָא ובשביל כך ירשו ישראל התורה בלי שום ערעור, וְכִלְא

קַטְרוֹנָא כְּלָל וּבלי שום קטרוג. בְּרִידָה הוּא, בְּרִידָה שְׁמִיה, לְעֵלָם וּלְעֵלְמֵי עֲלְמֵיָא ברוך הוא הקב"ה וברוך שמו שהיא השכינה לעולם ולעולמי עולמים, שנתן לנו סם חיים שהיא התורה הקדושה, שאורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד.

תָּא חוּי, עֲדִים דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בא וראה, תכשיטים של בני ישראל שקיבלו על הר סיני, **אֵלִין מִתְנֵן וּנְבֻבִין דְּקַבִּילוּ** אלו הם המתנות והדורונות שקבלו מהשרים של שבעים האומות. **וּבְנִין כְּדָה וּבִשְׁבִיל כָּךְ, לֹא אַחֲרָא קַבֵּלְתָּ הַתּוֹרָה, לָא הָוָה שְׁלִיט עֲלֵייהוּ מוֹתָא** לא היה שולט עליהם המות, **וְלֹא סִטְרָא אַחֲרָא** ולא הס"א, **וְלֹא דֵי לֹון דֵי נָטְלוּ אוֹרֵייתָא בְּלֹא עֲרֵעוּרָא כְּלָל** ולא מספיק להם במה שלקחו את התורה בלא ערעור כלל ועיקר, **אֵלָא דְּקַבִּילוּ נְבֻבִין וּמִתְנֵן מִכְּלָהוּ** אלא שקבלו דורונות ומתנות מכל השרים של שבעים האומות. **כִּיּוֹן דְּחִטּוּ** כיון שחטאו עם ישראל, **מַה בְּתִיב, וּמַה** כתוב (שמות לג,ו) **וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֲדִים. אֲנֹון** ומפרש מהו עֲדִים הם אותן המתנות שנאמר עליהן (תהלים סח,יט) **מִתְנֹות בְּאֲדָם**. שהם כל דרכי הגוף בעוה"ז בלא תאוה אלא לשם שמים **מַה אֲשַׁתָּאר מִנְהוֹן, תְּהוּא שְׁבִי** מה נשאר מן המתנות שקבלו, רק אותו השב"י, שהוא פרד"ס התורה הקדושה, **דְּכִתִּיב עֲלִיתָ לְמָרוֹם שְׁבִיתָ שְׁבִי וְגו',** שכתוב עלית וכו', והעיקר היא תורת השב"י תורת הסוד, שב"י ר"ת שמעון בר יוחאי.

אוֹסְפוּ וְחִטּוּ הוסיפו וחטאו לאחר שמת אהרן, **מַה בְּתִיב** מה כתוב (במדבר כא,א) **וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עַרְדַּ שְׁהוּא עַמְלֵק. וּכְתִיב וּכְתוּב, וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שְׁבִי,** ושלט ג"כ בלומדי פרד"ס התורה, כלומר שאין לימוד בטהרה והראש חושב על הפרנסה ועניני העוה"ז (ועם כָּל דָּא) ועם כל זה, **וְכָל זְמָנָא דְּיִשְׂרָאֵל תְּבִין לְאִבוּהוֹן דְּבְשִׁמְיָא** ובכל זמן שעם ישראל שבים לאביהם שבשמים, **אֲנֹון נְבֻבִין** (ובלֵא) **יִתְהַדֵּר לְגַבִּייהוּ** אותן המתנות והדורונות יחזרו אליהם **וְאִתְחַפְּיִין בֵּיהוּ** ועם ישראל יתלבשו באור הגדול של התורה. **וְלִזְמָנָא דְּאִתִּי, כְּלָא יִתְהַדֵּר** ולעתיד לבא הכל יחזור לעם ישראל בחזרה, **דְּכִתִּיב, (דברים לג,ו) וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתֶךָ וְגו'** אמר הרשב"י לרבי יוסי: **מִכָּאן וְלַהֲלָאָה אֵימָא מֶלֶךְ** תאמר אתה את דבריך.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי: (שופטים ה,ד) יִי בְּצִאתֶךָ מִשְׁעִיר בְּצַעֲדֶךָ מִשְׁדָּה אֲדוֹם אֶרֶץ רַעֲשָׁה פירוש, **בְּשַׁעֲתָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִידָה הוּא תְּבִיב מִשְׁעִיר** בשעה שהקב"ה חוזר לשעיר שבקש מהם שיקבלו את התורה, **דְּלֹא קַבִּילוּ אוֹרֵייתָא,** וכשלא הסכימו לקבל את התורה. **אֶרֶץ רַעֲשָׁה וְגו' מַאי טַעְמָא רַעֲשָׁה** מה הטעם שהארץ רעשה? **בְּגִין דְּבַעֲאָת לְאִתְהַדָּרָא לְתַהוּ וְכַהוּ** לפי שרצתה לחזור כל הבריאה לתהו ובהו, **דְּהִכִּי אִתְנִי קוּדְשָׁא בְּרִידָה הוּא בְּעֵלְמָא** היות שכך התנה הקב"ה בעולם, **אִי יְקַבְּלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹרֵייתָא מוֹטְב,** אם יקבלו ישראל את התורה הרי

טוב, **וְאִם לֹא** ואם לא יקבלו בני ישראל את התורה, **אֶתְּדַר עֲלֵמָא** אחזיר את כל העולם כולו לְתַהוּ וְבַהוּ. **בֵּינָן דְּחִמָּאת אֲרַעָא** כיון שראתה הארץ העליונה והתחתונה, **דְּהָא אֲזִמִּין קוּדְשָׁא בְּרִידָא הוּא לְכָל עַמְמֵיָא** שהרי הזמין הקב"ה את כל אומות העולם, כלומר לשרים שלהם למעלה, **דִּיקְבְּלוּ אוּרִייתָא** שיקבלו את התורה, **וְלֹא קְבִילוּ** ולא הסכימו לקבלה **וּמְכָל עַמְמֵיָא לֹא אֲשַׁתְּאֲרוּ אֶלָּא יִשְׂרָאֵל בְּלַחֲוֵייהוּ** ומכל העמים לא נשארו אלא עם ישראל לבדם שעדיין לא שאל אותם, **תְּשִׁיבַת אֲרַעָא, דִּישְׂרָאֵל לֹא יִקְבְּלוּן בְּוֹתִייהוּ** חשבה הארץ שגם עם ישראל לא יקבלו את התורה כמותם, **וּבְגִין כֵּן אֲרִיץ רַעְשָׂה** ומשום כך הארץ רעדה והיתה רעידת אדמה גדולה וחשבו אומות העולם שהם נבלעים באדמה. **בֵּינָן דְּאָמְרוּ** כיון שאמרו עם ישראל **נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, מִיַּד שְׁקֻטָה** [ב], **הָרָא הוּא דְכַתִּיב** זהו שכתוב (תהלים ע"ט) **אֲרִיץ יִרְאֶה וְשְׁקֻטָה, יִרְאֶה בְּקַדְמוֹתָא** פחדה בתחילה שמא ח"ו לא יקבלו ישראל את התורה, **וְלִבְסוּף וְשְׁקֻטָה** ולבסוף נחה כאשר קבלו עם ישראל את התורה בחשק.

וְהָא חַוּוּ, בְּגִין דִּישְׂרָאֵל אָמְרוּ נַעֲשֶׂה ובא וראה היות ועם ישראל הקדימו נעשה לנשמע, **לֹא דִחְלִין מִן כָּל עֲשִׂיָה דִּיכְלוּן כָּל תְּרִישֵׁי דְעֲלֵמָא לְמַעַבְד** לא צריכים לפחד משום מעשה ופעולה שיכולים כל המכשפים והקוסמים שבעולם לעשות, כלומר לא שולט ולא ישלוט בעם ישראל, **וְלֹא מְכָל קַסְמִין וְחֲרָשִׁין דְעֲלֵמָא** ולא מכל הקוסמים והמכשפים שבעולם. **מֵאִי טַעְמָא** מה הטעם? **חַד, בְּגִין דָּא** אחד בשביל זה שהקדימו נעשה לנשמע. **וְחַד, בְּגִין דְּכַד אֶפִּיק לֹון קוּדְשָׁא בְּרִידָא הוּא מְמַצְרִים** ואחד בשביל שכאשר הוציא אותם הקב"ה ממצרים, **תְּכַר קַמִּייהוּ כָּל זִינֵי תְרִישֵׁי וְקַסְמִין, דְּלֹא יִכְלִין לְשַׁלְטָאָה עֲלֵייהוּ** שבר מלפניהם כל מיני מכשפים וקוסמים שלא יוכלו לשלוט עליהם על עם ישראל. מכאן נלמד שמי שמקבל עליו עול תורה, אין לו לפחד משום פחד וענין בעולם, כי התורה שומרת את עם ישראל מכל צרה שלא תבא אמן.

עיונים והארות

ב. **וכל זה עשה השי"ת**, מכיון שיעקב ועשו חלקו העולמות, יעקב לקח העוה"ב ועשו לקח העוה"ז. **וא"כ, יבא עשו ויאמר ליעקב, אין לך זכות לשבת ולחיות בשום אופן בעוה"ז.** ועתה יאמר לו יעקב, כל העוה"ז וכל הבריאה כולה עומדת בזכות בני שקבלו את התורה, שאם לא קבלוה, היה הקב"ה

הופך את העולם כולו לתהו ובהו, ואתם התחננתם לבני, תעשו טובה לקבל את התורה שלא יחרב העולם, ומה שתמצו תקחו, הכל שלכם, רק שלא נמות. וכך היה. **א"כ, אין לאומות העולם זכות קיום בעוה"ז כי אם ע"י שעם ישראל עוסקים בתורה ובמצות.**

מאמרי הפרשה

מדוע שמחת תורה אינה בחג השבועות

פרשת "וזאת הברכה" היא הפרשה האחרונה בספר "דברים" ובחמשה חומשי תורה. פרשת "וזאת הברכה" היא גם יום "שמחת תורה" החלה בכ"ב בתשרי בתום שבעת ימי חג הסוכות. ולכאורה צריך להבין מדוע לא חוגגים את שמחת תורה בחג השבועות, יום בו נתנה התורה? אלא, שבחג שבועות אין השמחה שלימה, הן אמנם עמדנו בהר סיני, קיבלנו את התורה ב"נעשה ונשמע", אבל טרם ידענו טיבה ומהותה. ואילו ב"שמחת תורה", לאחר שמסיימים אנו את כל התורה לקוראה וללמדה, אז מגלים אנו כי התורה היא תורת חיים הגדושה במעשה צדקה, חסד, מוסר, ארחות חיים ואהבת הזולת, ותרי"ג מצוותיה הן תרי"ג דרכים ומסילות לאבינו שבשמים. אי לכך, שמחתנו שלמה ביום זה, עת סיימנו את חמשת חומשי התורה שעל ידה החכמנו ואורו עינינו.

משל למה הדבר דומה, למלך שחפץ היה להשיא את בתו לחתן בתנאי שלא יראנה קודם הנישואין. פחד ומורא נפל על הבחורים שביקשו להינשא עמה, שמא בת המלך אינה שפוייה, או מכווערת, או בעלת מידות רעות עד שאין אפשרות לשהות במחיצתה. אחד הבחורים התגבר על חששו והסכים לתנאי המלך וכך עשה, נשא את הבת לאשה על אף האימה והפחד שמא ייכשל בנישואיו. והנה עברו הימים והתברר לחתן כי כל חששו היה לשווא, בת המלך-הכלה הינה כלילת החן והיופי, מלאה תבונה, הדר, אשת חיל עם כל המעלות הטובות הברוכות והנשגבות. שמחה אין קץ מילאה את לבו של החתן, על כי שפר עליו גורלו. רק כעת לאחר שהופג חששו, החליט לערוך מסיבה גדולה ולשמוח כיאה לחתן המלך.

והנמשל: עם ישראל קיבל את התורה בחג השבועות מתוך חשש כבד בקרבו שמא חס ושלום אינה טובה היא עבורו. אך לאחר שלמד, וקרא בה וסיים קריאתה בפרשת "וזאת הברכה", אז עושה מסיבת שמחה והודיה לכבוד התורה.

לא רק היהודי שמח בתורה, אלא גם התורה שמחה במי שהיה ראוי לקבלה

יום "שמחת תורה" אינו נזכר בתורה, ואולם חז"ל (ילקוט שמעוני מלכים א' רמז קע"ה) קבעו להלכה ש"עושין סעודה לגמרה (לסיומה) של תורה", כלומר, כאשר מסיימים חמשה חומשי תורה, עושים סעודת מצוה. שני הצדדים - המחוננים צריכים לשמוח בשמחת תורה. לא רק היהודי שמח בתורה, אלא גם התורה צריכה להיות שמחה במי שהיה ראוי לקבלה.

נאמר בתורה (דברים לג, ד), תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. המילה "מורשה" מציינת שתהא התורה קיימת עדי עד, והיא לנו ולבנינו מורשה, ואילו לאחרים אין חלק בה, ועד עולם תהיה שייכת רק לעם ישראל. אבל אינה ירושה, כאומרם (אבות דרבי נתן י"ז, ג') התקן עצמך ללמד תורה שאינה ירושה לך. דהיינו התורה אינה ירושה סתם מעצמה, אלא למי שמתקן ומכין לבו אליה.

הקפות, היינו קניה בהקפה [באשראי] מהבורא יתברך

בשמחת תורה, כשכיבדו את הצדיק רבי שלום דובער שניאורסון בספר התורה הראשון של ההקפה הראשונה, אמר הרבי שעדיין אינו מוכן לכך. הוא ביקש לקרוא אליו את אחד החסידים שהיה סוכן סחורות, וביקשו לספר על שיטת עבודתו.

אמר החסיד, כל שיטת עבודתו של סוכן הסחורות היא באמצעות האשראי (קנייה ומכירה בהקפה). הוא לוקח בהקפה סחורה מהעיר הגדולה ומחלקה בהקפה לסוחרים הקטנים. וכאשר הם משלמים עבור הסחורה הקודמת, הוא נותן להם בהקפה סחורה חדשה.

נענה הרבי ואמר: זהו עניין ה"הקפות", אחרי ש"משלמים במזומן" בעבודה של חודש אלול, ימי הסליחות, ראש-השנה, עשרת ימי תשובה, יום כיפור, ארבעת הימים שבין יום כיפור לסוכות, סוכות, שמחת בית השואבה ושמייני עצרת, אחרי כל העבודה הזאת אפשר ללכת ל"הקפות" - לקחת ב"הקפה".

"וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנָי מוֹתוֹ" (לג, א)

שלושה "וזאת" כתובים ותלויים זה בזה

כתב בספר אהבת חיים (וזאת הברכה עמ' קט"ז) שבמסורה הביא ששלושה "וזאת" כתובים בתורה, "וזאת" הברכה, "וזאת" התורה, "וזאת" התרומה. רצונו לומר, החוט המשולש לא במהרה ינתק, שאם קיימת "וזאת התרומה", דהיינו שנתת מעשר ותרומה וצדקה, הקב"ה יזכה אותך ל"וזאת התורה", דהיינו שתזכה לתורה. ואחר שזכית לתורה, הן נאמר באבות (פ"ד מ"ט) כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, אזי יקויים בך "וזאת הברכה", דהיינו שהקב"ה יוסיף לך שפע וברכה.

וזה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים נה, כג) השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. הרוצה להיות עשיר בחזק יד לא יוכל, כנאמר (שמואל א, ב, ט) כי לא בכח יגבר איש. וכתוב (משלי כח, כב) נבהל להון איש רע עין, לכך נאמר השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך.

והנה המגיד מדובנא בס' משלי יעקב (פרשת יתרו) המשיל לזה, משל לעני שהיה נושא משא על כתפו והולך בדרך, ראה אותו בעל עגלה, ריחם עליו והזמינו לישב עמו בעגלה. וכך היה העני עלה בשמחה וישב בתוכה. אולם עדין המשיך לשאת את משאו על כתיפו. בראות זאת בעל העגלה תמה על מעשיו וישאלהו, למה אתה עדיין נושא את המשא על כתיפך, הלא טוב לך להניחו בעגלה? השיבו העני, "אדוני" אני מחזיק לך טובה על שנשאת אותי על העגלה, אולם די בכך, ולא אהיה מטריחך גם את לשאת את משאי?! אמר לו בעל העגלה, שוטה מי נושא אותך לא העגלה, מה הפרש יש אם תניח את משאך על כתיפך או בתוך העגלה, הכל כאחד אנכי נושא אותך!?

והנמשל הינו, "עני" הוא זה המתפרנס בצער ונושא משא העולם על סבלו וכתפו. ו"בעל העגלה" דא קב"ה, שמזמין את העני ל"עגלתו" וכה אומר לו (תהלים נה, כג), השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. אולם העני משיבו, די לי בכך שהקב"ה נותן לי חיים בנים ובנות, לא אוסיף להטריחו עוד בפרנסתי, ואנכי אצער עצמי כדי פרנסתי ופרנסת בני ביתי. אומר לו החכם, הן הוא הזן ומפרנס לכל ושולחנו ערוך לכל אין עוד מלבדו, וכתוב (שמואל א, ב, ז) ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם. וזה מרמוז ב"וזאת התרומה" "וזאת התורה" ו"וזאת הברכה".

אבל הכסיל והשוטה לא יבין את אלו הרמזים, כמו שנאמר (תהלים צב, ז) איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את "וזאת", לא יבין את הנאמר "וזאת", דהיינו לא יבין לא את "הברכה" ולא את "התרומה" ולא את "התורה".

לכך משה רבנו ע"ה שידוע את סוד הדבר, אומר כאן לעם ישראל, תראו אנכי בן מאה ועשרים שנה, לא היה לי משא ומתן ולא מקח וממכר ולא למדתי אומנות, ואפילו שהייתי רועה צאנו של יתרו בחינם, וכמו שנאמר (שמות ג, א) ומשה היה רועה את צאן יתרו וגו', מכל מקום נשארה לי הברכה, מפני שכל ימי הייתי מנהיג את עם ישראל ולא נשאתי חמור אחד מהם. ואפילו מה שהתעשרתי מפסולת הלוחות לא נהניתי מהם, אלא הייתי נותן את זה להוצאות הציבור, וכמו שנאמר (שמות ל, כג) ואתה קח ל"ך בשמים ראש. "לך" משלך דייקא תקח בשמים ראש, וכדכתיב (שמות ל, לד) ויאמר ה' אל משה קח ל"ך סמים נטף ושחלת. והנה אין דבר שלא נרמז בתורה, וזהו מה שנאמר כאן, "וזאת" הברכה אשר ברך משה איש האלהים וגו'. שאומר משה רבנו ש"הפרקמטיא" שלי היא "בזאת" הברכה, שכן כידוע ו"זאת" היא השכינה, כל פעולותי היו לעם ישראל ולא נטלתי לעצמי.

"וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנָי מוֹתוֹ" (לג, א)

המשכת השפע מהכתר אל המלכות

כתב הרב חיד"א בספרו פני דוד (כאן אות י"ב) וזאת הברכה אשר ברך סופי תיבות "כתר ה'", אפשר לרמוז שהמשיך את השפע מהכתר, דהיינו מאריך, עד ה' היא המלכות, ואז בריבוי האורות והשפע נתרבו הרחמים, ובו בפרק בירך משה את ישראל.

גם כתבו בספרים שהתיבה "זאת", נוטריקון זכות אבות תמיד, כלומר שמשנה רבנו בטח בזכות אבות שתעמוד להם לעם ישראל בברכותיו. (אהבת חיים וזאת הברכה עמ' קט"ז ובעוד מקומות).

"וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בִּרְךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנָי מוֹתוֹ" (לג, א)

עיקר "הברכה" היא העיסוק בתורה

כתב בספר דרש יהודה, בפסוק זה משה רמז לעם ישראל, שעיקר הברכה אצל האדם היא שיעסוק בתורה, על דרך שפירשו המפרשים (בעל הטורים דברים יא, כז) על הפסוק (דברים יא, כז) "את הברכה אשר תשמעו" סופי תיבות

"תורה", לומר לך שאם האדם עוסק בתורה, תתקיים בו הברכה. לכך נאמר כאן "וזאת" - שהוא כינוי לתורה [וכמו שנאמר (דברים ד, מד) "וזאת התורה" אשר שם משה לפני בני ישראל]. היא "הברכה" - שעיקר הברכה היא על ידי התורה.

"אֲשֶׁר בִּירַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (לג, א)

משה בירך את כל בני ישראל גם העתידיים להיות

בפרפראות לתורה (בקר, ח"ה עמ' 295) מביא מהגאון רבי חנוך צבי לוי מבנדין בספרו יכהן פאר, שלדברי חז"ל (ויקרא רבא פ' כ"ו סי' ז', וראה מנחות כט:) שהראה הקב"ה למשה לפני מותו, את כל הדורות העתידיים לבוא עד אחרית הימים, מסתבר לומר, שבברכתו כלל משה את כל הדורות העתידיים לקום בישראל. ומשום כך נוהגים שבשמחת תורה, עולים כולם לתורה, וקוראים בפרשת "וזאת הברכה", כי משה רבנו בירך את כל ישראל, ובקריאה זו נוטל כל אחד את ברכתו המיוחדת לו ממשה רבנו.

"ה' מְסִינֵי בָא" (לג, ב)

מ"סיני" רמז למתן תורה

פשט הפסוק הינו שה' נגלה לעם ישראל בהר סיני בעת מתן תורה. והנה גם נרמז הדבר במילת מ"סיני", כי האות ס' היא כנגד מנין בני ישראל שהיו ששים רבוא בשעת מתן תורה. והאות י' היא כנגד עשרת הדברות. והאות נ' כנגד חמישים יום שלאחר מתן תורה שאחריהם קיבלו ישראל את התורה. והאות י' האחרונה היא כנגד הקב"ה שנתן לנו את תורה.

"וְזָרַח מִשְׁעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּאֶרֶן... מִיְמֵינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (לג, ב)

מדוע לישראל נאמר אנכי ה' אלוקיך ולאומות נאמר מלא תרצה ולא תגנוב?

מפסוק זה למדים חז"ל בספרי (דברים פיסקא שמ"ג) שלפני מתן תורה, הציע ה' את התורה לשאר האומות, בתחילה פנה לבני עשו, ואלה שאלו, מה כתיב בה? וכאשר נאמר להם, שכתוב בה (שמות כ, יג) לא תרצה, סירבו לקבל את התורה. כיוצא בכך נאמר לבני ישמעאל, ולבני עמון ומואב, שכתוב בתורה (שם) לא תגנוב, לא תנאף וכו', ועל כן כל האומות דחו את התורה שהוצעה להם. לעומת זאת כשהציע ה' את התורה לישראל, לא שאלו מה כתיב בה, אלא קראו פה אחד (שמות כד, ג) כל הדברים אשר דיבר ה' נעשה. ולכן זכו לקבל את התורה מפי הגבורה.

והקשה לנכון בספר פרפראות לתורה (בקר, וזאת הברכה עמ' 259), מדוע הציע ה' לאומות העולם את הדיברות האחרונות, ולא פתח להם מתחילת עשרת הדיברות, כפי שעשה לעם ישראל?

והביא שהשיב על כך הגאון מוילנא, מכיון שישאל קוראים מימין לשמאל, לפיכך הוקרא לפניהם מהכתוב בלוח הימני המתחיל ב"אנכי ה' אלהיך", אבל הגויים הרי קוראים הם משמאל לימין, לפיכך הוקראו תחילה מהכתוב בלוח השמאלי, המתחיל ב"לא תרצה" ו"לא תנאף", ולכך לגבי ישראל נאמר כאן "מימינו אש דת למו".

"מִיְמֵינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ" (לג, ב)

הרב החיד"א באהבת דוד (דרוש טז ד"ה ודע, ועע"ש) כותב בשם דורשי רשומות, "דת למו" אותיות תלמוד, לרמז שעיקר התורה היא התלמוד. ולדרך זו יוצא שבמעמד הר סיני השם יתעלה הגיע כש"לימינו" התלמוד.

"וְהֵם תָּבוּ לְרַגְלֶךָ... תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (לג, ג-ד)

לצאת מהגלות הרביעית בזכות התורה

ידוע מה שאמרו רבותנו ז"ל (זוהר חדש דף ט"ו רע"ב) שמשלוש גלויות הראשונות נגאלנו בזכות ג' אבות, אבל מגלות זו הרביעית שהיא בעוון ביטול תורה, כמו שנאמר (ירמיה ט, יב) ויאמר ה' על עזבם את תורתם (נדריים פא.), יגאלו בזכות משה שהתורה נקראת על שמו. ואם יש לימוד תורה נגאלין מיד (עיין מ"ש בוהר חדש דף י"ב ע"ב). וזה נרמז כאן בפסוק והם תוכו לרגלך... תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אם אתם רוצים שתתקבצו ותתקבלו מהגלות, זכרו תורת משה עבדי.

"תּוֹרַה צְוָה לָנוּ מִשֶּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (לג, ד)

"מורשה" מלשון ירושה ומלשון מוריש

לא יהיו ישראל עניים אלא בעוון ביטול תורה, כמו שנאמר, תורה צוה לנו משה "מורשה", דהיינו אם עם ישראל עוסקים בתורה, יתן להם השם את ארץ ישראל ואת בית המקדש לנחלה וירושה ו"מורשה". ואם אינם עוסקים בתורה, יהיה מורש"ה מלשון מורי"ש ומעשיר. (ליקוטי מנחת אהבת אליהו, אשכנז עמ' קפ"ח).

והנה דבר זה מרומז בריש פרשתנו, "וזאת" הברכה, אם אתם עוסקים בתורה שנקראת "זאת" כמו שנאמר "זאת חקת התורה" (במדבר יט, ב) ונאמר "וזאת התורה אשר שם משה" (דברים ד, מד). אם שמרתם "זאת", יהיה לכם "ברכה" כמו שנתברך "משה איש האלהים" שהיה להם מנהיג הדור.

ובזה יובן גם מה שנאמר (ויקרא טז, ג) "בזאת" יבא אהרן אל הקודש. היינו שבזכות התורה הנקרא "זאת" יבא אהרן אל "הקודש", "הקודש" הוא בית המקדש. גם "הקודש" הוא רמז לתורה שאנו אומרים "התורה הקדושה".

"תּוֹרַה צְוָה לָנוּ מִשֶּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (לג, ד)

"מורשה" מלשון רושם

כשקבלנו את התורה לכל אחד ואחד מאתנו נעשה רושם במצחו, וכנאמר (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה "מורשה", "מורשה" הן אותיות "רשומה", מלשון רושם. ורושם זה ניתן רק לעם ישראל, כפי שמסיים הפסוק, מורשה "קהלת יעקב".

"תּוֹרַה צְוָה לָנוּ מִשֶּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (לג, ד)

"צוה" בגמט' מאה ואחד פעמים שיחזור על תלמודו

אמרו חז"ל (פסחים נ:): אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. וכיצד יתקיים תלמודו בידו? הנה אמרו רז"ל (חגיגה ט:): שעל ידי שיחזור על לימודו מאה ואחד פעם לא ישכח. וזהו שכתוב "צוה לנו", תיבת "צוה" עולה בגימט' מאה ואחד, שאם יחזור על לימודו מאה ואחד פעמים, אזי התורה היא "לנו", שתהיה שמורה בקרבנו ולא נשכחה. וכן זהו שכתוב (תהלים קכא, א) שיר למעלות וגו' "מאין" יבא עזרי. "מאין" עולה בגימט' מאה ואחד, שאם ילמד כמספר "מאין", אזי התורה תהיה ב"עזרי" ולא ישכחה.

עוד נראה בס"ד "תורה צוה לנו", ראשי תיבות "תצל", מלשון הצלה, דהיינו שהתורה תצילהו, כמו שאמרו חז"ל (סוטה כא.) שהתורה אגוני מגנא, ואצולי מצלא.

וכן "תורה צוה לנו משה מורשה" בסופי תיבות עולה מספר שם הוי"ה ב"ה, ללמדנו שילמד את התורה לשם ייחוד קודשא בריך הוא כדי להשלים שם י"ה בו"ה, ביחודא שלים, ואזי תורתו ותפילתו תקובל, כמו שאמר ר' שמעון בן יוחאי זיע"א בזה"ק ובתיקונים.

הכנעה ועונה סגולה שלא לשכוח התורה

כתב הגאון חיד"א בספרו כסא רחמים (על אבות דר' נתן רפי"ז ד"ה רמז), דהכנעה ועונה הוי סגולה שלא לשכוח את התורה. וזה נרמז גם כאן צוה לנו "משה", והן על משה נאמר (במדבר יב, ג) והאיש משה עניו מאד.

"תּוֹרַה צְוָה לָנוּ מִשֶּׁה מוֹרְשָׁה קְהֵלֶת יַעֲקֹב" (לג, ד)

לכל אחד ואחד יש חלק וירושה בתורה הקדושה

תורה צוה "לנו", הנה פשט הפסוק "לנו" לכולנו, שהתורה ניתנה לכל עם ישראל. כמו שמספר המדרש (ויקרא רבה ט, א), מעשה ברבי ינאי, שראה אדם מכובד ונשוא פנים. חשב בו שאדם גדול הינו, ושאלו, האם יאות מר להתארך בבית? אמר לו, הן. הכניסו לביתו, האכילו והשקהו, והחל לשוחח עימו בדברי תורה. בדקו במקרא, ומצאו ריק, בדקו במשנה, ומצאו בור, באגדה, ומצאו נעור, בתלמוד, ולא ידע מאומה. ראה האורח שרבי ינאי מצטער על שאירח בביתו בור ועם הארץ. קם ממקומו, תפס בידו של רבי ינאי והרעים בקול "כספי ירושתי מופקדים בידך, ואינך נותנם לי".

תמה רבי ינאי, התקומם ומחה, על איזו ירושה אתה סח? אמר האורח, פעם עברתי לפני בית הספר, ושמעתי את הנערים משננים את הפסוק, תורה צוה לנו משה, מורשה "קהילת יעקב", "קהילת ינאי" לא אמרו, אלא "קהילת יעקב". כלומר, התורה מורשה לכל ישראל היא, וגם אני בכלל הברכה ועל כן עליך ללמד אותי את התורה. שאם אדם

ניחן ביתר כשרון ושקידה, ונטל חלק רב יותר בתורה, הרי התורה בפקדון בידי, ללמדה לאחרים, ששאר ישראל תובעים אותו "ירושתי בידך". וכמו שאמרו (אבות פ"ב מ"ח) אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לך נוצרת. "לכך נוצרת", שלא להחזיק את הטובה לעצמך, אלא לחלקה לאחרים, כי יד כל ישראל שוה בתורה. ואדרבה, רבים מבני תלמידי החכמים אינם זוכים לכתר תורה, כדי שלא יאמרו שהתורה ירושה להם, וכך הורונו חז"ל (נדרים פא.) להזהר בבני עניים, שמהם תצא תורה.

"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (לג, ד)

קיום כל מצוות התורה אפשרי רק כשעם ישראל מלוכדים

כתב הכתב סופר (על התורה, כאן) אדם יחידי אינו יכול לקיים את כל המצוות שבתורה, שכן ישנן מצוות שאינן נוהגות אלא אצל כהנים, ואצל לויים, וכדו'. אולם בזמן שישראל מלוכדים כאיש אחד, ומחבבים איש את רעהו, אזי נחשב כל העם לאיש אחד, וממילא נחשבות המצוות שעושה כל יחיד, כאילו נעשו על ידי כל ישראל, וזוה נחשב כאילו כל אחד ואחד מעם ישראל מקיים את כל המצוות שבתורה. וזהו שאמר כאן הכתוב "תורה" אשר "צוה לנו משה" לא תוכל להיות לנו ל"מורשה" נצחית, ולא נוכל לקיים את כולה, אלא אם כן תהיה "קהלת יעקב", כשהיו ישראל כולם מלוכדים כגוף אחד.

"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (לג, ד)

התורה כ"מאורסה", שמתחשבים בדעתה בכל ענין

בעל השרידי אש (מובא בספר עזרי מעם ה', כאן) מבאר על פי מה ששינינו בגמרא בפסחים (דף מט:) אל תיקרי "מורשה" אלא מאורסה. רבים האנשים המכבדים את התורה, אך יש בהם המתייחסים אליה כאל אוצר נחמד אשר באוצרותיהם, דבר עתיק ויקר ערך, אולם הם אינם שואלים את התורה כיצד יש לנהוג בשאלות החיים. אנשים אלו מכבדים את התורה כפי שהם מכבדים את זקניהם הבאים בימים, ואף מהדרים בכבודם, אולם לא יתייעצו עימם בבעיות החיים, כי יאמרו מה כבר מבינים הזקנים בטעמם וברוחם של הצעירים. על כגון אלו אמרו חז"ל, אל תיקרי לתורה "מורשה" מלשון ירושה, כלומר אל תתייחסו אליה כאל ירושה עתיקה שנפלה לכם משנים קדמוניות, וכמו זקנים שיש לכבדם, אך לא להתחשב בדעותיהם, אלא עליכם להתייחס לתורה כאל "מאורסה", כדבר אהוב וחשוב, שמתיעצים עמה ומתחשבים בדעתה בכל ענין.

"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (לג, ד)

התורה אינה עוברת בירושה

הגמרא בפסחים (דף מט:) דורשת את פסוקנו, אל תקרי "מורשה" אלא "מאורסה". ונשאלת השאלה, מה הקשר בין "מורשה" לבין "מאורסה"? אומרים רבותנו (בעל הטורים, כאן), אם היה כתוב רק מורשה, היינו חושבים שאת התורה אפשר להעביר בירושה, והיא טעות חמורה וכמאמר המשנה באבות (פ"ב מ"ב) התקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירושה לך. וכך הוא בב"ב (דף ק"ט:) מורשה ולא יורשים. וישנו נוסח רחב יותר באבות דרבי נתן (פרק ל') והתקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירושה לך, שאילו הייתה התורה ירושה לך, היה אדם מורישה לבנו ולבן בנו עד סוף כל הדורות, שכן מצינו במשה, שבשעה שהיה סבור שבניו עומדים תחתיו, אמר (במדבר כו, טו) וידבר משה אל ה' לאמר, יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה. אומר לו הקב"ה (שם יח) קח לך את יהושע בן נון. עד כאן. ללמדך, שהתורה אינה עוברת בירושה. לכך דרשו אל תקרי "מורשה" - שאינה ירושה, אלא "מאורסה" שיש לטרוח ולהשיג את התורה כפי שהחתן טורח להשיג את ארוסתו. וכמו שאירוסין לא נעשים ברגע אחד, אלא שלב אחד שלב, כך הוא גם בקנין התורה.

הפסוק הראשון שמלמדים קטן

ולכך חז"ל מלמדים אותנו (סוכה מב.) תנו רבנן, קטן היודע לנענע, חייב בלולב. להתעטף, חייב בציצית. לשמור תפילין, אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר, אביו מלמדו תורה וקריאת שמע. ושואלת הגמ' תורה מאי היא? דהיינו מה הדבר שהאב מלמד את בנו בתחילה, אמר רב המנונא, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. זה הדבר הראשון, שמלמדים ילד קטן, ברגע שהוא מתחיל ללמוד תורה.

אף שמשנה רבנו היה ראש ישראל, לא יכל למנות בניו אחריו מנהיגי ישראל

שואל הרב ברוך רוזנבלום, מדוע מלמדים את התינוק בתחילה דווקא פסוק הזה? ומשיב, זאת משום שבאים ואומרים לילד, אתה מתחיל עכשיו ללמוד תורה, דע לך, תורה לא תקבל במתנה, הנה אף שמשנה רבנו היה ראש לכל ישראל, לא ניתנה לו האפשרות למנות את בניו אחריו לשמש כמנהיגי ישראל. ויהושע בן נון קיבל את הזכות להנהיגם. והסיבה לכך היא משום שהתורה איננה עוברת בירושה, אלא תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורסה. שלב אחר שלב, נדבך אחד נדבך, כל שלב, מקרב אותך יותר אל הדרגה הזאת של האירוסין עם התורה. לכן מבאר רש"י (כאן) "תורה", אשר צוה לנו משה, מורשה היא לקהלת יעקב, אחזונה ולא נעזבנה.

כל דור מעביר את הלפיד לדור שבא אחריו

מסופר שבאחת הפעמים עת נכנס "החפץ חיים" להיכל הישיבה, הבחין בכמה תלמידים המפטטים מחוץ לבית המדרש ומבטלים את זמנם לריק, כשראה זאת הח"ח ניגש אליהם וכה אמר, ברצוני לספר לכם סיפור שהינו משל. בעיירה אחת היה אדם שיצא מדעתו והלך ועקר שני פסי רכבת מהמסילה על מנת להניחם כקורות לביתו. כמובן שכל הקהילה קמה על רגליה ודרשה ממנו להחזירם מיד למקומם. אולם האיש בשלו, פסי הרכבת שלי הם. צעק אליו אחד מבני הקהילה, שוטה שכמוך! יש לך מושג איזה אסון יכול להיגרם כתוצאה ממעשיך?! הסתובב האיש לעברו כשבבת צחוק על פניו והפטיר ואמר, אמור נא לי הנראה לך ששני הפסים הללו מתוך אלפי הקילומטרים של המסילה, הן אלו שיפריעו?!...

המשיך החפץ חיים והסביר לתלמידיו, התורה עוברת בירושה אלפי דורות, "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" כל דור מעביר את הלפיד לדור שבא אחריו, וכדי להעביר זאת נכון, עלינו לשבת וללמוד, ואילו אדם שמאבד זמן יקר של לימוד תורה, למעשה מפרק את המורשת, דומה הוא לאיש המפרק מעט פסי רכבת מהמסילה... למראית עין נראה שהוא מבזבז בסך הכל כמה דקות של לימוד, אבל הנזק שייגרם מכך עצום מימדים... שמעו התלמידים ונכנסו מיד להמשיך בלימודם...

"יחי ראובן ואל ימת" (ג, 1)

אם יחיה ודאי שלא ימות, ומהו כפל הלשון

יש לשאול דלכאורה יש כפילות בלשון הפסוק "יחי ראובן ואל ימת" - דזה ודאי שאם האדם חי ודאי שלא ימות. וראינו בתרגום אונקלוס (כאן) שתרגם, יחי ראובן ולא ימות מוות נוסף. ופירש דבריו רבנו בחיי זצ"ל (כאן) על פי הקבלה, שלא ישוב עוד בגילגול, אלא יהנה לעד מזיו השכינה. והבטחה זו הובטח השבט כולו, כמבואר שם. הבטחה דומה הובטח לדניאל שלא יחזור בגילגול לעולם. שכך נאמר לו (דניאל יב, ג) ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין, וכמבואר בזהר הקדוש (ח"א דף נט ע"ב).

"אתה גלגול דניאל איש חמודות"

זבעניין זה נביא מעשה שאירע בימי המקובל האלהי רבי שמעון לביא זצ"ל מטריפולי, שהגיע לעירו איש אחד מארץ מרחקים, עטוף איצטלת חכמים ומתחזה לחכם הרזים, ואמר שמכיר הוא בחכמת הפרצוף ויודע לומר לכל אדם איזה גילגול הוא, ונשמת מי שוכנת בקירבו, על מה נשלח לעולם ומה עליו לתקן כדי לזכות במנוחה נכונה ובכפרה גמורה. והיה עושה תיקונים וגוזר צומות וסיגופים.

באו המונים ושיחרו לפיתחו, ביקשו תיקון לנפשם וכפרה לעוונם.

שמע רבי שמעון לביא ושלח אחריו שיבוא אצלו, להודיעו סוד נשמתו ורזי תיקונו, והלה, בגאוותו וברמות רוחו, סירב לבוא.

התאזר רבי שמעון בענוותנותו, חלץ תפיליו והלך אל האיש. עמד לפניו וחילה את פניו, שיאמר גילגול מי הוא, ומה תיקונו.

הביט הלה בפני המקובל האלהי בעיון רב, וה' הכשילו לגלות קלונו, ואמר, כבודו הוא גילגולו של דניאל איש חמודות. **כשמעו** כן, צעק הרב צעקה גדולה ומרה, צא מהרה, איש בליעל וחנף צבוע, הלא כבר אמרו חז"ל, שה' ביישר לדניאל שינוח בשלום ולא יתגלגל עוד! אז נסבו עליו בני העיר, וגרשוהו מהעיר בחרפה...

"יָדְיוּ רַב לֹא יַעֲזֹר מִצָּרָיו תְּהִיָּה" (לג, ז)

"יָדְיוּ רַב לֹא יַעֲזֹר מִצָּרָיו תְּהִיָּה" ו"עֹזֵר לְבִרְכָה" ו"עֹזֵר מִצָּרָיו תְּהִיָּה"

כתב הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (כאן, וזאת הברכה אות ה') שאפשר לפרש את הפסוק הזה בהקדים דברי חז"ל (בראשית רבה פרשה ע"ג סי' ז') שאין אומה של עשו נופלת אלא ביד בניה של רחל. והקשה מהרח"א ז"ל בס' עץ החיים שהרי אמרו בספרי (דברים פסקא שמ"ח) "יָדְיוּ רַב לֹא יַעֲזֹר מִצָּרָיו תְּהִיָּה" זה בשעה שהרג יהודה את עשו. וא"כ מצינו שעשו נפל ביד יהודה ולא ביד בניה של רחל? ועיין מה שתירץ הרב ז"ל.

ואפשר לומר שזה היתה תפילתו של יעקב אבינו ע"ה וברכתו ליהודה (בראשית מט, ח) ידך בעורף אויביך, וכמו שאמרו חז"ל באגדתא דבראשית שהרג את עשו ונתקיימה ברכתו. וא"כ זה מה שנאמר כאן "יָדְיוּ רַב לֹא יַעֲזֹר מִצָּרָיו תְּהִיָּה". וכמו שכתב רבנו אברהם אבן עזרא ז"ל (כאן) ש"יספיקו לו ידיו ולא יהא צריך למי שיעזרהו". ע"כ. ולפי דרכנו יובן שבא לחדש בזה שלא הוצרך יהודה עזר מבניה של רחל בשביל להרוג את עשו. לפי שיעקב אבינו ע"ה כבר התפלל שיהרג עשו על ידי יהודה, במה שבירכו "ידך בעורף אויביך", ולכך נאמר כאן "יָדְיוּ רַב לֹא יַעֲזֹר מִצָּרָיו תְּהִיָּה", שזה בשעה שהרג את עשו. וכיוון שזכה יהודה לעקור עבודה זרה, ראוי לברכה, לכך ממשיך הפסוק "ועוזר מצריו תהיה".

"יָדְיוּ רַב לֹא יַעֲזֹר מִצָּרָיו תְּהִיָּה" (לג, ז)

האויבים יסתכסכו בינם לבין עצמם ואנחנו ניוושע

"ועוזר מצריו תהיה", פירש הילקוט מעם לועז זצ"ל (כאן) שלא יצטרכו כלל למלחמה, אלא האויבים יסתכסכו בינם לבין עצמם ותהיה חרב איש באחיו, ואנו ניוושע.

ועוזר "מצריו" אותיות מיצרו

שנינו בסוכה (דף נב:) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו, אינו יכול לו, שנאמר (תהלים לז, לב) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ה' לא יעזבנו בידו. וכתב הרב בני שלמה (אמסלם, כאן) שזה מה שנאמר "ועוזר מצריו תהיה", "מצריו" אותיות מיצרו. דהיינו שה' יהיה לו "עוזר מצריו" - עוזר מיצרו. אך זאת בתנאי ש"ידיו רב לו", שבתחילה פועל האדם נגד יצר הרע בכל יכולתו, ואז ה' עוזרו לנצחו.

"יְשִׁימוּ קְטוֹרֵה בְּאַפְךָ וְכָלִיל עַל מִזְבְּחֶךָ, בְּרַךְ ה' חֵילֹו וּפְעַל יָדָיו תִּרְצֶה מִחֵץ מִתְּנִים קָמְיו וּמְשַׁנְּאֵיו מִן יְקוּמוֹן" (לג, י - יא)

פסוק זה על אהרן נאמר

כתבו רבותנו בעלי התוספות בהדר זקנים (כאן) שהפסוק "יְשִׁימוּ קְטוֹרֵה בְּאַפְךָ" על אהרן נאמר, שעצר את המגפה בקטורת, "ופעל ידיו תרצה" שכיפר על בני ישראל על ידי הקטורת שהקריב. "מחץ מתנים קמיו" שחבק המלאך ועצרו. כפי שאמר ר' אבא בשם ר' לוי, כשראה אהרן את המלאך מתריס כנגדו ומפיל חללים, נתן מחתה של קטורת לפניו, שנאמר "יְשִׁימוּ קְטוֹרֵה בְּאַפְךָ", להודיעך כמה חביבה הקטורת לפני הקב"ה.

"שְׂמַח זְבוּלוֹן בְּצִאתְךָ וְיִשְׁשֹׁכֶר בְּאַהֲלֶיךָ" (לג, יח)

המחזיק תורה ישמח אף בצאתו מן העולם

מי שמחזיק ביד לומדי תורה, הקב"ה נותן לו שפע וברכה בעולם הזה, וגם אחר פטירתו מן העולם, נוטל חלק משכר הלומדים המתפרנסים מממונו, וכאשר נפסק בשלחן ערוך (יו"ד סי' רמ"ו ס"א ברמ"א). וזהו שנאמר כאן שמח זבולון "בצאתך", כלומר "זבולון" הוא המחזיק תורה "שמח" אף לאחר "צאתך" מן העולם, לפי שהיושבים באהליך, מתפרנסים מממונו ועוסקים בתורה.

הסכם יששכר וזבולון רק קודם ללימוד ולא לאחר שבוזו בוז יבוזו לו

רש"י (כאן) פירש וזה לשונו, זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר, ונותן לתוך פיו של יששכר. [דהיינו זבולון היה עוסק במסחר ומפרנס את יששכר] והם [שבט יששכר] יושבים ועוסקים בתורה. לפיכך הקדים זבולון ליששכר [בפסוק כאן הוקדם זבולון ליששכר אף שיששכר גדול מזבולון], שתורתו של יששכר, היתה על ידי זבולון.

בגמרא (סוטה כא.) דרש עולא את הפסוק (שיר השירים ח, ז) אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה וגו' בוז יבוזו לו, על המבקש לקנות בכסף את זכות התורה של רעו, לא יתכן הדבר, אלא בוז יבוזו לו. אולם מוסיף עולא, שאין

הכוונה שיש לבזו לעזריה שעזר בממון לשמעון אחיו כדי שיוכל ללמוד תורה [ולכן נקרא אחיו "שמעון אחי עזריה", שכן תורתו היתה בזכות אחיו], וכן אין הכוונה לר' יוחנן שהיה מתפרנס על ידי בית הנשיא ולכן היה לנשיא חלק בתורתו. אלא כוונת הכתוב להלל ושבנא, שהיו אחים, הלל עסק בתורה ושבנא עסק במסחר. לבסוף, לאחר שלמד הלל תורה, הציע לו שבנא להשתתף עמו יחד בריוח עסקיו של שבנא יחד עם לימודו של הלל, שעל כגון זה יצאה בת קול ואמרה, "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה וגו' בוז יבוזו לו!"

והגמרא צריכה ביאור, מה הוא ההבדל בין עסקם של שמעון ועזריה ושל ר' יוחנן והנשיא שהיה משובח, לבין עסקם של שבנא והלל שעליו נאמר בוז יבוזו לו? והנה התבאר הענין ברמ"א (יורה דעה סימן רמ"ו ס"א), שהמימרא מדברת על הסכם יששכר וזבולון, והחסרון בהסכם שביקש שבנא לערוך עם הלל היה, שרצו לחלוק ביניהם את לימוד העבר, ולא את הלימוד שמכאן ואילך, ועל כך אמרו חז"ל "בוז יבוזו לו", כי לא ניתן לרכוש זכות של תורה שכבר נלמדה, אלא רק אם מסייעים מראש ללומד בעזרה כלכלית, ובזה מאפשרים לו ללמוד, אזי יקבל המסייע ללומד חלק מתוך שכרו של הלומד, לפי שבזכותו יכול הלומד לעסוק בתורה. לא כן אם כבר עסק בתורה, כיצד יתכן שישלם ממון כדי לקבל חלק בשכרו של הלומד, וכי התורה למכירה עומדת, על כך נאמר בוז יבוזו לו.

וכך התבארו הדברים בבית יוסף (יורה דעה סי' רמ"ו) ומקורו מדברי רבנו ירוחם בספר תולדות אדם וחוה (נתיב שני, סוף חלק רביעי) וזה לשונו, העוסק בתורה, קודם שיעסוק יכול להתנות שיעסוק חברו בסחורה ויטול חלק מלימודו, כמו יששכר וזבולון. אבל אחר שעסק כבר ונתן לו חלק בשביל ממון, אינו כלום, כדכתיב "אם יתן איש את כל הון ביתו" וגו'. וזה ענין הלל ושבנא כדאיתא בסוטה. ומסתברא שהעסק אבד, שכבר בטל חלקו, כך כתבו המפרשים. עד כאן לשונו.

בשו"ת טוב טעם ודעת (חלק א', סימן רי"ז), הביא הגאון רבי שלמה קלוגר מבראדי, בשם רבו ר' חיים יהודה, שדין זה נרמז בפסוק שלפנינו, "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך", "שמח" דוקא בסדר הזה, קודם זבולון צריך לתת, ואחר כך ילמד יששכר לזכות שניהם. אבל להיפך, שקודם יששכר ילמד ואחר כך זבולון יתן, לא יועיל... (מתוך שלל רב).

"שִׂמְחַ זְבוּלוֹן בְּצֵאתְךָ וַיִּשְׁשַׁכֵּר בְּאֵהָלֶיךָ" (לג, יח)

תומכי התורה מוגנים מהיצר בכל עת ואילו לומדי התורה רק בעת עיסוקם בתורה

פירש הגאון רבי חיים אלפנדרי זצ"ל, בל יאמר מחזיק התורה, שאמת שמקבל הוא שכר עצום ורב לעתיד לבוא, אבל העוסק בתורה הרי הוא מוגן בפני היצר הרע, כמו שאמרו (קידושין ל:): שהתורה תבלין ליצר, ואילו התומך בלומדי התורה, חסר תבלין זה. לא כן הוא, אלא היפוכו של דבר, לומד התורה אינו מוגן על ידה אלא בעת עיסוקו בה, וכמו שאמרו (שם בקידושין, במשל על התורה), משל לאדם שהיתה לו מכה ואמרו לו, כל זמן שהרטיה עליה אין היא מעלה מוגלה. ועל כן אמרו חז"ל (סוכה נב:): אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. אבל התומך בלומדי התורה מוגן מפני היצר הרע כל העת. וזהו שנאמר, "שמח זבולון", שמח תומך התורה, גם "בצאתך". מה שאין כן "ויששכר", לומד התורה, "שמח" רק "באהליך" לפי שאינו מוגן מפני היצר הרע אלא רק "באהליך", בעת לימודו והסתופפותו באוהלי תורה בלבד.

המחזיק תורה אף שלא זכה בעצמו ללמוד בעלמא הדין בעוה"ב ילמדוהו תורה

כתב הבני יששכר (חודש סיון מאמר ה אות יג) יש להבין "שמחה" זו מה עושה? גם מה שינוי ביששכר שנאמר "באהלו" ואילו בזבולון "בצאתו"? ויש לומר דאיתא בדברי רבותנו ז"ל (ילקוט ראובני פרשת ראה) שהמחזיק לומדי תורה בעולם הזה, אף שלא זכה בעצמו ללמוד בעלמא הדין, אזי בעולם הבא ילמדוהו תורה. גם ידוע כי עיקר השמחה היא שמחת התורה, כנאמר (תהלים יט, ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב, וכמו שכתב הרמ"א בשו"ת הרמ"א (סי' ה) שמי שלא טעם שמחת התרת הספקות בתורה, לא טעם שמחה מימיו. וכיון שהשמחה האמיתית היא שמחת התורה, לכך נאמר "שמח זבולון" - שלא זכה בעצמו ללמוד תורה כאן בעולם הזה ולשמח, אלא זכה רק להחזיק תורה, אימתי תהיה שמחתו שלימה, רק "בצאתך" מהעולם הזה, שרק בעולם הבא תהיה שמחתו שלימה, לפי שאז ילמדוהו תורה. ואילו יששכר שהם לומדי התורה בעצמם, "שמח" גם "באהליך", שהם שמחים גם בעולם הזה שהוא כאוהל, שכן עיסוקם בכל עת בתורה המשמחת לב.

"שְׂמַח זְבוּלוֹן בְּצִאתְךָ וַיִּשְׁשֶׁכְר בְּאַהֲלֶיךָ" (לג, יח)

"זבולון" "שמח" רק "בצאתך" מן העולם, אולם יששכר "שמח" "באהליך" בעולם הזה, שזוכה לאריכות ימים ברכת זבולון תתבאר יפה בהקדם דברי החכם מכל אדם (קהלת ז, יב) כי בצל החכמה בצל הכסף, ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. וכך ביאור הפסוק, הלומד תורה והתומך בו, שווים בשכרם בעולם הבא וזהו "בצל החכמה"- התורה, "בצל הכסף"- התומך בתורה. אך "יתרון דעת החכמה"- העוסק בתורה יש יתרון בכך שהחכמה "תחיה בעליה" בעולם הזה, כי התורה מאריכה ימיו של אדם, כנאמר (משלי ג, טז) אורך ימים בימינה, אורך ימים לעוסקים בה לשמה. מעתה כך נפרש את הפסוק שלפנינו, "שמח זבולון בצאתך" - זבולון יכול לשמוח רק בצאתו מן העולם, בעת שיבוא לעולם הבא, שאז שכרו שווה לשכרו של יששכר. אבל יששכר "באהליך", ליששכר יש לשמוח גם כאשר הוא "באהליך"- כאן בעולם הזה [הנמשל לאוהל עראי], לפי ששכרו ניתן לו גם בזה העולם, שזוכה לאריכות ימים. (להתעדן באהבתך).

"עַמִּים הֵר יִקְרְאוּ שֵׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק" (לג, יט)

"עמים" הם עמי הארץ שיקראו לבעלי תורה "הר יקראו"- יקראוהו בתואר רב

כתב רבנו אפרים (בפירושו על התורה כאן) "עמים", רמז לעמי הארץ ש"יקראו" לבעלי התורה, "הר" שיקראוהו הר', דהיינו יקראוהו בתואר כבוד הרב, וזוה יתנו כבוד לתורה.

ולדרכו ניתן להמשיך את ביאור הפסוק, וכשיתנו עמי הארץ כבוד לתורה, הרי זה חשוב לפני כאילו "זבחו זבחי צדק", ובשכר זה יזכו "כי שפע ימים יינקו" לפי שכל המכבד את התורה זוכה ונוחל את העולם הזה ואת העולם הבא.

"וּלְגַד אָמַר בְּרוּךְ מְרַחֵב גֹּד פְּלִבְיָא שְׁכֵן וְטָרַף זְרוּעַ אָף קְדָקֵד" (לג, כ)

"ברוך" הוא ה"מרחיב" ומענג את "גד"- יום השבת, וזוה יזכה להיות "כלביא"

נראה בס"ד לבאר את הפסוק על פי מאמר רז"ל (שבת קיח.) שהמענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, ונותנים לו משאלות לבו, וכל זה אם בימי החול יסתפק במועט. וזהו הנאמר כאן בכתוב "ולגד אמר"- משה רבנו ע"ה, "ברוך מרחיב גד", "גד" הוא היום השביעי העולה כמספר ג"ד, ברוך הוא המרחיב ומענג את השבת בתורה, בתפילה ובאכילה, והעושה זאת יזכה להיות "כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקד" שיכנעו כל אויביו תחתיו, כי על ידי שמירת השבת מקרב את הגאולה, כדאיתא בזהר חדש (ח"א דף מט ע"ב).

"וּלְגַד אָמַר בְּרוּךְ מְרַחֵב גֹּד פְּלִבְיָא" (לג, כ)

העשיר שהיה נותן צדקה כמנין שם המבקש

בדרך צחות יתבאר הפסוק, על פי מעשה בעשיר שהיה נותן נדבה כמספר שם המבקש. פעם בא עני פיקח ממרחקים לקבץ נדבות, והעשיר נתן לו רק מעט צדקה, לפי מספר שמו שהיה גד. לשנה אחרת שב לקבץ אצל העשיר, וכששאלו העשיר לשמו, השיב ששמו הינו "ארתחשסתא"... העשיר הכיר בו שבשנה הקודמת הגיעו, והן אז אמר ששמו גד, וישאל את העני לפרש הדבר. וזה השיבו בפיקחות, הן הלא נאמר בפסוק "ברוך מרחיב גד", לפיכך הרחבתי את שמי שהיה מקודם "גד". העשיר בשומעו את דברי פיקחותו, נתן לו בשמחה צדקה כמספר "שמו".

"גד" יעשה לו, כשיהיה "מרחיב" ונותן צדקה

"גד" היינו לשון מזל! אימתי מתברך אדם ב"מזל טוב", אם הוא "מרחיב גד" כשהוא נותן "בהרחבה" צדקה. גם "גד" ראשי תיבות "גמול דלים", והוא כאמרה הידועה (כתובות טו:) מלח ממון חסר, כלומר הרוצה שממונו יתקיים בידו, עליו לחסרו לצדקה, וחסרון זה יהיה לו לקיום ממונו. "כלביא" ראשי תיבות כי לא במותו יקח אחריו.

"וַיִּרְא רְאִשִּׁית לֹ" (לג, כא)

משה רבנו לבדו השיג את הנבואה עד שורשה

"וירא ראשית לו", יש לפרש לפי דרכו של רבנו בחיי זצ"ל (כאן ד"ה וענין המדרש) שפסוק זה על משה רבנו נאמר, שהתנבא באספקלריא המאירה הנקראת "ראשית". ולדרכו יש לבאר, שכל הנביאים קיבלו נבואתם ממרום, אבל אפילו הם עצמם לא השיגו כל מה שטמון וצפון בנבואה, על כל המשמעות והסודות שבה. בשונה ממה שרבו שהשיגה

עד השורש, עם כל הבחינות והמשמעות, וכל הפירושים הרזים והסודות, וזהו "וירא" - ראה בנבואה "ראשית לו" - עד שורשה וראשיתה.

"וּלְאֲשֶׁר אָמַר בְּרוּךְ מְבָנִים אֲשֶׁר יְהִי רְצוֹן אֶחָיו וְטַבַּל בְּשִׁמְךָ רַגְלוֹ" (לג, כד)

רמז בפסוק לרשב"י שיגלה סודות התורה שיעשו נחת לבורא

הגאון הקדוש הרב יעקב אבוחצירה זיע"א בסוף ספר גנוזי המלך מביא שבפסוק זה יש רמז נאה לכבוד רשב"י ז"ל דהנה "מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך" הראשי תיבות עולים בגימט' "שמעון" בדקדוק, והוא רמז שיבוא רשב"י ויגלה את סודות התורה לישראל, לכך אמר "שמנה לחמו" שסודות התורה שמנים ועולים על כל הדרושים, "והוא יתן מעדני מלך" ועל ידיהם יתן מעדנים וכתרים למלכו של עולם. ודפח"ח.

"רֶכַב שָׁמַיִם בְּעֶזְרְךָ" (לג, כו)

"רכב שמים" - שולט על השמים, יהיה "בעזרך"

"רכב שמים", פירש רבנו הרמב"ם זצ"ל (במורה הנבוכים ח"א פרק ע'), שהמילה "רכב" מורה על שליטה על הדבר, כדרך שהרוכב מושל על מרכבו, ולכך "רכב שמים" פירושו שהבורא יתעלה הוא השליט בכל הכוחות העליונים הממונים על ההנהגות בעולמנו, מעל כל השרים והמלאכים וכוחות הטבע, שהכל בידו. והברכה היא שהוא יהיה "בעזרך", ואם רוכב שמים בעזרנו, אשרינו.

"מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֹדֶם וּמִתַּחַת זְרַעַת עוֹלָם" (לג, כז)

רבש"ע מושל בעליונים ובתחתונים

"מענה אלהי קדם" פירשו רבותנו בעלי התוספות בהדר זקנים (כאן), "מעונה" הוא "מעון" של הקב"ה בשמים, שהוא [הבורא] "קדם לכל". "ומתחת זרועות עולם" כלומר [אף] מתחת השמים הוא מושל כמו בעליונים, והוא [הבורא] תקפו וכחו של "עולם", שהוא מושל בעליונים ובתחתונים.

"וַיִּמַּת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מִזְרַח עַל פִּי הַיָּם" (לד, ה)

כיצד משה כתב י"ג ספרי תורה בשבת

הרא"ש (פסחים פרק י' סימן י"ג) מקשה לפי מה שכתבו הגאונים שמשה רבנו נפטר בשבת, איך יתיישבו דברי המדרש (דברים רבה פרשה ט' סי' ט') כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום, מה עשה? אמר רבי ינאי, כתב י"ג תורות, י"ב לי"ב שבטים, ואחת הניח בארון. שאם יבקש לזייף דבר, שיהיו מוציאים אותה שבארון. עד כאן. ואם משה מת בשבת, איך כתב בו ביום את ספרי התורה?

לכך מביא הרא"ש שמדברי "סדר עולם" עולה שמשה נפטר בערב שבת, ולדרכו לא קשה הדבר. ברם כאמור דעת הגאונים היא שמשה נפטר בשבת, וכיצד לשיטתם משה כתב את ספרי התורה?

הגאון בעל קרבן נתנאל (על הרא"ש, שם) כתב ליישב על פי דברי הספרי (דברים פ"ס' ש"ז) ויבכו בני ישראל (דברים לד, ח) שבכו אותו שלושים יום קודם מותו. והנה האר"י בשער הפסוקים (בסוף וזאת הברכה) כתב שאת "וימת משה" כתב משה בעודו חי, כי ראה שנסתלק הצלם שלו שלושים יום קודם למיתה. ומעתה יוצא שדברי המדרש הנזכרים "כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום", היינו שלושים יום קודם פטירתו, ידע "באותו היום" שהיה בעוד ל' יום, ואז כתב את י"ג הספרים ולא היה זה בשבת.

השל"ה יישב (הובאו דבריו בשו"ת חתם סופר ח"ו סי' כ"ט), שמשה כתב את ספרי התורה על ידי שם והשבעת קולמוס. ובעל עשרה מאמרות יישב על פי מאמר חז"ל (בבא בתרא טו.) משה כותב בדמע. כלומר משה רבנו כתב את הפסוקים בדמעות ולא בדיו, והדין הוא (מתני' דשבת קד:) שהכותב בשבת במשקין ובמי פירות פטור. אולם היעב"ץ הקשה עליו, שאם כך הרי שהכתיבה בדמעות גם אינה נחשבת כתיבה לגבי כשרות ספר התורה, ונמצא לדרכו שספרי התורה שכתב משה היו פסולים? ותירץ, שבנס נהפך הדמע לדיו.

"וַיִּמַת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מִזְרָב עַל פִּי ה'" (לה, ה)

משה רבנו היה צריך לחיות מאה וחמשים שנה

הגר"א (הובא בספר ליקוט שמחה נעים, כאן, וראה בצמח הצבי, סגל, כאן) מבאר על פי דברי ר' שמעון בן יוחאי שאמר (שבת נה:): אף משה ואהרן בחטאם מתו, שנאמר (במדבר כ, יב) יען לא האמנתם בי, הא האמנתם בי, עדיין לא הגיע זמנכם להיפטר מן העולם.

משה רבנו היה תרומה, "תרומת העולם", ומידה בינונית של תרומה שיעורה אחד מחמישים, והיות ושית אלפי שנים הוי עלמא, היו ימי חייו אחד מחמישים ממנין כל קיום העולם הזה, דהיינו אחד מחמישים מששת אלפים, שעולים מאה ועשרים. ולולי חטא מי מריבה היה הקב"ה נותן למשה תרומה בעין יפה, שהיא אחד מארבעים, ומתוך ששת אלפים עולה מאה וחמשים שנה, וכיון שהיו מיועדים למשה רבנו מאה וחמשים שנה, נמצא שהחסיר ממנין חייו שלשים שנים, ולכן נאמר "ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום", שלשים יום בכו, כנגד יום לשנה החסרים.

"וַיִּמַת שֵׁם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּאֶרֶץ מִזְרָב עַל פִּי ה'" (לה, ה)

איך וכיצד כתב משה רבנו על עצמו "וימת שם משה עבד ה'"

הקשתה הגמרא (ב"ב דף טו.) כיצד אפשר שמושה חי והוא כותב על עצמו, וימת שם משה עבד ה'? ומיישבת הגמרא שעד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי רבי יהודה, ואמרי לה רבי נחמיה. הקשה לו רבי שמעון, אפשר ספר תורה חסר אות אחת? והרי כתוב (דברים לא, כו) לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלהיכם והיה שם כך לעד, ואם חסר אות אחת הספר תורה פסול? אלא עד כאן הקב"ה אומר, ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר, ומשה כותב בדמע.

רש"י (שם ד"ה כל שנאמר להלן) מפרש את דברי רבי שמעון, שבכתבת כל התורה, משה היה שומע מהקב"ה ושוב חוזר ואומר את המילים ואחר כך כותבם. אבל מהפסוק של "וימת שם משה" כתבם מתוך שמיעה מהקב"ה ולא חזר והוציא את התיבות בפיו, שכיון שעדיין לא מת זהו כמו שקר, ולכן כתב בלא אמירה.

אבל הגר"א (קול אליהו כאן סי' קל"ג, ובדברי אליהו ב"ב שם) שואל, שעדיין קשה שגם לכתוב כן בלא הוצאה בפה הוא כמו שקר? ועוד שואל לפי דעת רבי יהודה שיהושע השלים את הפסוקים האלה, הרי הפסוק אומר (מלאכי ג, כב) זכרו תורת משה עבדי, ואם כן כיצד יתכן שמושה לא כתב את כל התורה?

ומיישב זאת הגר"א בהקדים קושיא, מה הפירוש שמושה כתב את התורה, והרי כל התורה היתה כתובה עוד קודם בריאת העולם, וכמו שאמרו בגמרא (שבת דף פח:) שבזמן שעלה משה למרום לקבל את התורה שאלו מלאכי השרת את הבורא, הן התורה היא חמדה גנוזה אצלך תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם וכיצד אתה מבקש לתת אותה לבשר ודם? ואם כן שהתורה היתה כתובה עוד קודם בריאת העולם, מה הפירוש שמושה היה כותבה?

ברם באמת דברי הגמרא הנזכרים צריכים תלמוד, מה הפירוש שהתורה היתה כתובה עוד לפני בריאת העולם, הרי העולם עדיין לא נברא, ועדיין לא התקיימו כל סיפורי התורה, את אשר אירע עם נח והאבות שיעבוד מצרים וכו', ואם כן מה היה כתוב בתורה?

אלא הענין הוא, שכל התורה היא שמותיו של הקב"ה על ידי צירופים של אותיות ושמות, ובתחילה התורה לא היתה כתובה כמו שהיא כתובה עכשיו, אלא היו בה אותיות לחוד בלא צירוף מילים, והאותיות היו נקראות על פי צירוף של סודות נעלמים (עיי' ברמב"ן בהקדמתו לתורה), ואחרי בריאת העולם ומעשה האבות והשבטים וכל הירידה למצרים ועשרת המכות, הקב"ה אמר למשה כיצד לחלק את האותיות לתיבות, ואיך לעשות את צירופי המילים כפי שהתורה כתובה היום. ומי שיודע את חכמת הנסתר ויודע להשיג את הצירופי האותיות כפי שהיה בתחילה, יוכל להגיע על ידי זה לסודות תורה גדולים שנסתרים ונעלמים מאתנו.

ולפי האמור מבאר הגר"א שבאמת רבי יהודה ורבי שמעון לא חולקים זה עם זה, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, שרבי יהודה אומר שמושה לא כתב את הפסוקים של "וימת שם משה", מטעם שזה נראה כמו שקר, ורבי שמעון בא להוסיף על דבריו שכל נחשוב שהתורה נשארה חסרה, הן כזאת לא יתכן, שאם כן זה לא היה נקרא "ספר תורה", אלא שעד כאן היה הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע. ומהו הפירוש

ב"דמע"? אין הכוונה לדמעות, אלא מלשון "דימוע" ותערובת [וכמו שנאמר (שמות כב, כח) מלאכתך ו"דמעך" לא תאחר, ו"דמעך" הוא מלשון עירוב, דהיינו טבל שמעורב בו תרומה], דהיינו מכאן ואילך משה היה כותב את האותיות מעורבות לפי צירופי אותיות של שמותיו של הקב"ה ללא חלוקת התיבות, ולא כתב את המילים כפי שהם כתובות לפנינו "וימת שם משה עבד ה'", אלא כאמור היה כותב את האותיות בלי חלוקת התיבות. ואחריו בא יהושע והפריד את האותיות וסידרם כאשר הם כתובים לפנינו, וכפי שניתן לו רשות לגלות בתורה. (דרש יהודה).

הקב"ה החזיר את נשמתו של משה רבנו ע"ה אחר פטירתו, ואז גמר לכתוב את כל התורה

כאמור לעיל נחלקו רבותנו במסכת בבא בתרא (דף טו.), מי כתב את שמונה הפסוקים האחרונים שבתורה. אך בזהרה הקדוש נאמר שהחזיר הקב"ה את נשמתו של משה רבנו ע"ה אחר פטירתו, עד שגמר לכתוב את כל התורה כולה.

לאור דברי הזוהר הקדוש ביאר רבנו הגאון המלבי"ם בספרו ארץ חמדה את הנאמר בתהלים (יט, ח) תורת ה' תמימה משיבת נפש. פירוש "תורת ה' תמימה" היינו שתורת ה' כולה נשלמה על ידי משה רבנו. ואם תשאל הכיצד כתב משה רבנו את הפסוק "וימת שם משה" כאשר הוא עדיין חי? התירוץ לכך הוא המשך הפסוק, "משיבת נפש", מפני שהשיב הקב"ה את נשמתו של משה רבנו, כדי לסיים את כל התורה כולה!

לפי האמור ביאר בן אכיו של רבי שלמה הכהן מוולנא (נדפס בשו"ת בנין שלמה ח"ב עניינים שונים שבסוף הספר הספד על המחבר עמ' תקצ"א) את דברי הגמרא במגילה (דף יג.), המספרת כי המן שמח על שהפור נפל בחודש אדר שהוא חודש שבו נפטר משה רבנו. אולם לא ידע שאומנם בז' באדר מת משה אך גם בז' באדר נולד משה. עד כאן. וצריך ביאור מדוע הגמרא הקדימה את המוות ללידה, הן סדר הדברים הפוך הוא? לפי הזוהר הקדוש מובן הדבר היטב, שהרי באותו יום שבו ניטלה נשמתו של משה רבנו, באותו היום החזיר השם יתברך את נשמתו כדי שיוכל לסיים את התורה, והרי זה כאילו נולד ביום זה מחדש.

בכך תתיישב קושית הרא"ש במסכת פסחים (פרק י' סי' י"ג), על דברי הגמרא שתיקנו לומר בשבת במנחה "צדקתך צדק" כנגד שלושה גדולי עולם שמתו בשבת, יוסף, משה ודוד. ותמה על כך הרא"ש, הכיצד אפשר לומר שמשה רבנו מת בשבת והלא במדרש (דברים רבה פרשה ט' סי' ט') מבואר כי ביום פטירתו, כתב משה רבנו י"ג ספרי תורה, י"ב מסר לשבטים וספר תורה אחד הניח בארון הקודש. ואם היה יום פטירתו בשבת, איך כתב את ספרי התורה? ו**לאור** דברי הזוהר הקדוש מיושב הכל כמין חומר, משה רבינו אמנם נפטר בשבת, אך לאחר פטירתו החזיר הקב"ה את נשמתו של משה, ולמחרת כתב את כל הי"ג ספרי תורה, ואחר כך שוב ניטלה נשמתו ונסתלק מן העולם. (דברי חיים, מובא בטללי אורות כאן, ולהתעדן באהבתך, כאן).

"וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּבֵּי" (לד, ו)

בזכות מה נתעסק ה' בקבורת משה ומדוע נקבר בחו"ל

כתב הרא"ש (בהדר זקנים כאן) לא נתעסקו בקבורת משה לא ישראל, ולא מלאכים, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. ולמה נקבר משה בחוץ לארץ, כדי שבזכותו בעת תחית המתים כשיקום משה, יזכו לקום עימו גם מתי חוצה לארץ, שנאמר (לעיל לג, כא) "ויתא ראשי עם" בתחיית המתים. ולכן נאמר, ויקבור אותו בגי, "בגי" עולה בגימטריא "יה" כלומר שהבורא קברו. ובזכות מה נתעסק הקב"ה בעצמו בקבורתו של משה? מפני שבמדה שאדם מודד בה מודדים לו, משה התעסק בארוננו של יוסף, ולא נתעסק בכיזה, לפיכך נתעסק בו ה'.

ומביא הרא"ש מדרש (ואינו לפנינו) שאל קיסר את רבן גמליאל, כשקבר ה' את משה במה טבל? ואם תאמר במים, הא כתיב (ישעיה מ, יב) מי מדד בשעלו מים? אמר לו, שטבל באש, דכתיב (ישעיה סו, טו) ה' באש יבוא. אמר ליה, וכי סליק טבילה באש [שב הקיסר והקשה, וכי טבילה עולה באש]? אמר לו, אדרבא עיקר טבילה באש הוא, דכתיב (במדבר לא, כג) וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים.

"וַיִּבְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מִזְבֵּחַ שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְּכִי אֲבֶל מֹשֶׁה" (לד, ח)

הבכי על מותו, נמשך מז' באדר עד ז' בניסן, ובאותו יום החל יהושע בתפקידו כמנהיג שבטי ישראל

לדברי חז"ל (מגילה דף יג:) מת משה בשבעה באדר. יוצא מכאן שהבכי על מותו, נמשך מז' באדר עד ז' בניסן, ובאותו יום החל יהושע בתפקידו כמנהיג שבטי ישראל. ודבר זה עולה בקנה אחד עם הכתוב בספר יהושע (ד, יט) שבני

ישראל עברו את הירדן בעשרה בניסן, ושלושה ימים לפני כן ציוה יהושע את השוטרים שיורו לעם להתכונן למעבר הירדן (ככתוב ביהושע ג', וראה ברד"ק שם פסוק ב'). נמצאנו למדים, שיהושע החל לכהן כמנהיג העם בשבעה בניסן.

"וַיִּבְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מִזְבֵּחַ שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יָמֵי בְּכִי אֲבֶל מֹשֶׁה" (לד, ח)

מדוע בפטירת משה רבנו נהגו עצב ובפטירת רשב"י שמחה

פירוש הפסוק הוא, שכשמושה רבנו נפטר, חשו עם ישראל באבדה הגדולה של רבם, שלימדם את כל התורה כולה יחד עם חכמה ומוסר, לכן בכו שלשים יום.

לאור זאת שהנהגת התורה היא שביום פטירת צדיק מצטערים ולא שמחים, צריכים להבין, מדוע ביום פטירת רבי שמעון בר יוחאי עושים הילולא שמחה וששון?

ברם באמת כשמושה רבנו ע"ה נפטר, נעלמו מעם ישראל שלושת אלפים הלכות ככתוב במסכת תמורה (דף טו:), ואילו כשרבי שמעון בר יוחאי נפטר אז גילה לעולם את סודות התורה שנעלמו מעם ישראל.

לכן בפטירת משה רבנו היה עצב גדול, ואילו ביום פטירת רבי שמעון בר יוחאי, שמחים עם ישראל בשמחה מיוחדת, משום שגילה והאיר לנו ההלכות שנעלמו. (ע"פ הזוהר הקדוש ריש האידרא זוטא ח"ג דף רפ"ז והלאה).

"וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (לד, י)

משה רבנו לא היה בו שום מחלה

כתב בספר ילקוט המוסר ואבני השהם (סוף וזאת הברכה) אמרו רבותנו ז"ל שיש ק"מ מיני חולאים בעולם רחמנא ליצילן, וזהו שכתוב ולא "קם", רוצה לומר כי במשה רבנו ע"ה לא היתה בו שום מחלה מתוך ק"מ החולאים והמומים. אבל באומות העולם שהיה בלעם הרשע, "קם", שהיו בו כל המומים והחולאים, ועוד נוסף שהיה עיור בעינו וחיגר ברגלו. וזהו מאמר רבותנו ז"ל (ספרי דברים פ"ס שני"ז ס"י י') ב"ישראל לא "קם" אבל באומות העולם שהיה בלעם הרשע "קם", ונתקיימו בו כל החולאים. כן יהיה על כל שבעים האומות, ששפכו דמם של ישראל בכל שנות עולם באש ובעינויים, חוץ ממה שינקום ה' מהם לעתיד, כמו שכתוב (יואל ד, כא) ונקיתי, דמם לא נקיתי, וה' שכן בציון. אמן כן יהי רצון.

"וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" (לד, י)

באומות העולם "קם", עז פנים להידמות למשה, ומנו - בלעם

כתב הכתב והקבלה (כאן) שנינו בספרי (דברים פ"ס שני"ז ס"י י') ב"ישראל לא קם, אבל באומות קם, ומנו "בלעם". "קם" מלשון התקוממות וחוצפא [כלשון הפסוק (מיכה ז, ו) בת קמה באמה], וזוהי כוונת הספרי, "בישראל לא קם" שאף נביא לא העיז לומר שהוא גדול כמשה. אבל באומות העולם "קם", עז פנים להידמות למשה, ומנו, בלעם.

בסדר הפרשיות של "המשנה תורה" רמז משה רבנו תוכחת מוסר לעם ישראל

בסדר הפרשיות של "משנה תורה" רמז משה רבנו תוכחת מוסר לעם ישראל, אמר משה, "אלה הדברים" אשר אני מדבר אליכם, "ואתחנן" אליכם שתשמרו לעשותם, "עקב ראה" - למען תראו כי יש "שופטים" בשמים, עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים, כי סופך, סוף כל האדם, "כי תצא" מן העולם הזה, "כי תבוא" לעולם הבא, עולם האמת, מקום שם "אתם ניצבים" ועל כולכם ליתן דין וחשבון, כש"וילך" - לאחר שילך האדם אל בית עולמו, ולכן "האזינו" נא לדברי אלהים חיים ומלך עולם, ויתקיים בכם "וזאת הברכה".

סיום ספר דברים

"לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" (לד, יב)

רמזים נפלאים בתוכחות האחרונות שבחומשים

כתב רבנו יהודה החסיד (ספר חסידים סימן ק"ו) אם ניקח את המילים האחרונות שבכל חומש וחומש, [דהיינו המילה "במצרים" בסוף ספר בראשית, והמילה "מסעיהם" שבסוף ספר שמות, ו"סיני" שבספר ויקרא, ו"יריחו" של ספר במדבר, ו"ישראל" של דברים], נראה שר"ת וס"ת של מילים אלו עולים בגימט' למנין "חרם", ללמדך שכל מי שעובר על החרם כאילו עבר על כל חמשה חומשי תורה. גם "חרם" בחילוף אותיות רמ"ח, כמנין אבריו של האדם. ולדרכו

יש לומר שעולים האותיות למנין "חרם", כי כל מי שעובר על התורה הוא בחרם. וחרם בחילוף אותיות רמ"ח, כי כשהאדם לומד תורה, הוא מתקן בזה כל אבריו, והורג בזה את כל מקטרגיו ושונאיו.

צירוף האותיות שהתורה הנביאים והמשניות פותחים ומסיימים

כתב הרב הקדוש חיד"א זיע"א בס' נחל קדומים (סוף וזאת הברכה) בשם רבנו אפרים ז"ל (פרשת תצוה) התורה מתחילה באות ב' ["בראשית ברא"] ומסיימת באות ל' ["לעיני כל ישראל"], וריש המקרא, דהיינו הנביאים מתחיל באות ו' ["ויהי אחרי מות"] ומסיים באות ל' ["עמו ויעל" (סוף דברי הימים)], וכשמחברים את כל האותיות הנוכרות, עולה בידינו המילה "בלול", ללמדנו שכל העוסק בתורה לשמה אינו צריך קרבן, כי התורה מכפרת כמו סולת "בלולה". וע"ש שעוד האריך.

ובדרכו הוסיף החיד"א שכאמור מהאותיות עולה בידינו המילה "בלול", והוא בגימט' "חיים", כי העוסק בתורה לשמה מאריך ימים, כדכתיב (משלי ג, טז) אורך ימים בימינה, וכתיב (משלי ט, יא) כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים.

ועוד אם נצרף לאותיות הנוכרות, את האות מ' שבתחלת המשניות ["מאמתי קורין" (ריש מס' ברכות)] ואת האות מ' שבסוף המשניות ["עמו בשלום" (סוף עוקצין)] יעלו יחדיו כל האותיות בגימט' קמ"ח, רמז לדברי חז"ל (אבות פ"ג מ"ז) אם אין "קמח" אין תורה.

סיום התורה באות למ"ד שמגדלתו ומעידה עליו

כתב הרב שפתי כהן ז"ל (בפירושו על התורה כאן) שנחתמה התורה באות למ"ד ["לעיני כל ישראל"] שהיא גבוהה מכל האותיות, לומר שאם עוסק בתורה לשמה, היא מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים. גם האות למ"ד [במילוי אותיות] עולה בגימט' "עד", לומר שהיא מעידה עליו שלמד לשמה לא להתגדל בה.

כשמסיימים את התורה מתחילים אותה עוד פעם מחדש לסימנא טבא

המילה "סיום" נכתבת באותיות סמ"ך יו"ד ו"ו מ"ם, וראה זה פלא כל אות מאותיות אלו כשנכתבת במילוייה, המילוי שלה עולה כמנין האות עצמה. שהנה האות ס' עולה שישים, והמילוי שלה שהוא מ"ך, גם עולה ס'. כך גם האות י' עולה עשר, והמילוי שלה שהוא ו"ד, ג"כ עולה י' וכו'... והכוונה בכך לאלפנו בינה, שכשאדם מסיים, צריך עוד הפעם לחזור על מה שלמד, שאם למד ס' פעמים ילמד עוד הפעם ס', י' עוד פעם י', ו' עוד פעם ו', ומ' עוד פעם מ'. שיחזור עוד הפעם ויעשה סיום, לכך נהגו כל ישראל שמיד כשמסיימים את התורה, מתחילים אותה עוד הפעם מחדש לסימנא טבא.

"וּלְכָל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלְכָל הַמוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל... בְּרִאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים"
(לד, יב)

סמיכות סוף התורה לתחילתה

כתב בספר צרור המור (סבע, בסוף הספר, נדפס שכ"ז) "ולכל היד החזקה", היד החזקה כאן, היא ידו של משה שכתב י"ג ספרי תורה ביום שמת כדאיתא בדברים רבה (פרשה ט' סי' ט').

והנה הקשו הראשונים (הרא"ש פסחים פרק י' סימן י"ג), הרי משה מת בשבת וא"כ כיצד כתב את ספרי התורה בשבת? זאת ועוד, וכי אפשר במציאות לכתוב י"ג ספרי תורה ביום אחד, מי גבר יוכל לכתוב ספר תורה אחד ביום אחד?

אומר האלשיך, אלא על כרחך צריך לומר, שבאמת הקב"ה כתב, אלא שכלפי חוץ היה נראה כאילו משה רבנו כותב. אולם הקשה על כך בספר ילקוט הגרשוני, הלא הקב"ה מקיים את כל מה שכתוב בתורה, כדאיתא בירושלמי (ראש השנה פ"א ה"ג) על הפסוק (ויקרא כב, ט) ושמרו את משמרת, ואם כן חוזרת השאלה, איך הקב"ה כתב את ספרי התורה בשבת?

עוד יש להבין לפי הירושלמי (הנ"ל) את דברי המדרש שאפיקורס שאל איך הקב"ה מוריד גשם בשבת, הרי זו הוצאה מרשות לרשות? ותירצו לו, שכל העולם הוי רשותו ומותר. ועדיין קשה, הרי בהורדת הגשמים הוא משקה את הזרעים והוי מלאכת חורש או זורע (מח' בגמ') וכן קשה מהצמחת הצמחים ומשאר מלאכות שנעשות בכח היוצר?

ותירץ הבני יששכר (מאמרי השבתות מאמר ז' בהערה), שעל כל המלאכות לא קשה מידי, דהרי כתיב (תהלים קד, כד) כולם בחכמה עשית, וכתיב (בראשית א, א) בראשית ברא אלוקים. ותרגם שם הירושלמי, "בחכמתא" ברא ה'. ושנינו בשבת (דף קיז:) שכיון שתקיעת שופר ורדיית הפת אינן מלאכה אלא חכמה מותרים בשבת מן התורה. וכיון שנתבאר שלגבי הקב"ה כל המלאכות נקראות חכמה ולא מלאכה, מותר לו לעשותן בשבת, ולכן האפיקורס לא שאל על הבורא מכל שאר המלאכות. אבל מלאכת הוצאה שהיא אינה מלאכה, כמו שאמרו רז"ל (תוס' שבת ב ע"א ד"ה פשט), הוצאה מלאכה גרועה היא, ואף על פי כן התורה אסרתה. אם כן חזרה הקושיא כיצד הקב"ה מוריד גשם בשבת ויש בכך איסור הוצאה? ועל כך תרצו לו, שכל העולם זה רשותו.

ומעתה שוב לא קשה גם הקושיא דלעיל, כיצד הקב"ה כתב את הי"ג ספרי תורה בשבת. משום דלגבי הקב"ה זה לא נקרא מלאכה אלא חכמה.

ובדרך זו מתבארת סמיכות הפסוקים של סוף התורה יחד עם תחילתה כפתור ופרח, "ולכל היד החזקה" זו ידו של משה שכתבה י"ג ספרי תורה ביום פטירתו. וקשה כאמור, הרי בשבת מת משה ואיך כתב?! לזה אמר "אשר עשה משה" היה רק "לעיני כל ישראל" כך היה נראה כאילו משה היה עושה, אך באמת הקב"ה היה הכותב. ואם תאמר הלא גם הקב"ה מקיים את תורתו, ואם כן איך כתב את התורה בשבת? לזה אמר "בראשית ברא אלוקים" ותרגמו "בחכמתא" ברא ה', ואם כן לגביו זו "חכמה" ולא מלאכה ומותרת בשבת. (להתעדן באהבתך, ע"פ ילקוט הגרשוני).

"אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל... בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים" (לד, יב)

התורה נעוצה סופה בתחילתה

כתב הרב באר מים חיים זיע"א (מלוקט מחיבורו כאן, והרב האריך בסוף פירושו עש"ב) התורה נעוצה סופה בתחילתה, שבתחילת התורה נרמזה שבירת הכלים, כמ"ש האר"י ז"ל (מובא בווהר הרקיע תרומה דף קמ ע"א) כנאמר (בראשית א, ב) "וחשך על פני תהום" סופי תיבות "כלים", והוצרך הבורא לתקנם שמזה יתחזק האור, וזהו שנאמר אחריו (שם ג) ויאמר אלהים יהי אור, כלומר יתחזק האור לתקן את הכלים. ומשה רבנו ע"ה בשעת פטירתו לימד לכל ישראל להשתדל ולתקן העולם במלכות שדי, ולתקן את שבירת הכלים, וזהו שנאמר (כאן) "משה לעיני כל ישראל" ראשי תיבות "כלים". הנה שבתחילת התורה נרמזה שבירת הכלים בסופי תיבות ובסוף התורה נרמזו "בראשי" תיבות, לפי שבתקון הכלים יעמדו ישראל "בראש", במהרה בימינו. אמן.

שמיני עצרת - שמחת תורה

עצרת מלשון מלכות כמש"כ אצל שמואל הנביא כשהמליך את שאול אמר "זה יעצר בעמי" (שמו"א ט, י"ז) רמז לשכינה בחי' מלכות שהיום יום שמחתה שבקדושת כתר לאחר שבכל הימים הקודמים הכניסו לה את הגבורות והחסדים וכו' עתה מתייחדת עם דודה ועל כן מזכירים גבורות גשמים ביום, כי הוא סוד היחוד הנורא שיש כח עליית מ"ן גדולה והורדת גבורות גשמים.

וזה ענין חג עצרת שביום זה השכינה נעצרת ונאספת בבית עם דודה היא לבדה ליחוד, כי כל שבעת הימים בכל אותן הסעודות היה ליתן כל לשבעים שרים ואילו עתה בחג שמיני עצרת הוא חג של האילן עצמו עם השכינה הקדושה. **והטעם** שנהגו לומר מזמור "למנצח על השמינית" (תהילים יב) בחג שמיני עצרת היות ויהושע אמרו בפטירת משה רבנו וקילל את כל מדברי לשון הרע שדברו על משה רבנו במדבר, ואמר (שם, ד) "יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות".

ובל זה יען היום הוא גומרה של תורה וקוראים וזאת הברכה שמדובר בה על פטירת משה רבנו ולכן אומרים מזמור זה והוא סגולה לכפר על כל פשע וחטאה כמו שאומרים ביוה"כ פ' על מיתת בני אהרן, אומרים גם את המזמור זה על מיתת משה רבנו. (מים שאובים וזאת הברכה עמ' ר"ג)

שמחה לכבוד סיום התורה

כתוב בזוהר הקדוש (פרשת פנחס ברעיא מהימנא דף רנ"ו ע"ב) וזה לשונו: ונוהגים ישראל לעשות (עם שמחת שמיני עצרת) שמחה, ונקראת שמחת תורה. ומעטרים הספרי תורות בכתר שלהם. והרמוז, שהספר תורה הוא תפארת, והשכינה היא הכתר שלו דהיינו עטרת תפארת ע"כ. (כף החיים סי' תרס"ט ס"ק ל').

חג "שמחת תורה" אינו מוזכר בתורה, אבל חכמינו ז"ל קבעו שעושים סעודה ושמחים כשגומרים את התורה, וכמו שכתוב אצל שלמה "ויקץ שלמה והנה חלום, ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו" (מלכים א, ג, ט"ו) ואמרו חכמינו במדרש: מכאן שעושים סעודה לגומרה של תורה (קהלת רבה א, א). ולכן כיון שביום זה מסיימים לקרוא את כל התורה שמחים ומרקדים ומזמרים וזמירות ותשבחות לכבודה של תורה (ספר האשכול תרצה ח"ב הלכות סוכה סוף סימן יח עמ' 99, ועיין ברמ"א סי' תרס"ט ובאחרונים שם).

ביום זה כולם שמחים ורוקדים, אין מושג של צעיר או זקן, טיפש או חכם, כולם רוקדים כי חשיבות גדולה יש בשמחת התורה, וכפי שכתב האר"י הקדוש שמי שרוקד ביום זה לכבוד התורה, הקדוש ברוך הוא לוקח את זיעתו ובה מוחק הוא את עוונותיו! והעיד רבנו חיים ויטאל זיע"א על רבו המובהק האר"י הקדוש שבשעת ההקפות היה רוקד בכל כוחו (עי' שער הכונות דרושי חג הסוכות קד ע"א). ובישיבת קלם היו מפורסמים דבריו של ראש הישיבה שאמר שהוא מכיר את טיב הבחורים רק בשמחת תורה, כי לפי שמחת תורה אפשר לדעת מי הוא האדם.

ומסופר על ה"צמח צדק" שרקד בעת ההקפות ללא הפסק; אברכים צעירים לא יכלו להדביק את קצב ריקודו, ואחדים מהם נפלו מרוב מאמץ, ובריקודו היה מכריז "רקדו יהודים, רקדו! שמחו בשמחת התורה ותזכו לבני חיי ומזוני רויחי".

ועוד מסופר כי במוצאי שמחת תורה נהג ה"צמח צדק" להחליף את מעילו, כי המעיל שלבש בשמחת תורה היה קרוע ורטוב מזיעה, וגדולי החסידים היו נוטלים פיסת בד ממנו לשם הצלחה וסגולה בתורה ועבודת ה' (ספר השיחות ש"ג עמ' 11).

ומסופר כי פעם בשמיני עצרת נכנס יהודי פשוט אל הגאון בעל ה"תניא" ובקשו להסביר לו במילים פשוטות מה ענינו של שמיני עצרת, באופן שגם הוא יבין.

הרהר הרבי רגע, העביר ידו על מצחו ואמר: שמיני עצרת הוא כמו תמצית מרוכזת שרוקחים בצלוחית קטנה, ואחר כך נוטלים ממנה כמה טיפות, מערבבים אותה במים ורוקחים כמויות גדולות יותר, כך שמיני עצרת הוא תמצית השמחה של כל השנה, וממנו נמשכת השמחה לכל ימות השנה (לבוש יוסף מועדים ח"א שמחת תורה).

התדבקות בתורה הקדושה בעת הריקודים

כתב הגאון רבי אליהו מני זצ"ל רבה של חברון בספרו "שיח יצחק" (מוסר לקריאת התורה קמה ע"א) מעשה בחסיד אחד שהיה מנשק הספר תורה ביום שמחת תורה והיה מתחנן ובוכה. אמרו לו: מה מקום לבכיה זו? אמר להם: ביום שמחה של תורה אני מתחנן לפייסה על ביטול תורה, ומכאן ולהבא לשמור על כל דבריה.

ואם בכל זאת כאשר ספר התורה נפתח מיישהו מהציבור לא ישית לבו להרהר בתשובה ולהתחרט על העבירה החמורה שעבר באיסור ביטול תורה ומצוותיה, ולא יתחנן לפני השם יתברך שימחול לו על כל עוונותיו, אלא אדרבא הוא עומד במרדו, הרי האדם הזה הוא בגדר עז פנים וראוי לעונש גדול.

משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על עבדיו על שפגעו בכבודו, ובא יום אחד ועבר לפניו ולא קמו ולא זעו לכבודו, הרי מובן מאליו שמעתה ראויים הם לעונש הרבה יותר מקודם, כן הדבר הוא כאשר הספר תורה מונח לפני כל יהודי והוא לא חושב כמה שחטא וגרם לעלבון התורה, הלא ברור שראוי הוא לעונש גדול רחמנא ליצלן.

וכיוצא בזה יש לדעת שמי שעובר על מצוות התורה בזדון, ומנשקה, הרי הוא עובר על איסור שקר, כי אם הוא באמת מחבב את התורה כיצד מוותר הוא על אחת ממצוות התורה, הרי כל המצוות שבתורה חשובות הן כאחת, וכשם שאם אות אחת חסרה מהתורה היא פסולה, כך מי שלא מקיים את כל התורה כאילו הוא פוסל את התורה במו ידיו. (לבוש יוסף מועדים א עמ' רנח)

וכך כתב הגאון החיד"א ז"ל: יום שמחת תורה חדות ה' היא ומעוזו... ויזכור אשר פגם בכמה חטאות בכבוד התורה ובכבוד לומדיה, ויעשה גדר לכונן ענייניו מיום זה, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים והולך בתום ילך בטח, שקט ושאנן, ויתענג בתורה ובמצוות באהבה ויראת השם (לב דוד סוף פרק ל"ב).

שמחת תורה כולל כל הרגלים

זה החג הקדוש, הוא כולל את כל הרגלים, כמאמר הזוה"ק (תיקוני הזוהר דף כט ע"ב) "חג דכל חגים מתחגין ביה", ונראה בדרך רמז, דחג הפסח נקרא זמן חירותינו, ושבועות זמן מתן תורתנו. וסוכות זמן שמחתנו, נוטריקון שמח"ת הוא, חרותנו מתן תורתנו שמחתנו, להראות שזה החג שמחת תורה הוא הכולל כל הרגלים. ע"כ נקרא בשם שמח"ת לרמז על כל הנ"ל. (אמרי נועם דזיקוב לשמחת תורה ח"ב מו ע"א)

שישו ושמחו בשמחת תורה

לשון רבים, הרמז על הלימוד אחד עם השני וכן נרמז בגמרא (תענית ז): על לימוד התורה ביחידות עץ אין דולק יחידי, אלא צריך ללמוד וללמד דהיינו ביחד, ואיתא במשנה (אבות ו, ב) אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, ולהיפך טוב לבריות בכבוד התורה, וזה שמחת תורה. וכתוב (דברים לג, ד): "תורה צוה לנו", מורשה קהלת יעקב מלשון מקהיל קהילות דהיינו ללמוד ביחד, וכתוב לשון ירושה כדאיתא (סנהדרין יט): המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו, וזה ענין הירושה ללמד לאחרים, וזה הרמז על כל הימים הטובים, בימים נוראים מתירין להתפלל עם העבריינים ועל ידי זה יתקברו גם כן לעבודת השם, ואחר כך בסוכות כל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת, ואחר כך שמיני עצרת ושמחת תורה לכל בני ישראל ביחד. והרמז בזה כאשר הגיד כ"ק אאז"ל המשנה (ביצה א, ה) מוציאין הקטן והלולב והס"ת לרשות הרבים, קטן זמני ר"ה יו"כ כל דכייף אינש טפח מעלי, ולולב הרמז על סוכות לב אחד לאביו שבשמים, כל בני ישראל ראויים לישב. ושמיני עצרת ושמחת תורה זה ס"ת והרמז מוציאין לרשות הרבים לא להשאיר ברשות היחיד רק ללמוד תורה ועומ"ש לכל מי שירצה וזה "קהלת יעקב", איש את רעהו יעזורו, ואיתא בחז"ל תורה היא רה"ר הפקר כל מי שרוצה לזכות יכול לזכות. (בית ישראל - גור תשכ"א הובא בניצוצי אור סוכות עמ' שס)

ריקוד בהקפות משפיעים חסדים

ענין של שמחת תורה שישראל שמחים בהתוה"ק ומרקדים בהתורה, והריקוד הוא בחינת בירורין בירור אוכל מתוך הפסולת בבחינת כיצד מרקדין, שלא ירקד מחמת מנהג העולם בהבלים ושטותים ושמחת הוללות, רק הריקודים יהיו לשם בירורין אוכל מתוך הפסולת, ועל ידי זה נעשה כל המשכות והשפעות החסדים, "אל", במילואו (אל"ף למ"ד) גימטריא הק"ף, שעל ידי ההקפות נמשכים כל החסדים משם א"ל. (ברכת דוד טברסקי לשמחת תורה סט ע"ב)

אתה הראית לדעת וגו' לעושה נפלאות גדולות לבדו

כ"ק אדמו"ר ה"אמרי חיים" מו"ז'ניץ זי"ע אמר אז את פירושו של סניגורן של ישראל הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע עה"כ (דברים ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו": אתה הראת לדעת כי הוי"ה הוא האלקים - אם הנך רוצה להפוך את שם הוי"ה הרומז לרחמים, לשם אלקים הרומז לדין - אין עוד מלבדו, אינך יכול לעשות זאת לבדך, כי על כך אתה צריך לשאול תחילה את הצדיקים - והוסיף מרן זי"ע: כגון את הבארדיטשובער רב שהיה מעורר רחמים וחסדים על ישראל, או את אאמו"ר הק' (מרן ה"אהבת ישראל") שהיה אוהב ישראל ומסר נפשו בעד כלל ישראל - אתה צריך לשאול בעצתם אם הם מסכימים לכך. אבל "לעושה נפלאות גדולות" (תהילים קלו, ד) - להפוך מדינים קשים לרחמים ולנפלאות גדולות, "לבדו" - זה אתה יכול לעשות לבדך. (שרפי קודש - אמרי חיים עמ' רמג)

לחיות עם התורה בכל מקום

כידוע מנהג ישראל בשמחת תורה לעשות הקפות בריקוד ושמחה ויוצאים לרחובה של עיר לעשות הקפות שניות: ואף שמבואר בתלמוד ירושלמי (יומא פרק ז' ה"א לו): שאסור להוציא ספר תורה מחוץ לבית הכנסת, וכן פסק השולחן ערוך (אור"ח סי' קל"ה סעי' יד), ובזוהר הקדוש (פרשת אחרי מות דף ע"א ע"ב) החמיר בזה מאוד אפילו להוציא ספר תורה לבית כנסת אחר, הרי שלצורך שמחת התורה אין בזה חשש כלל, וחביבה מצוה בשעתה כי כל מגמתנו היא להרבות כבודה של תורה (כמבואר בשו"ת יחיה דעת ח"א סי' ע"ב עי"ש) וכן פשט המנהג.

וכשנתבונן, יקשה מדוע בכל זאת אנו נוהגים כן, הרי לכאורה למען הרבות כבודה של תורה מן הראוי שספר תורה יהיה מונח בתוך ההיכל ואף לא להוציאו לתוך בית הכנסת אלא רק לפתוח שערי ההיכל ולרקוד לפני הספר תורה, ואם כן מה ראו חכמים לתקן להוציא ספר תורה מהיכלו לטלטלו ולרקוד עמו?

ונשיב על כך במשל נפלא שמצינו בספרו של הגאון רבי אברהם הכהן זצ"ל מספאקס: מעשה בערבי אחד ולו שתי בנות תאומות שגדלו יחד ובגרו והיו חברות בלב ונפש, אבל מדרך הטבע נאלצו להפרד. האחת נישאה לאיכר כפרי בכפר נידח, והשנייה לסוחר אמיד בעיר גדולה. זו שנשאה לסוחר נהגה על פי הכללים שלהם, הלבישוה בבגדי משי וקטיפה ורקמה מכף רגל ועד ראש, וענדו לה שרשרות ואצעדות וצמידים וטבעות על המצח והצואר, ידיים ורגליים, והוליכוה לבית בעלה, ואילו זו שנישאה לכפרי, הנהיגוה לפי מנהג אותו כפר נידח, קנו לה רק טבעת אחת, שרשרת וצמיד, לעומת זאת נהג בה בעלה בכבוד ויקר, תמיד שאל בעצתה וקיבל את דעתה, כל הליכות הבית נהגו על ידה גם במסחרו חיוותה דעתה וחיו בשלום ובשותפות ברוכה.

יום אחד אמרה לבעלה: רצוני לבקר אצל אחותי אשר בעיר הגדולה. הסכים בעלה, נסעו יחד והגיעו לביתה המפואר. נכנסו לטרקלין וראוה עטופה בבגדי שש ומשי ורקמה וכו'. כשראתה הכפרית את חיצוניותה של אחותה, אמרה לה: כמה מקנאה אני בך, אחותי, יושבת את בכבוד כמלכה, ואילו אני חיה בעניות שאין כדוגמתה.

אולם תוך כדי הדברים הבחינה באחותה שהיא עצובה מאוד ועיניה כבויות, ואמרה לה: אל תקנאי בי אחותי, אבוי לי על מזלי הרע והנמהר, אני כשבויה כבולה לפניתי, חייבת אני להסתר מבני אדם, אסור לי לצאת החוצה, בעלי אינו שומע לדעתי ואינו מתחשב בדברי, מה בצע לי בכל התכשיטים שעלי, אם אין לי רשות לצאת ולבא ולחוות דעת? מוותרת אני על כל העושר.

והנמשל, כך היא התורה; אימתי אפשר לחיות חיים אמיתיים, חיים של שמחה? כשעם ישראל מוציאים את התורה לכל מקום שהולכים; על כל צעד ושעל מתייעצים עם התורה האם מעשה זה הגון או לא, האם חיי החברה והמשפחה הם כפי תנאי התורה או לא. מסכן האדם שאצלו התורה היא סגורה ומסוגרת, וכאשר מתחשק לו לעשות איזה מעשה שלא לרצון ה' יתברך, הוא אינו מתגבר. חשוב לדעת שהתורה בודאי לא צריכה אותנו אלא אנו צריכים אותה, כי רק על ידה זוכים אנו לחיי עולם הזה ונחלים אף חיי העולם הבא; לכן מוציאים אנו את התורה חוץ להיכל ורוקדים עמה, כתזכורת לחיי היום יום שלאן שנלך נקח את התורה עמנו לעולם ועד...

אמרות חז"ל בשבת התורה ולימודה

בתחילת ספרו, בחר מרן ה"חזון איש" זצ"ל להביא בלשונן מימרות חז"ל המעוררות לעמל התורה, לאמונה, לטהרה ולקדושה, "לשון חכמים מרפא":

* מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד. (ברכות ח. ו.)

* מצאנו שויתר הקדוש ברוך הוא לישראל על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל מאסם בתורה לא וויתר. (ירושלמי חגיגה פ"א, ה"ז ו.)

* הקדוש ברוך הוא בוכה עליהן בכל יום: על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ועל שאי אפשר לעסוק בתורה ועוסק. (חגיגה ה.)

* כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה. (סנהדרין צ"ט.)

* כל העוסק בתורה בלילה – הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום. (עבודה זרע ג.)

* כל העוסק בתורה בלילה – שכינה כנגדו. (תמיד ל"ב.)

* כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורין הרבה. הרהורי רעב. הרהורי שטות. הרהורי זנות. הרהורי יצר הרע והרהורי אשה רעה. הרהורי דברים בטלים. (אבות דר"ג פרק ב.)

* טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות. (שבת ל.)

* לעולם אל ימנע אדם עצמו מבית המדרש ואפילו שעה אחת. (שבת פ"ג.)

* אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה. (שם)

* "כי היא חייכם" אימתי היא חייכם – כשאתם יגעים בה. (ירושלמי פאה פ"א, ה"א ג.)

* כל העולם כולו אינו שווה לדבר אחד [פירש הגר"א (שנות אליהו פאה פ"א מ"א ד"ה ות"ת) לתיבה אחת] של תורה! (ירושלמי פאה פ"א, ה"א ד.)

* רבי אליעזר ורבי יהושע עסקו בדברי תורה והיו הדברים שמחים כנתינתם בסיני, ירדה אש מן השמים והקיפה אותם. (תוס' חגיגה ט"ו. ד"ה שובו)

* קודשא בריך הוא ואורייתא, חד. (נפש החיים ד, י בשם הוהר פרשת אחרי מות ח"ג דף עג ע"א)

* אמר אליהו הנביא זכור לטוב: אין התורה מתפרשת אלא למי שאינו קפדן (כלה רבתי פ"ד הלכה לא)

* כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. (אבות פ"ג, מ"ט)

* כל מעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת. (שם)

* אם אין יראה אין חכמה. (שם, מי"ז)

* אוי לתלמידי חכמים העוסקים בתורה ואין בהם יראת שמים. (יומא ע"ב:)

* רגיל היה רבא לומר: תכלית חכמה, תשובה ומעשים טובים. (ברכות י"ז.)

* "אם בחקותי תלכו" שתהיו עמלים בתורה. (רש"י ויקרא כו, ג מהמדרש)

* עד שאדם מתפלל שתכנס התורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו. (תוס' כתובות ק"ד. ד"ה לא בשם המדרש)

* שמא תאמר – לרעתכם נתתי לכם את התורה? לא נתתי אותה לכם אלא לטובתכם, שמלאכי השרת נתאוו לה ונעלמה מהן! (דברים רבה נצבים פרשה ח, ב.)

* דורות הראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתם עראי, זו וזו נתקיימה בידם. (ברכות ל"ה:)

* אשריכם תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליכם ביותר, ועליהם הכתוב אומר (תהילים קיט, צו) "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי". (מנחות י"ח.)

* סתם תלמיד חכם תורתו אומנתו, ועוסק בה ומהרהר כל שעה, ואינו הולך ארבע אמות בלא תורה. (תוס' סוטה כ"א. ד"ה זה)

* דרך הוא בהולך ללמוד, שנעשה אדם גדול. (תוס' כתובות ס"ג. ד"ה אדעתא)

ביום שמיני עצרת, כל התפילות שהיו "פזורות" ולא נתקבלו עדיין בשמים, ביום זה הקב"ה מקבל אותם ומקשיב אליהם

אמרו חז"ל (ראש השנה ד:): שמיני רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב. [סימן זה בא להזכיר שיש שישה דינים "פיס, זמן, רגל, קרבן, שיר, ברכה", שבהם נבדל חג שמיני עצרת מחג הסוכות, וממילא הוא איננו, סיומו של חג הסוכות אלא חג בפני עצמו] אבל הרה"ק רבי שלום מבלזא אמר, שרמז יש כאן בדברי הגמרא "שמיני עצרת רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב - שביום שמיני עצרת, כל התפילות שהיו "פזורות" ולא נתקבלו עדיין בשמים, ביום זה הקב"ה מקבל אותם ומקשיב אליהם. (לקט אמרי קודש ח"ו עמ' קו)

"כדי שאהנה ממך" ממך דייקא. היינו דביקות הבורא ית"ש ולא בשמחה ריבוי היין

אמרו רז"ל (סוכה נה:): על שמיני עצרת משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה, ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה 'כדי שאהנה ממך', הענין הוא על פי מה שאיתא בהיכל הברכה (קאמרנא פרשת שמיני עו ע"ב ד"ה ולהבדיל) כי אצל רבנו אלימלך מליוענסק היה אסור לשתות שום משקה בימים אחרונים של סוכות שלא יתערב זר בשמחה של קדושה. וזו הכוונה "כדי שאהנה ממך" ממך דייקא. היינו דביקות הבורא ית"ש ולא בשמחה ריבוי היין. (שער יששכר ח"ב מאמר זמן שמחתנו אות כ)

שמיני הוא רגל שכל איש יהודי צריך להתבונן בפני עצמו

שמיני רגל בפני עצמו (סוכה מז.), שמיני הוא רגל שכל איש יהודי צריך להתבונן בפני עצמו, אחרי ימים כל כך קדושים, איזה פנים יש לו. (בית אברהם סלאנימא ח"ה לשמיני עצרת ושמחת תורה עמ' יח)

מדוע בשמחת תורה מנהג ישראל להעלות שני חתנים – חתן תורה וחתן בראשית

נראה לבאר על פי מה שמסופר על המהרי"ל דיסקין זצ"ל כי ישב פעם בחבורת בחורים שחלק מהם עשו סיום מסכת, ודרש בפניהם (וכפי הנראה רצה לעודד, גם את אלו שלמדו, אך לא הצליחו לסיים), ואמר לפניהם, מציינו שני פסוקים המדברים על ערכה של התורה, פסוק אחד (משלי ג, טו) "יקרה היא מפנינים" וגו' ופסוק שני (תהילים יט, יא) "הנחמדים מזהב ומפז רב" וגו', צריך להבין מהן ב' הבחינות "פנינים", ו"זהב", שלהם נמשלה התורה.

וביאר כך, לפנינה יש מעלה דוקא כאשר היא שלימה, אך הזהב מעלתו גם כאשר הוא גרגרים קטנים. כן הוא בתורה, יש מעלה כאשר היא בשלמות, בסיום מסכת שלימה - כמעלת הפנינה, אך מאידך, יש בה מעלה בכל גרגיר וגרגיר - כמעלת הזהב. (חיזוק ח"ח עמ' תרלג)

מדוע נקרא שמיני עצרת בשם שמחת תורה, ולא נקרא כך חג השבועות, והרי בחג השבועות ותידין על זה המגיד הגאון רבי גדליה סילברסטון זצ"ל בספרו "דרושים להגיד" (דרוש לשמיני עצרת עמ' 47), בהקדימו להקשות מדוע נוסח הפזמון הוא 'שישו ושמחו בשמחת התורה' ולא 'שישו ושמחו בתורה'?

והמשיל משל למי שעמד למשפט, ובעת שהשופטים דנו במשפטו אם לחייבו מיתה, בכה הרבה. וכששמע ראש בית הדין את בכייתו אמר לו תשמח ואל תבכה, משום שרואה אני שתצא זכאי בדין, וכששמע אותו אדם את דבריו שמח שמחה גדולה, בודעו נאמנה שאם כך אומר ראש בית הדין סימן הוא שיצא זכאי.

כמו כן אנחנו, בימים הנוראים נידונים על החיים ועל המוות כלשון הפייט (כפיוט ונתנה תוקף) 'מי בקיצו ומי לא בקיצו', ועל כן כשזוכים אנו ומגיעים לימי החג ולשמיני עצרת, שאז סוף ימי הדין והתורה בעצמה מצווה עלינו לשמוח בחג, כמש"כ (דברים טז, יד) "ושמחת בחגיך, עלינו לשמוח ביותר בודענו שאם התורה מצווה עלינו לשמוח בודאי שנצא זכאים בדין. ועל כן אומר הפייט ג"כ 'שישו ושמחו בשמחת התורה' במה שמצווה 'ושמחת בחגיך'.

אין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה

בשעה שששים ושמחים עם התורה ורוקדים עם ספרי התורה, צריך לשים על לב את דבריו של הרמב"ם (הלכות סנהדרין פכ"ד ה"י) הכותב: ואין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה.

ואם כן, מה נואלו אלה החושבים שכבוד התורה מתבטא בזה שמנשקים התורה ורוקדים לפנינה, ומסדרים לפנינה דברים חיצוניים. כבוד התורה האמיתי הוא קיום דברי התורה, והמרקד לפני התורה ואינו חרד לדברי תורה - אין זה מכבד אלא מנאץ רח"ל.

ומפורסם הסיפור ברבנו ישראל סלנטר זצ"ל, שפעם בשעת שמחת תורה לפתע פרש מבין הרוקדים, התיישב בצד ופרץ בבכי. תלמידיו הגדולים נבוכו, עד שאזר עוז הגה"צ רבי אליהו לוינון זצ"ל ושאלו: ילמדנו רבנו, בכיה זו בעיצומה של שמחת תורה - על שום מה, נענה רבי ישראל והשיב לו: מכך גופא שאנו שמחים בשמחת תורה נתתי אל לבי להתבונן, האם אכן אנחנו שומרים עליה כראוי ומכבדים אותה במשך כל ימות השנה, ופרצו כולם בבכיה.

אך לאחר מספר דקות קם רבי ישראל ממקומו ופנה אל תלמידיו ואמר, אדרבא זה גופא מהווה סיבה לשמחה, שאם אנחנו בוכים על חילול כבוד התורה ומצטערים על שאיננו לומדים כדבעי, אות היא שאנחנו מקושרים באמת אל התורה, כי אם לא כן, לא היינו בוכים על דבר שאין לנו שייכות אליו.

זוהי שמחת התורה האמיתית והרגשה זו צריכה למלא את חלל הלב בשעה שרוקדין ומפזיזין לפני התורה, להרגיש ולחוש את השייכות האמיתי שיש לנו עם התורה, ומי שאין לו שייכות עם התורה ומפזז ומרקד לפנינה, עליו ניתן להמליץ את דבריו של הרמב"ם שאין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה. (דעת שרגא מועדים שמחת תורה עמ' קכא)

שמיני עצרת היא בחינת תקון המשפט שהיא עיקר תקון הברית. (לקוטי עצות מועדי ה' ר"ה אות ט)

אחרי שקבלנו אור גדול כזה של סוכה ענני כבוד, חג הסוכות, הארה רוחנית גדולה לשבת בצל השכינה,

עם שבעה אושפיוזין עילאין קדישין. קשה מאד להפרד מהסוכה

כתוב בתורה (ויקרא כג, לו) "שבעת ימים תקריבו אשה לה' ביום השמיני מקרא קודש יהיה לכם וכו' עצרת היא וכו'" ומביא רש"י משל למה הדבר דומה למלך שזימן בניו לסעודה שבעת ימים, כיון שהגיע הזמן להיפרד, אמר להם קשה עלי פרדתכם. לכן בבקשה בני עכבו עימי עוד יום אחד. "קשה עלי פרדתכם" - "אסרו חג בעבותים" (תהילים קיח, כז) וכו' כי אנחנו קשורים לקב"ה בעבותות "אהבה".

והקב"ה מבקש מאיתנו שלא נפרד ממנו כל השנה לגמרי, אלא נהיה בקשר כמו הבן לאמו שמשמח אותה ומידי פעם ושולח מכתבים וכו' גם אנחנו נקבע עיתים לתורה, בכל יום, ונתפלל כל יום שלש תפילות, כי אומר הקב"ה קשה עלי פרידתכם.

וזהו הטעם שקבעו חז"ל ביום זה לפייס את התורה ולהתחיל אותה מחדש ונגיל ונשמח בה. כי הקב"ה מזמין אותנו לסעודה ואנחנו מראים לו שאנחנו שמחים במתנתו הגדולה שהיא התורה הקדושה. וזו מתנת הפרידה להקב"ה "שמחת התורה" ע"י שאנחנו נוסף שקידה בפרד"ס התורה, נשתתף בשיעורים, לא נדבר באמצע הלימוד ונהיה קשורים ודבוקים בתורה הקדושה. וכתב הגאון החסיד ר' אליהו מני זצוק"ל בספרו שיח יצחק (מוסר לקריאת התורה קמה ע"א) מעשה בחסיד אחד שהיה מנשק הס"ת בשמחת התורה ובוכה, אמרו לו מדוע אתה בוכה, אמר להם היום אני מתחנן לפייסה על ביטול התורה ועלבונה הגדול, ומקבל עלי מכאן ולהבא לשמור אותה ולקיים מצותיה. והרבי מפשיסחא זצ"ל (הביאו השם משמואל תולדות תרפ"א עמ' שטז) אמר בחטא אדם הראשון נפגמה כל הבריאה והתערב הרע בטוב, אבל התורה הקדושה לא נפגמה שנא' (תהילים יט, ח) "תורת ה' תמימה" שנשארה בשלימותה. וכן בחורבן בית המקדש נפגם הכל וירד מדרגא, והתורה הקדושה נשארה בשלמותה והדרה, ועל כך אנחנו שמחים בשמחתה.

שמיני עצרת החג הזה

הנה בכל החגים אנו מזכירים את המילה "חג" לפני שקוראים בשם החג, "חג המצות הזה זמן חרותינו", "חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו", "חג הסוכות הזה. רק בשמיני עצרת אנחנו אומרים: "שמיני חג העצרת". וצריך להבין במה נשתנה שמיני עצרת מכל החגים.

רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה זי"ע עונה על כך: בכל הרגלים, מאורע שארע הוא הגורם והסיבה לחג, אנו חוגגים את חג הפסח על שום יציאת מצרים. אנחנו חוגגים את חג הסוכות על שום כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, וחג השבועות נחגג משום שנתנה בו תורה.

לעומת זאת שמיני עצרת אינו נחגג משום מאורע שקרה. בשמיני עצרת הקב"ה עוצר אותנו ליום נוסף כי קשה עליו פרדתנו. בשבעת ימי הסוכות שמשו חול וקודש בעירבוביא - הקרבנו את שבעים הפרים כנגד שבעים האומות, וגם להם היה חלק בחג.

"ביום השמיני עצרת תהיה לכם" (במדבר כט, לה) ולא להם, חג זה נועד רק לקב"ה ולישראל עמו. אנו נעצרים אצל הקב"ה לעוד יום ושמחים שמחה גדולה ועצומה להיות בקרבתו ית' ולהנות מזיו שכינתו. על כך אומרים שמיני חג העצרת הזה. (רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה עמ' 46)

מעלת יום שמיני עצרת

כתב הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל (בספרו "מועד לכל חי" סי' כה אות א) וז"ל: מאד מאד יזהר בתפילות שמיני עצרת, לאומרם בכוונה גדולה, כי מלבד שכל תיקון של הימים, מיום ראש השנה עד שמיני עצרת הוא נשלם, והכל תלוי ביום הזה. עוד יש בה, כי אין בכל הימים ימי רצון לה', לשמוע ה' תפילתו בכל מה דבעי כהיום הזה. כמו שאמרו בזה הקדוש (פרשת צו ח"ג דף לב ע"א) וז"ל: ובהוא חדותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודייהו, ומאן דיתיב עם מלכא ונטל ליה בלחודיה כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה, ועל דא ישראל שראן ועמין עובדי עבודה זרה מסיימי. [תרגום ללשון הקודש: באותו יום לא נמצאים עם המלך רק ישראל לבד, ומי שיושב עם המלך ונמצא לבד, כל מה ששואל נותנים לו].

הנה מבואר מלשון הזוהר הקדוש, דכל מה ששואל מהקב"ה, מקבל תפילתו ועושה בקשתו, וא"כ מן הראוי הוא להיות כל היום מתבודד עם קונו ללמוד בתורה ולענות ולרצות לפני ה' שישמע תפילתו ויעשה בקשתו, וזה ברור. וכן אמרו בזה (פרשת נח ח"א דף סד ע"ב) עכ"ד.

רמזים ב"משיב הרוח ומוריד הגשם"

מתחילין לומר בברכה שניה משיב הרוח ומוריד הגשם, בתפלת מוסף של יום טוב האסרון של חג (שו"ע או"ח סי' קיד סעי' א)

רמז נאה למבקש להתעלות בעבודת ה', רמוז במלים "משיב הרוח ומוריד משם", אומר ה"עבודת הגרשוני" (ריש פרשת אחרי מות) כיצד? "משיב הרוח", דהינו אדם הרוצה להשיב את רוחו למקורה ולשרשה, כלומר לדבק את עצמו בבורא יתברך שמו - מה העצה היעוצה לו? "מוריד הגשם", כלומר שיוריד ויסיר מעצמו את הענינים מגשמיים, באופן ששום דבר לא יעשה למען הנאת עצמו, אלא אך ורק למען כבוד שמו יתברך.

רמז בדרך אחרת, מובא בספר אהבת יעקב (ח"א עמ' רפב) של האדמו"ר בעל ה"דברי בינה" מביאלא, וכך כתב: "משיב הרוח" - רבנו של עולם, קח נא את העבודה הרוחנית אשר עבדוך ישראל בניך בחודש הסליחות והרחמים ובירח האיתנים, ו"השב" להם ב"מוריד הגשם", כלומר, בהורדת מלוא חפנים שפע של גשמיות, כדי שיוכלו לעבדך בהרחבת הדעת ושחס ושלוה המחסור לא יטרידם מעבודתם.

שמחת תורה הוא הכנה על כל השנה להיות קבוע בתורה

עוד מצאנו מהרה"ק השפת אמת מגור (סוכות תרלד) זצ"ל שהאריך בענין שמחת תורה ונעתיק לקט מדבריו ז"ל הקדוש: שמחת תורה הוא הכנה על כל השנה להיות קבוע בתורה כמ"ש חז"ל (נדרים פא.) על שלא ברכו בתורה תחלה. ולכן בתחלת השנה יש שמחת תורה שיתבונן האדם גדלות התורה שהם דברי אלקים חיים. וע"י התשוקה והשמחה להתדבק בתורה נשאר אח"כ דביקות מעסק התורה. כמ"ש במדרש וזאת הברכה שיש ברכת התורה לפני' ולאחרי'. וכן אף אנשים סוחרים שבכל השנה אין עוסקים תמיד בתורה, מ"מ ע"י השמחה בתחלת השנה שקובע בלבו וקשה לו לפרוש מדברי תורה, מועיל לו שלא ישכח לגמרי אף שעוסק בדברים אחרים. וכתוב שמח זבולון בצאתך. וקשה כי למה ישמח בחלק זה. רק שהוא עצה שע"י השמחה קודם שיצא לסחורה ע"י זה יהי' נשמר בצאתו. ולכן יש שמחת תורה בתחלת השנה כנ"ל.

עוד כתב שם (סוכות תרלה): ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך כו' נפשך כו' מאדך והיו הדברים האלה כו' (דברים ו, ה-ו). לבבך הוא בראש השנה ועשי"ת שבני ישראל שבים וחפצים לשעבד גם מחשבות הרעות להשי"ת. וזהו בשני היצרים שלך (ברכות נד.). נפשך הוא ביוכ"פ "ועניתם את נפשותיכם" (ויקרא טז, לא). מאדך הוא בסוכות זמן האסיף באספך כו' (שמות כג, טז) ואעפ"כ מניחין כל מאודיהם לישיב בדירת ארעי ולחסות בצלו ית'. ואח"כ והיו הדברים האלה כו' על לבבך, שאח"י יכול אדם לקבל דברי תורה בלבו. והוא שמיני עצרת לעצור ולקבל הארת התורה בעומק הלב.

ונראה לרמוז עוד על שמיני עצרת כי הנה ידוע שבחג הסוכות נשפעים כל שבעים אומות העולם מן השפע שבא להם על ידי שישאל מקריבין בבית המקדש שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם, ואילו ביום השמיני מקריבין קרבן אחד לישראל בלבד וכמו שכתבנו לעיל שקשה עלי פרידתכם, ולכן הפריד ה' את שמחתנו שהיא שמחת שמיני עצרת משאר אומות העולם. ולמה דווקא ביום השמיני נ"ל מכיון שיום השמיני רומז למילה שבכל שבעת הימים הראשונים שהאדם עדיין לא נימול נקרא ערל והוא כמו כל אחד מאומות העולם ורק לאחר המילה נקרא בשם ישראל כמו שאומרים ויקרא שמו בישראל דייקא. ואברהם אבינו ע"ה היה הראשון שנתצוה על מצות המילה. ועד שנימול היה ערל והיה כאחד משבעים אומות העולם אולם לאחר שנימול נהיה בבחינת ישראל ואמר לו הקב"ה "התהלך לפני" (בראשית יז, א). ואמר אברהם אבינו "אנכי עפר ואפר" (בראשית יח, כז) וראיתי פירוש נפלא (עי' בספר ברית כהנת עולם מאמר פרי עץ הדר פרק יז) אמר אברהם בתחילה לפני המילה הייתי עפר- ע' פר, ששייך לע' אומות העולם שמקריבים ע' פרים במהלך שבעת ימי הסוכות כי הייתי ערל. ולאחר המילה הייתי בבחינת אפר- א' פר, ששייך לאומה שמקריבין פר אחד ביום המיוחד יום שמיני עצרת. וז"ש הכתוב (ויקרא כב, כז) "ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן" שהקרבן ביום שמיני עצרת הוא רצוי מכל השבעים פרים שהקריבו לפני בחג הסוכות שעכשיו אתם מובדלים ומופרשים מכל אומות העולם וש"יכים רק לי וזהו עצרת שהיא עוצרת ומבדילה בין ימי חג הסוכות ליום השמיני, ובין אומות העולם לעם ישראל הקדוש כ"י.

קיום התורה - הוא כבודה האמיתי

כאשר אדם נכנס לאולם ארועים, הוא רואה את המוזמנים לבושים בבגדים חגיגיים, כולם שמחים ורוקדים וקשה לו להבחין מיהו החתן, אולם אם יגיע בסיום הארוע, יוכל לזהות בקלות את החתן - מי שלוקח עמו את הכלה הביתה, הוא החתן!

כלפי מה הדברים אמורים?

כלנו רקדנו בשמחת תורה עם ספרי התורה, אבל מיהו חתן התורה האמיתי?

זה שלוקח עמו את התורה הביתה! חי אתה ולומד להכירה! כמו שדרשו רבותינו ז"ל (פסחים מט:): על הפסוק "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (דברים לג ד) אל תקרי "מורשה", אלא "מאורסה", וכדברי הנביא הושע (ב-כא): "וארשתיך לי לעולם".

בשמחת תורה כיבדו את ה"חפץ חיים" זצ"ל לעלות לתורה כ"חתן תורה" והרב התחיל לבכות...
שאלוהו: "מדוע הרב בוכה?"

והוא ענה: "חז"ל אמרו (קידושין מא.), שאסור לאדם לקדש את האשה עד שייראנה, שמא ידאה בה דבר מגנה ותתגנה עליו. כבר כמה שנים אני מכובד בעליית חתן תורה, אך עדין איני מכיר את הכלה שלי..."

יש אנשים שקשה להם לקיים מצוה מסוימת עד שלפעמים הם מתרשלים בעשיתה. מדוע מעולם לא שמענו שאדם אינו קם בפני ספר תורה כי קשה לו?! הרי עקר כבוד התורה הוא בשמירת חוקיה!

מעשה בבת המלך, כלילת המעלות, שהגיעה לפרקה, ואביה חיפש עבורה עלם חמודות. מאות הצעות הגונות נידחו על ידי הנסיכה, עד שמצאה את בחיר לבה.

גם המלך הסכים להצעה, אלא שהתנה עם החתן המייעד, שהוא צריך לכבד את בתו בכבוד מלכים, להרבות לה במחלצות ולשמיר עליה כעל בבת עינו. לאחר החתנה, שנערכה ברוב פאר והדר בחצרות הממלכה, הלכו בני הזוג אל משכנם החדש. החתן קיים את הבטחתו למלך, הוא נהג לקנות לרעייתו היקרה בגדים יפים ושמר עליה בביתו, אך תמיד היה טרוד בעסקיו, כך שלא שם לב לדבר אל לבה ולשאל בשלומה.

יום אחד, המלך הגיע לביקור בביתם. הנסיכה ארחה את אביה בכבוד גדול, אך כשרצה לשוב לארמונו התחננה לאביה שייקח אותה בחזרה לארמונו.

המלך שאל את חתנו מדוע, אולם החתן טען שאינו מבין מדוע ביתו אינה מרצה, שהרי הוא מקים את הבטחתו. הוא קונה לה בגדים לרוב, שומר עליה כעל בבת עינו ואינו מחסיר ממנה דבר.

שאלו המלך: "הכול נכון, אך האם אתה עושה כרצונה? מטה לה אוזן קשבת ומדבר אל לבה?"
והחתן נכלם...

גם אנו מניחים את התורה בארגז מפואר מכסף, שומרים עליה היטב בארון קודש יפה עם סוגר ובריח, אך האם אנו מתייחסים לתורה הקדושה כיאה לבת המלך? מקיימים את כל אמריה? ממלאים את כל מבקשה? שמים לבנו ועינינו עליה תמיד?! (מה אהבתי תורתך)

מעשה נפלא שמחת הריקודים השכיחה את הכאבים העזים שבגופו

מסופר על הצדיק ה'צמח צדק' זי"ע שרקד בעת ההקפות ללא הפסקה ואפילו אברכים צעירים לא יכלו להדביק את קצב ריקודו, והיה קורא בקול: "ריקדו יהודים, ריקדו בשמחת התורה ותזכו לבני חיי ומזוני רוויחתי..." (ספר

השיחות ש"ג עמ' 11)

מספרים על ראש ישיבת חברון, הגאון רבי משה מרדכי אפשטיין זצ"ל אשר בשמחת תורה של שנת התרצ"ד, כבר היה חולה במחלתו האחרונה ממנה לא קם. הוא שכב במיטתו שבור ועצוב על שאינו יכול לשמוח עם בחור' הישיבה. במקום לכבד את התורה בריקודים ושמחה, מרותק הוא למיטה.

והנה בצהרי יום טוב, טרם החלו ההקפות בהיכל הישיבה, נכנסו לבית ראש הישיבה כמה תלמידים מובחרים לבקר את הרב.

הם החלו לשיר לו כמה שיר' שמחת תורה, כשהרב מצטרף אליהם, אך רואים את הצער על פניו שאינו יכול לרקוד עמם. בכל שנה היה קופא הוא בשמחה לכבודה של תורה כאחד הנערים, והנה כעת מרותק הוא למיטה.

בין התלמידים היה שם תלמיד צעיר, אשר לימים נהיה נודע כמגיד מישרים, רבי שלום שבדרון זצ"ל, שביקש את רשות הדיבור.

לפלא היה הדבר בעיני חבריו, הלא הבחור שלום מרדכי לא היה מהדברנים בישיבה, מה גם שהאווירה העצובה לא נתנה אפשרות לדבר כעת. אך שלום מרדכי שקיבל אכן את רשות הדיבור, פתח ואמר בדברים היוצאים מן הלב: "אני מבקש לספר מעשה שהיה באחד מגדולי האדמור"ם אשר היה גדול בתורה, ויחד עם זאת חננו הקב"ה בעושר רב.

פעם ספינתו שקעה בים ויחד עמה רוב אוצרותיו, כאבו היה גדול מנשוא, אך הרבי התגבר על צערו, הוא נעמד על יד מפתן הדלת, הרים את עיניו השבורות כלפי מעלה ואמר: הגמרא (במסכת סנהדרין מו.) אומרת: 'אמר רבי מאיר בשעה שאדם מצטער שכנה מה אומרת?'

קלני מראשי קלני מזרועי, אם כן, המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך, קל וחומר על דמן של צדיקים, אמר האדמו"ר: במשנה זו כתוב שאדם ששרוי בעוגמת נפש, הוא גורר כביכול את השכינה שתצטער יחד עמו, מעתה, המשיך האדמו"ר, אם אני אצטער אגרום לשכינה שתצטער אף היא, אם כן, סיים האדמו"ר, לכבודו של הקב"ה, אף במצבי הקשה הזה, לא אצטער".

בהתרגשות עצומה סיים הבחור ר' שלום את דבריו, והחל מיד לשיר שיר שמח, כל הבחורים נסחפו אחריו בשירה ובשמחה. קול השירה גבר והאווירה העכורה שהייתה עד כה בחדר, החלה מתהפכת באווירת שמחת החג. ראש הישיבה עם כל כאבו ומחלתו נדבק אף הוא באווירה החדשה וחיוך של שמחה נשפך על פניו, הוא הזדקף מעט, וביקש משני הבחורים שעמדו לידו לתמוך בו, ובמאמץ עילאי הוא נעמד על רגליו וביקש להצטרף למעגל הריקודים.

אין מילים שיוכלו לתאר את התרגשות הבחורים, בראותם את רבם שב לעצמו ורוקד איתם בשמחת התורה, להט של שמחה פרץ מהלבבות, וקולות השירה והריקודים בקעו עד לב השמים, הגה זוכים התלמידים, האריות שבחבורת ישיבת חברון לרקוד עם רבם בשמחת התורה האחרונה בחייו. (קול חוצב עמ' 445).

כל הבריאה בשביל התורה הקדושה – מעשה נפלא

"בראשית ברא אלוקים" (בראשית א, א), בשביל התורה ולומדיה, כל העולמות והרקיעים המלאכים וגן עדן, כדור הארץ וכל הנבראים הממלאים אותו הכל נברא בשביל דבר אחד, והוא, בשביל התורה ולומדיה.

וכך מעיד הנביא ואומר (ירמיהו לג, כה): "אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמת". כלומר, אם לא תהיה בריתי שזו התורה במצב של למידה יומם ולילה, אזי חוקות שמים וארץ ישונו למצב של תוהו ובוהו זהו תנאי של ממש בקיום העולם.

וכך כותב רבי ח"ם מוואלוז'ין זיע"א, בספרו 'נפש החיים' (שער ד פרק יא) וזה לשונו: "והאמת בלי שום ספק כלל, שאם היה העולם כולו מקצה עד קצהו פנוי חס ושלום אף רגע אחד ממש מעסק והתבוננות שלנו בתורה, כרגע היו נחרבים כל העולמות, עליונים ותחתונים, והיו לאפס ותוהו חס ושלום".

מספרים כי פעם אחת, בעת קבלת הקהל אצל הגאון מוילנא זי"ע, הגיע אליו ילד צעיר לימים המלווה באביו המבקש ברכה מהגאון.

אלא, שבשעה שנכנס הילד לחדר, אירע דבר חריג ויוצא דופן. הגאון מוילנא, אשר היה ידוע כאיש אלוקים קדוש וטהור, נעמד לכבודו של הילד, דבר שלא אירע מעולם, שהגאון מוילנא יעמוד לכבודו של אדם מן השורה.

לאחר כמה שניות, חזר הגאון וישב במקומו.

כשיצא הילד, ניגש אל הגאון מוילנא, תלמידו המובהק ושאל אותו: "למדנו רבנו, מדוע עמד כבוד הרב לאותו ילד פשוט?" או אז חשף הגאון הקדוש ברוח קדשו ואמר: "דע לך, כ' אתמול בלילה, בשעה מאוחרת, היה רגע אחד בעולם שאף אחד לא למד תורה, מלבד אותו הילד שפתח לכמה רגעים משניות, ולמד באותה שעה, ובזכותו כל העולם ניצל.

ולא עוד, אלא שקיבל הוא מהשמיים את השכר של כל בני העולם כולו, לפי שהיה היחיד באותו רגע בכל העולם שעסק בתורה הקדושה, על כן עמדתי לכבודו, שקיבל שכר כנגד כולם והציל את העולם מאבדון".

לפני מלחמת העולם השנייה, נסללה מסילה ארוכה ביותר שחצתה את כל ערבות סיביר והגיעה עד לוולדיוסטוק השוכנת מול חופי יפן במזרח הרחוק, מרחק של אלפי קילומטרים. במשך עשרות שנים, עמלו בדם ויזע הצארים של רוסיה על בנייתה, וסכומים עצומים שהושקעו בפרויקט גדול זה.

רבים תמהו אז מהו ההגיון המצדיק בניית מסילה זו שאין בה כמעט שימוש?... התשובה לתמיהה זו ניתנה כאשר בני ישיבת 'מיר' ברחו מאירופה הבוערת לחוף מבטחים ביפן, והרכבת הנוסעת על מסילה זו שימשה להם כדרך מילוט.

אגב, מיד לאחר מכן, הרכבת יצאה מכלל שימוש, לאחר שהופצה ע"י הגרמנים.

הכל למען התורה!

זו הסיבה, כותב הבני לוי: "כי ה' ברא את כדור הארץ עגול, כדי שבזמן שאצלנו לילה ולא לומדים תורה, בצד השני של העולם יהיה יום שיוכלו ללמוד, ובכך יתקיים העולם תדיר בזכות לימוד התורה הקדושה!

צריכים אנו להתחזק מיום שמחת תורה, אשר רומז לנו ה' יתברך כ' אם נרצה להמשיך את הקשר המיוחד והנעים שהיה לנו בכל תקופתה חגים המרוממים, נוכל לעשות זאת רק ע"י דבר אחד ויחיד, והוא הקשר שלנו עם התורה הקדושה, ללכת לשיעור תורה, לקבוע עיתים לתורה, ללמוד גם בבית בזמננו הפנו' משניות ותהילים, רק זה החיבור שממשיך את הקשר והדבקות של הימים הנוראים ולכן חוגגים את שמחת התורה בסיום ימי החגים.

נזכה להתחזק מיום שמחת תורה לשאוב שמחה לכל השנה כולה, להתחזק בלימוד התורה הקדושה, להרגיש עריבות ומתיקות בלימוד התורה, זכות התורה הקדושה תעמוד לנו ולזרענו, שלא תיפסק התורה מזרענו עד עולם, וזכות התורה תגן עלינו מכל מיני גזרות קשות ורעות. (ויוצא עמו בששון)

עשיית המצוות בשמחה ובהלהבות

כתב הגה"ק רבי חיים ויטאל זי"ע (הקדמה לשער המצוות) וזל"ק:

והנה אנחנו ראינו כמה וכמה מצות שעושים בני אדם ואינם מתקיימים דברי רבותינו ח"ו בענין גודל שכרם אפילו בעולם הזה, אבל השרש שהכל נשען עליו הוא, שבעשיית המצוה אל יחשוב שהיא עליו כמשא וממהר להסירם מעליו, אבל יחשוב בשכלו כאילו בעשותה אותה המצוה ירויח אלף אלפים דינרי זהב, ויהיה שמח בעשותו אותה המצוה בשמחה שאין לה קץ מלב ומנפש ובחשק גדול, כאלו ממש בפועל נותנים לו אלף אלפים דינרי זהב אם יעשה אותה מצוה, עכ"ל.

וכה אמר הרה"ק הקדושת לוי זי"ע (ליקוטים, אבות ד"ה אם למדת ככד ע"ב) שרק מצוה הנעשית בהתלהבות נותנת כח באדם לעמוד כנגד יצר הרע!

ומבאר בדרך משל לאחד שמלמדים אותו תכסיסי מלחמה, כיצד לאחוז בכלי זיין והיכן לעמוד בכדי שיוכל לפגוע בקמים כנגדו, והנה באותה שעה של לימוד אזי אין נותנים 'אש' בכלי זיין שאין בו צורך עתה.

ויהי היום והוצרך לצאת למלחמה, והביא עמו את כלי המלחמה אך לא נתן בהם אש אלא אחז בהם כמו בזמן שלמדוהו...

פשיטא ואין צריך לומר שמיד שבו אותו האויבים ושחקו על משבתו.

כך על דרך זה הוא הנמשל, שהקב"ה נתן לנו את התורה והמצוות כדי שנוכל להילחם עם היצר הרע, ויעיי המצות שאנו עושין בהתלהבות גדול בחשק עצום אנו נדבקים בפנימיות המצוה... ונדחקים מהחומר.

ולפי גודל התלהבות כן הוא התרחקות מהחומר ובא יותר להשגת הבורא. אבל העושה בלי התלהבות רק מצות אנשים מלומדה הוא כמו העבד הנ"ל שאין נותן האש בכלי זיין בעת המלחמה.

השקעה נבונה

הם היו שלושה אחים אמידים מאוד, אולי בין המשפחות העשירות והמיוחסות בעולם, משפחת רייכמן. גורדי שחקים הנושאים את שם משפחתם נישאים בלונדון, במונטריאול, במקסיקו סיטי ועוד. כמו שקיבלו, ידעו גם לתת. התרומות, המלגות, המענקים והכספים שהם העבירו לידי ארגוני צדקה בארץ ובעולם הסתכמו במיליוני דולרים בכל שנה. הם תמכו בעולם של תורה, במשפחות נזקקות, בחולים ובזקנים...

הכל התנהל כשורה, כמו שנאמר "על מי מנוחות ינהלני", עד ליום בו קיבל אחד מהאחים את הבשורה המרה. "רצייתי לשוחח איתך" אמר הפרופסור. "כן, מה קורה?", "הבדיקות חזרו, ואישרו את החששות". "מה זה אומר?", "גידול, גידול סרטני ממאיר". "האם אפשר לצאת מזה?", "קשה לומר, אבל... יש זמן", אמר הפרופסור. "כמה זמן?", "קשה לומר, אולי שנה, שנתיים, שלוש...". "אני מבין" אמר המיליונר.

הכל השתנה לפתע, התגמד, קיבל משמעות אחרת. הזמן חלף ומצב בריאותו הלך והדרדר. הוא אסף את משפחתו, וביקש מהם בקשה אחרונה. הם קטעו את דבריו"מה פתאום, אבא! אתה תצא מזה, הכל יהיה בסדר, צריך לחשוב חיובי". אבל הוא המשיך "בקשה לי אליכם, הרי אין אדם יודע את יומו. מסיבה זו הנחתי בכספת שתי מעטפות. את המעטפה הראשונה ביקשתי שתפתחו ותקראו בבית ההספדים - עוד לפני הקבורה.

את המעטפה השניה - אנא פתחו רק ביום האזכרה, ביום השלושים לפטירתו". הימים, השבועות ומעט החודשים, עברו חלפו להם. האב החזיר את נשמתו לבורא. להלוויה הגיעו הנכבדים שבנכבדים. רבנים מכובדים, גבירים עשירים, עסקנים ידועי שם, פוליטיקאים מכל גווני הקשת הציבורית. אלפים ליוו אותו בדרכו האחרונה. שם, בבית ההלוויות, אחרי הדרשות וההספדים, ניגש הבן הבכור לקיים את צוואת אביו ולפתוח את המעטפה הראשונה.

המעטפה הראשונה נפתחת. כולם קשובים. כולם דרוכים. מה אבא כתב? מה אבא ביקש? הדריכות בקהל גדולה - אם המיליונר ביקש לקרוא את הצוואה כאן, בבית ההלוויות, כנראה יש לדברים משמעות מיוחדת... בכור הבנים פותח את המעטפה, ומקריא בקול את תוכנה המפתיע, וכך נכתב שם: "אני מבקש שתקברו אותי עם גרביים".

זה כל מה שהיה כתוב שם. כולם המומים, זה מפתיע, זה מביך, זה אפילו מוזר, אבל בני המשפחה הכואבים אינם עוסקים בכך כעת. "מה הבעיה?" אומר אחד מאחיו של הנפטר, גם הוא גביר אדיר, "הוא רצה להיקבר עם גרביים? אז תקברו אותו עם גרביים". איש החברא קדישא נבוך, "אי אפשר" הוא אומר בעדינות. האחים רייכמן אינם רגילים שמסרבים לבקשותיהם "מה הכוונה אי אפשר?" מתרעם האח, "זו בקשתו האחרונה!". "אני יודע", אומר איש החברא קדישא, "אבל לצערי, לא ניתן למלא אותה". בינתיים לחשושים, דעות ופלפולים, מתחילים להישמע מן הקהל. "נו באמת, מה הבעיה?", "מה כבר מבקש המת?", "איפה כבוד המת?", "מה כבר ביקש...", "נו, באמת, הלכות האלה לפעמים מצחיקות...". האישה בוכה, הילדים בוכים, הקהל

בוזיכות, והמת מוטל וממתין. הרבנים עוומעים את השאלה ומסכימים גם הם עם איש החברא קדישא "אי אפשר - זו ההלכה".

"תשאלו גדולים מכם, אולי אפשר לעשות משהו, למצוא דרך להתיר", מבקשים הבנים, "הרי הוא היה אדם גדול - תרם, תמך, והחזיק עולם של תורה, כמה כסף נתן לכם? כמה תמך בכם? נו... נו...". החלו הטלפונים לרבנים הראשיים, לגדולי הדור, מה עושים, האם אפשר ל... אי אפשר! גדול הדור פסק: לקבור בלי גרביים! עצבות, מרירות, תסכול גם הבנה חדשה במשמעות דרכו האחרונה של המת - ליוו את הנפטר לקברו.

גבשושי החול ממלאים את הקבר הפתוח ואפילו בקשתו האחרונה של האיש החזק הזה לא התמלאה. המעטפה השניה נותרה בכספת, ממתינה למועד האזכרה, ליום השלושים לפטירתו. הקייטרינג הטוב ביותר הוזמן. נואמים, דרשנים, משפחה, חברים, קרובים וידידים - כל המי ומי הגיעו לחלוק כבוד אחרון למת, ומעל לכל - הכל רוצים לדעת מה נכתב במעטפה השניה.

זהנה פותח הבן הבכור ומקריא: "בני היקרים, ידוע לי כי לא יכולתם למלא את בקשתי האחרונה, וקברתם אותי בלי גרביים. רק רציתי להוכיח לכם כי למרות כל הכסף שהיה לי, כל הכבוד שנחלתי, וכל העוצמה שצברתי על חיי, לא יכולתי לקחת איתי אפילו זוג גרביים!". הנה זה ידוע שבשעת פטירתו של האדם אין מלווים לו לאדם, לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד" (פרק אבות, פרק ו משנה ט). למה הדבר דומה? לאחד ששוכר דירה לתקופה ארוכה, ומרוב הרגל שוכח לערוך אבחנה בין מה שייך לו למה שייך לבעל הבית. הוא משקיע בשיפוץ, מחליף את הקרמיקה במטבח, מחליף ריצוף, מחדש בחדרי מגורים טפטים יקרים על הקירות וכן הלאה. יום אחד בעל הבית מבקש ממנו לפנות את הדירה. השוכר נבהל שהוא השקיע הרבה ורוצה לקחת איתו מה שהשקיע.

אומר לו בעל הבית: שוטה שכמוך, מדוע השקעת את כל הונך בדברים שאינם שלך? לו היית משקיע במערכת סלון חדשה, מוצרי חשמל ושאר דברים מסוג זה, היית יכול ליטול אותם עמך לכתובת הבאה, אולם אתה השקעת במקום הלא נכון. אדם שלא משקיע במקום הנכון עלול לגלות ביום מן הימים כי לא ניצל את החיים נכון! בשלב מאוחר מדי הוא עשוי לגלות שבעצם החטיא את המטרה שבשבילה הגענו כולנו לעולם הזה - זהו האסון הגדול ביותר שיכול לקרות לאדם! (במעמקים של החיים)

מטריית האמונה

כמה נפלא ומרומם הוא החג הזה. ימי הרחמים והסליחות חלפו עברו והותירו אחריהם שובל זך של טהרת הלב ונקיות הנפש. וכשהלב זך ונקי - מחפש הוא, הלב היהודי הטהור, קרבת אלוקים. חפץ ומשתוקק הוא להיות דבק בקדוש ברוך הוא יתברך, להיות במחיצתו ובקרבתו, לחסות תחת כנפיו, לחוש את המתקנות הנפלאה של "קרבת אלוקים".

או אז - באה לה מצוות הסוכה. מיד במוצאי יום הכיפורים, טורחים אנו לבנות "סוכה" שבה כביכול נתייחד עם הקדוש ברוך הוא ונשמח עימו. את סוכתנו בונים אנו - לא תחת קורת גג, לא תחת השפעתם הסוחפת והמבלבלת של כל קנייני העולם הזה, אלא תחת כיפת השמיים, תחת כנפי השם יתברך. וכפי שהזוהר (פרשת אמור רעיא מהימנא ח"ג דף קג ע"ב) מכנה את הסוכה "צילא דמהימנותא" - צל האמונה בה' יתברך. דבר זה יובן על פי משל.

בספר לבוש יוסף (מועדים ח"א עמ' קעח) הביא משל כפרי אחד הגיע לראשונה בחייו לעיר הגדולה וראה שאנשים נושאים בידיהם מוטות משונים מלופפים בד. והנה הוא שם לב שחנות גדולה מציגה לראווה מוטות רבים כאלו בשלל צבעים.

שאל את בעל החנות: יסלח לי אדוני, מוטות אלו מה טיבם? ראה הלה שלפניו כפרי תמים, והסביר באורך רוח שלמוט זה קוראים מטריה והוא משמש מגן בפני גשם ומטר.

התפעל בכפרי מהמצאה מחוכמת זו ומיד קנה מטריה צבעונית בכסף מלא, כדי להתפאר בה בפני חבריו בכפר. **שב** הכפרי לכפרו והאיכרים סבבוהו לשמוע על פלאי העיר הגדולה, לא תאמינו להמצאה החדשה, אמר הכפרי, הרואים אתם מוט זה? הם קוראים לו מטריה! היודעים אתם מדוע? משום שהוא מגן ממטר! אכן, פלאי פלאים! אמרו הבה נראה, הנה התחילו לרדת גשמים צא החוצה ונוכח לראות אם כדברך. תלה את המטריה על זרועו כמנהג אנשי העיר ויצא החוצה, כעבור כמה רגעים חזר כשכולו רטוב עד לשד עצמותיו מהגשמים, ולעגו לו חבריו. החליט הכפרי באותו רגע כי עליו לשוב העירה, ולתבוע לדין את המוכר הרמאי שעשאו ללעג ולקלס.

התפרץ לחנות בכעס ואמר למוכר, רמאי, הפלתני בפח! שמע המוכר ותמה: כלום היה חור במטריה? חור? השיב הכפרי, מנין לי לדעת, תליתי את המוט על זרועי ונרטבתי! צחק המוכר צחוק גדול ואמר: הלכת עם מטריה סגורה ונרטבת?! הן מטריה סגורה לא מועילה מאומה, יש לפתוח ולחסות תחתיה ואז לא נרטבים.

והנמשל כה מובן! ארבעים יום השכמנו לבית הכנסת לסליחות, פקדנוהו בתפילות, ביקשנו שנה טובה, שנת מחילה ועונות ואור פני ה' ושפע של טוב

מאיתו יתברך. היכנו "על חטא", התוודינו על עוון, והבטחנו שלא נשוב לכסלה ונטיב דרכנו.

אבל כל זה היה בין כתלי בית הכנסת. התפילה הסתיימה, ואנו שבנו לביתנו לחיי החולין והשגרה, ונמצאו חיינו מתנהלים בשני מישורים: מישור אחד של תפילה וטוהר, התעלות וקדושה, ומישור אחר של חולין והתנתקות מרוחניות.

בא הבורא ואמר: לא כך בניי. אם רצונכם לשמור על חייכם, על בריאותכם, על רכושכם, על משפחתכם. חייבים אתם "לפתוח את המטריה" ולחסות תחת צילה כל העת ולהתגורר" בצילא דמהימנותא".

הנה עוזבים אותנו את בתינו האיתן, את כל רכושנו ועמלנו, ובאים לחסות בצל השכינה הקדושה. ואז זוכים אנו לחוש תענוג מיוחד ומתיקות נפלאה של קרבת אלוקים - "בצילו חימדתי וישבתי, ופריו מתוק לחכי!" (שיר השירים, ב,ג). **כמה** מרגשים ומרעישים הם דבריו של רבנו האר"י ז"ל (שער הכוונות דרושי חג הסוכות ד), כי צורת הסוכה מרמזת על חיבוק של אהבה שמחבק אותנו הקדוש ברוך הוא, [שהרי צורתה היא "שתי דפנות שלימות והדופן השלישית אפילו טפח" (סוכה ד): דומה כאדם המחבק את חברו בידו - הזרוע והאמה שהם ארוכים - ועוד טפח שזוהי כף היד, וזהו שכתוב "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני".

ואכן, בשבתנו בסוכה יוכל כל לב יהודי לחוש קירבה מיוחדת ושייכות נפלאה אל הקדוש ברוך הוא. מצווה הסוכה אף מיוחדת היא בכך שאנו מקיימים אותה בכל גופנו, בכל 248 אברינו ו- 365 גידינו,

וכפי שכותב בעל "חידושי הרי"ם" בספרו אמרי הרי"ם (מועדים א עמ' פג), שאין לנו מצווה כזו שאדם נכנס בה כל כולו, אפילו עם הנעליים שעל רגליו... כל גוף האדם נכנס לתוך המצווה ומתקדש בקדושתה, ולכן מורגשת קדושת הסוכה בנפש האדם יותר משאר המצוות.

ובאמת, כמה נפלא לחוש את הקדושה ואת הקרבה המיוחדת לקדוש ברוך הוא יתברך בימים אלו. תחושת טהרת הלב של יום הכיפורים עודנה מלווה אותנו, יושבים אנו בסוגה המעוטרת בחן, תחת כיפת השמיים, בצילה של השכינה הקדושה, בחברתם המרוממת של אבות האומה - "אושפיזין עילאין קדישין". והתורה מצווה ואמרת

(ויקרא כג, מ) "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים!". והשמחה אכן ממלאה את הלב וחודרת אל פנימיות הנפש - "זמן שמחתנו!!"

ביאור ההפטרות

הקשר בין ההפטרות לפרשה

בהפטרות מסופר שאחרי מות משה, נתגלה ה' ליהושע והבטיחו ושהיה עמו כשם שהיה עם משה, וזה מעין הפרשה שמסופר בה על מיתת משה ומינוי יהושע, ועל כך שישראל שמעו בקולו.

תוכן ההפטרות

אחרי מות משה נראה ה' ליהושע ואמר לו: שיקום ויעבור את הירדן יחד עם ישראל לארץ כנען שה' יתן בידו. גם מבשרו שכל מקום שיכבשו, אפילו בחוצה לארץ, יהיה קודש ויהיה שלהם. וכשם שהייתי עם משה, כך אהיה עמך ואעזור לך בכל מלחמותיך, אך בתנאי שתשמור את כל התורה. גם ציווהו שיהא חזק בהנהגת העם, ולא יפחד מהאויבים במלחמה כי עמך ה' אלהיך בכל אשר תלך.

יהושע פרק א' פסוק א' עד פסוק ט'.

א. וַיְהִי [א] אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה [ב] עֲבַד יְהוָה [ג] בְּעַת הַהִיא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נֹון

[ד] מִשְׁרַת מֹשֶׁה [ה] לֵאמֹר: ב. מֹשֶׁה עֲבָדִי מֵת [ו] כִּי אֵילוּ הָיָה עֲדִיין הִי בּוֹ הֵייתִי חֲפִץ (רש"י) וְכֵן אִם הָיָה חַי

עיונים והארות

- א. ויהי אחרי מות משה - אות ו' של ויהי היא מחוברת על סדר התורה שמסיימת בפטירת משה (רש"י).
- ב. **במסכת מגילה (י:)** איתא: מסורת בידי אנשי כנסת הגדולה, כל מקום שנאמר "ויהי" אינו אלא לשון צער (עין שם הרבה דוגמאות שהביאה הגמרא) וגם כאן נוכל לומר: שאכן ישראל היו בצער על פטירתו של משה רבינו עליו השלום.
- ג. **מות משה** - נאמר (קידושין לח): בשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד, מניין שבשבעה באדר מת? שנאמר (דברים לד, ה): "וימות משה עבד ה'...", וכתוב (שם בפסוק ח): "ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלושים יום", וכתוב (יהושע א, א-ב): "ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע... משה עבדי מת. ועתה קום עבור את הירדן הזה..." וכתוב (יהושע א, יא): "עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמור, הכינו לכם צידה, כי בעוד שלוש ימים תעברו את הירדן", וכתוב (יהושע ד, יט): "והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון" (הוא ניסון), צא מהם שלושים ושלוש ימים למפרע, יהיה זה בשבעה באדר, מכאן שמשה רבינו נפטר בשבעה באדר.
- ד. **ויאמר ה' אל יהושע** - זה שאמר הכתוב נוצר תאנה יאכל פריה... זה יהושע, שנאמר ויהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל. יאכל פריה, שנאמר קח לך את יהושע, ואומר ויאמר ה' אל יהושע (ספרי).

לא יכולתם לעבור את הירדן (מ"ד) **וְעַתָּה קוּם עֲבַר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְאַתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֵל**

עיונים והארות

מקנא בתלמידו".

ו. **משה** עבדי מת – היות ומלכותו הסתיימה והתחילה מלכותך, ולכן קום עבור את הירדן הזה. ואמרו רבותינו (ברכות מח:): "אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא", כי כל המלכים קבעו להם בשמים ימי מלכותם אפילו לרגעים, ולכן כאשר מסתיימת מלכותו של מלך ראשון – מתחילה מלכותו מיד של המלך השני. ולכן אמר הקב"ה ליהושע: "משה עבדי מת ועתה קום עבור את הירדן הזה", כמו שאומרים הבריות: "מת המלך – יחי המלך".

כאשר נפטר משה היה יהושע בוכה ומצטער צער גדול והיה הוא וכל ישראל בוכים וצועקים בקול: אבי אבי רבי רבי, אבי שגדלני ורבי שלמדני תורה, והבכי הזה נמשך ימים רבים, עד אשר שרתה עליו הנבואה ביום השלושים (עיין באורך "מעם לועז").

משה עבדי מת – יש שקרא עצמו עבד והקב"ה קראו עבד, ויש שקרא עצמו עבד והקב"ה לא קראו עבד... משה קרא עצמו עבד, אתה החלות להראות את עבדך, והקב"ה קראו עבד, משה עבדי מת (ספרי בפרשת ואתחנן).

ועתה קום עבור את הירדן הזה – אמר רבי יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, אמרו לו ליהושע שאל, אמר להם לא בשמים היא... אמר ר' יהודה אמר רב בשעה שנכנס משה רבינו לגן עדן אמר לו ליהושע, כל ספקות שיש לך לשאול שאל, אמר לו כלום הנחתך והלכתי למקום אחר, לא כך כתבת בי ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו שלש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספקות, בקשו כל ישראל להורגו, אמר לו הקב"ה לומר לך אי אפשר, לך טרוד אותם במלחמה, שנאמר קום עבור את הירדן, במתניתא תנא אלף ושבע מאות ספקות של גזרות שוות ושל קלין וחמורין ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה, א"ר אבהו אף על פי כן החזירין עתניאל בן קנז בפלפולו, שנאמר ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה, וכתיב וילכדה עתניאל בן קנז (תמורה ט"ז).

ז. **קום** עבור את הירדן – מובא בילקוט מעם לועז: מצינו ברבנו הקדוש – רבי יהודה הנשיא שהיה נשיא ישראל והיו לו שני בנים; רבן גמליאל ורבי שמעון, ובשעת פטירתו ציווה: גמליאל בני הגדול יכנס לנשיאות במקומי, מפני שהוא שלם בחכמה וביראת שמים... אחר כך קרא לרבי שמעון בנו ומסר לו סדרי חכמה, היינו, שמסר לו כיצד יש לנהוג בחכמת התורה. ואחר כך קרא לרבן גמליאל ומסר לו סדרי נשיאות, ואמר לו: נהוג נשיאותך ברמים, היינו נהוג נשיאותך בגדולה, שתמיד תתחבר עם אנשים חשובים, חכמים וזקנים, כדי שתהיה חשוב בעיני העולם, וגם אמר לו, זרוק מרה בתלמידים, כדי שתהא אימתו עליהם. וזה שאמרנו, כי המלך לא ינהג בענווה יתירה – דוקא לעיני הבריות, אבל בתוך ביתו צריך לנהוג כבוד בחכמים, כמו שמצינו ביהושפט מלך יהודה (כתובות כג:); כאשר היה רואה תלמיד חכם בביתו, היה עומד מכסאו, מחבקו ומנשקו והיה אומר לו: ברוך בואך רבי בתורה. ולכן ציווה הקב"ה את יהושע

א"ר יהושע בן קרחא יו"ד שנטל הקב"ה משרי היה טס ופורח לפני כסאו של הקב"ה, אמר לפניו, רבונו של עולם שהייתי קטנה של אותיות הוצאתני משמה של צדקת, אמר לה מתחלה היית בשמה של נקבה, ובסוף האותיות, עכשיו אני נותנך בשמו של זכר ובראש האותיות, שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע. דבר אחר מה ראה משה להוסיף על הושע יו"ד, אלא כלב נטל שכרו מן הארץ, ויהושע נטל שכר עשרה מרגלים (תנחומא).

דבר אחר מתחלה היו קורים אותו הושע, שנאמר למטה אפרים הושע בן נון, וכשעשה מעשים טובים הוסיפו לו אות אחד, שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע (מכילתא).

ה. **משרת** משה – יהושע נקרא כאן בתואר משרת משה, מפני שלא זכה לכל המעלה הזאת מפני חכמתו, לפי שבתחילה היה נער, שבשעה שעלה משה להר לקבל התורה, היה יהושע כרוך אחר משה כתלמיד אחר רבו, וכאשר התקרב משה להר סיני נשאר יהושע למטה, כדרך שממתין העבד לרבו כאשר הוא מבקר בארמון של אדם גדול. והיה יהושע ממתין כל אותם הימים (ארבעים יום וארבעים לילה) עד אשר ירד משה. כי בפרשת בשלח (שמות יז) נזכר יהושע בלי תואר "משרת משה", ואילו בפרשת משפטים (שמות כד, יג) נאמר: "ויקם משה ויהושע משרתו", כי לאחר שהמתין כל אותו הזמן – ראוי הוא לתואר "משרת משה". ובאותם הימים שהמתין יהושע למשה, עשה לו הקב"ה נס שהוריד לו את המן כדי שיתפרנס כל אותו הזמן. ועליו אמר דוד המלך בתהלים (עח, כה): "לחם אבירים אכל איש", שאכל לחם הנבלע בכל איבריו של האדם ואינו יוצא לחוץ, ומצינו ביהושע שנקרא איש, כמו שנאמר (במדבר כז, יח): "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו, וסמכת את ידך עליו". ומאותו היום ואילך לא פסק יהושע מלשמש את משה יומם ולילה, וזהו שנאמר (שמות לג, יא): "ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל". ולא עוד, אלא היה מטאטא את הישיבה ומסדר את הספסלים, והיה מכין כסאו של משה והיה יושב כנגדו כעבד לפני רבו. ולכן זכה יהושע לכתר תורה, כמו שאמרו חז"ל (ברכות ז ומובא לעיל): "גדולה שמושה יותר מלימודה", שאם אדם משמש את רבו, זוכה ורואה אור בתורה ואפילו במעט שהוא לומד, וזוכה יותר מן התלמיד שלומד הרבה ואינו משמש את רבו. ויהושע זכה להיות מקבל התורה ממשה, כמו שכתוב (בפרקי אבות א, א): "משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע...". שהתורה המליכה אותו והכתירה אותו כמו שנאמר (משלי ת, טו): "בי מלכים ימלוכו", ולכן זכה יהושע להיות מנהיג ישראל ולא אחד מבניו של משה, אמר הקב"ה למשה (במדבר כז, יח): "קח לך את יהושע בן נון...", יהושע תלמידך ראוי הוא למלא את מקומו כיון ששימש אותך, וחלוק לו כבוד לעיני אלעזר הכהן ולעיני כל ישראל, וצו אותם שיזהרו בכבודו, ומיד עשה משה רבינו כאשר ציווה אותו השם יתברך ככתוב (שם, כב-כג): "ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה, ויסמוך את ידיו עליו ויצווהו". הקב"ה אמר למשה "וסמכת את ידך עליו" (יד אחת), אולם משה רבינו נהג בו בעין יפה, כי סמך ידיו (שתיים), מכאן אמרו (סנהדרין קה): "מכאן שאין אדם

הָאָרֶץ [ח] אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ^געל כָּל־מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ
 כְּפָרְגָנִלְכֶם [ט] בּוֹ בהליכה לָכֶם נִתְּנִיו אפילו הוא בחו"ל יהיה שלכם ויהיה קדוש (רש"י) כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי
 אֶל־מֹשֶׁה: ^דמִהַמְדַּבֵּר הוא מדבר צִין שהוא גבול הנגב וְהַלְבֵנוֹן הַזֶּה מקום ידוע במזרחו של א"י בצד דרום
 וְעַד־הַנְּהַר הַגָּדוֹל נְהַר־פָּרַת [י] זה רחבה מדרום לצפון (רש"י) כֹּל אֶרֶץ הַחֲתִים כי באותה פאה היה יושב
 החיתי וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל הוא מערב ארץ ישראל, ששם מְבֹאֵה הַשָּׁמַשׁ הים נמצא ברוח מערבית ששוקעת בו השמש
 (רד"ק), כל זה יִהְיֶה גְבוּלְכֶם: ^הלֹא־יִתְיַצֵּב יעמוד אִישׁ [יא] לְפָנַיִךְ כנגדך למלחמה (מלבי"ם) [כי כולם ינסו]
 כֹּל יָמַי חַיִּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ ואעזור לך לֹא אֲרַפְּךָ לא יהיה לך רפיון
 וחולשה (ע"פ מ"ד), כי אני עמך וְלֹא אֶעֱזָבְךָ: ^וחֶזֶק וַאֲמִץ [יב] תהיה חזק ואמיץ בהנהגת העם (מ"ד) שלא תפחד מהם כִּי
 אַתָּה תִּנְחַל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתֶם לְתֵת לָהֶם:
 זֶרֶק חֶזֶק וַאֲמִץ [יג] מְאֹד בתורה (רש"י) לְשָׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּךְ מֹשֶׁה

עיונים והארות

י. עד הנהר הגדול נהר פרת - וכתוב והנהר הרביעי הוא פרת, רבי שמעון בר ר' טרפון אומר קרב לגבי הנינא ואידהן, דבי רבי ישמעאל תנא עבד מלך כמלך. דבר אחר לפי שהוא מקיף כל ארץ ישראל, דכתיב כי מי גוי גדול, קורוהו גדול, משל הדיוט אומר הדבק לשחזור וישתחוו לך (שבועות מ"ז).

יא. לא יתיצב איש - אין לי אלא איש, אומה משפחה ואשה בכשפיה מנין, תלמוד לומר לא יתיצב מכל מקום, אם כן למה נאמר איש, אלא אפילו כעוג מלך הבשן (ספרי פרשת עקב).

יב. חזק ואמיץ - לאחר שהקב"ה הבטיח לו שלא יתיצב איש בפניו, והוא יהיה הראש והמנהיג בישראל, ויהיה עמו כמו שהיה עם משה, יכול היה יהושע לחשוש ולומר, שמא יארע לו מה שאירע למשה, כשם שמשה טרח ארבעים שנה במדבר, וכאשר הגיעה השעה שבה עמדו ישראל להיכנס לארץ ישראל, אמר לו הקב"ה: "לא תעבור את הירדן הזה", ואם כן עלול הדבר להתקיים בו, לאחר שיכבוש את כל המלכים וישעבד את כל הארצות, ויגיע זמן חלוקת הארץ לשבטים - לא יזכה שאכן יעשה הדבר על ידו, ובכך יחלש לבו של יהושע בהליכתו למלחמה, לכן נתן לו הקב"ה הבטחה ואמר לו: "חזק ואמיץ, כי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם", ובדור הזה תתקיים השבועה שנשבעתי לאבותם ולא תארע להם פורענות קשה כמו שאירע לדור המדבר, כיוון שבדור זה אין שום עוון, והם ראויים לרשת את הארץ, וכל ההבטחות הללו יתקיימו בתנאי של קיום התורה, כמו שכתוב בפסוק הבא (מעם לועז)

יג. רק חזק ואמיץ - שנו רבותינו ארבעה דברים צריכים חיזוק, ואלו הן, תורה, ומעשים טובים, תפלה ודרך ארץ, תורה ומעשים טובים מנין, רק חזק ואמיץ, חזק בתורה ואמיץ במעשים טובים (ברכות ל"ב).

שינהג כך. ואחר כך ציוהו: "ועתה קום עבור את הירדן הזה בזריזות רבה, וכאשר יצאו ישראל למלחמה - תצא עמהם ותהיה הראשון לפניהם כמו שאמר משה רבנו (דברים ג, כח): "וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו [ולנהוג ביד רמה], כי הוא יעבור לפני העם הזה, והוא ינחיל אותם, את הארץ אשר תראה", וגם נרמז לו, כי אם הוא יעבור ראשונה - ינחיל להם את הארץ, שאם לא ילך עמהם לא יצליחו במלחמה, כמו שמצינו במלחמת העי, שיהושע לא הלך עמהם וניגפו, ולכן נאמר כאן "אתה וכל העם הזה", שבזכותך ינצחו.

קום עבור את הירדן - א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן למה נקרא שמו ירדן, שיורד מן, אמר לו ר' אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה, דא"ר יצחק לשם זה פמיאס, וכתוב ויקראו שם העיר דן בשם דן אביהם (בכורות ג"ה).

ח. אתה וכל העם הזה אל הארץ - וכן הוא אומר כי הוא יעבור לפני העם הזה, אם עובר לפניהם נוחלים, ואם לאו אין נוחלים (תנחומא).

ט. כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם - אם ללמד על תחומי הארץ הרי כבר נאמר מהמדבר והלבנון וגו', ומה תלמוד לומר כל מקום אשר תדרוך, אמר לו המקום, כל מקום שתכבשו חוץ מהמקומות הללו הרי הם שלכם, או אינו אלא רשות בידן לכבוש חוץ לארץ עד שלא יכבשו ארץ ישראל, תלמוד לומר וירשתם גוים גדולים ועצומים, ואחר כך כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם שלא תהא ארץ ישראל מטומאה בגלולים, ואתם חוזרין ומכבשין חוצה לארץ". הרי שכבשו חוץ לארץ מנין שהמצות נוהגות שם, הרי אתה דן, נאמר כאן יהיה ונאמר להלן יהיה, מה יהיה האמור להלן מצות נוהגות שם אף יהיה האמור כאן מצות נוהגות שם (ספרי פרשת עקב).

עבְדֵי כי לולא זאת, לא תועיל כלום בהנהגת העם (מ"ד) **אַל־תִּסּוֹר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמָאוֹל לְמַעַן תִּשְׁפִּיל**
 בעבור שתצליח (ת"י) **בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְדָּ:** ח **לֹא־יָמוּשׁ** יסור (ת"י, מ"צ) **סִפְרֵ הַתּוֹרָה הַזֶּה** האמור במקרא
 שלפניו (מ"ד) **מִפִּיךָ יֵד וְהִגִּיתָ בּוֹ** ותתבונן ותלמד בו (רש"י) **יּוֹמָם וְלַיְלָה [טו] לְמַעַן תִּשְׁמֹר** את מצוות לא
 תעשה וְלַעֲשׂוֹת את מצוות עשה **בְּכָל־הַפְּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תִּצְלִיחַ** ה' יהפוך מזלך וְאֶת־דְּרָכֶךָ תמיד
 לטובה וְאָז תִּשְׁכָּל לבחור בטוב (מלבי"ם): ט **הֲלֹא צִוִּיתִיךָ** שלא תפחד במלחמה (רש"י), אלא **חֲזַק וְאַמְץ** במלחמה
 נגד האויב (מ"ד) **אַל־תַּעֲרִץ** תפחד **וְאֶל־תַּחַת** ולא תשבר (ת"י) **כִּי עִמָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר**
תִּלְדָּ:

עיונים והארות

יונית, קרא עליו לא ימוש וגו' והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק איזו שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית, ופליגא דרשב"ג, דאמר ר"ש בר נחמני א"ר יונתן זה אינו מצוה ולא חובה אלא ברכה, ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבין עליו ביותר, שנאמר ומשרתו יהושע וגו', אמר הקב"ה יהושע, כל כך חביבין עליך דברי תורה, לא ימוש ספר וגו'. דבי רבי ישמעאל תנא דברי תורה לא יהיו עליך חובה ואי אתה רשאי לפטור עצמך מהם. תניא אידך והלא דברים קל וחומר, ומה יהושע דכתיב בו ויהושע בן נון מלא רוח חכמה נאמר בו לא ימוש, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה (ספרי).

כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל - אמר רבי יהושע בן לוי כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין, דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים... שנוי בנביאים לא ימוש וגו' (ע"ז י"ט).

טו. והגית בו יומם ולילה - מסופר על הנצי"ב מוולוז'ין (רבי נפתלי צבי יהודה ברלין) שהיתה לו מחלוקת בהלכה עם נכדו הגאון רבי חיים מבריסק, בענין ברכה על אתרוג מארץ ישראל בשנה לאחר שמיטה. לאחר התפילה ביום הראשון של חג הסוכות דיברו ביניהם על הלכה זאת, והנצי"ב אמר לנכדו שעוד הוא יוכיח לו שהוא צודק.

והנה בשעה שלש לפנות בקר, דופק השמש בביתו של ר' חיים ומודיע לו כי סבו הנצי"ב קורא לו. נבהל ר' חיים וחשש שמא קרה משהו לנצי"ב שהיה כבר אז זקן מופלג. הוא רץ לסבו וראה שהסוכה מוארת, ועל השלחן נמצאת ערימה גדולה של ספרים והנצי"ב רכון עליהם ומעיין בהם.

נכנס ר' חיים לסוכה, ואמר לו הנצי"ב: קראתי לך להראות לך מכל אלו הספרים שאני צדקתי בענין הויכוח על האתרוגים... התנצל ר' חיים ואמר: יסלח לי סבא, אני רוצה קודם לברך ברכת התורה, ואחרי זה נוכל לדבר.

נדהם הנצי"ב והשיב: מה לזה זכיתי לעת זקנתי, שנכדי עוד לא בירך ברכת התורה בשעה שלש בבקר? הוא ספק את כפיו והוציא מפיו אנחות גדולות: אוי ואבוי, בשעה שלש בבקר עוד לא בירכו ברכת התורה, כי עדיין היו ישנים... וסיפר ר' חיים כי אנחותיו של הנצי"ב תקפו יותר ויותר, עד שלא יכולתי לדבר אתו כלום וחזרתי לאחורי.

רק חזק ואמץ... אשר צוך משה עבדי - חכמינו אמרו (ירושלמי שקלים פרק ב): "לעולם יראה אדם את בעל השמועה כנגדו", צריך האדם לשוות בנפשו, שעה שהוא לומד תורה, כאילו בעל המאמר עומד כנגדו (מולו). כמו כן נמצא בכתבי האר"י ז"ל, שאם אדם מתקשה להבין את תלמודו, ישווה לנגד עיניו את צורתו של רבו ויועיל לו הדבר להוסיף בינה. הוא אשר אמר הקב"ה ליהושע: "רק חזק ואמץ מאד... ככל התורה אשר ציווך משה עבדי" חזק ואמץ ללמוד ולשמור את התורה אשר ציווך משה עבדי, על ידי זה אשר "לא תסור ממנו ימין ושמאל" - שלא תסיח דעתך הימנו אלא תשווה תמיד את דמותו לנגד עיניך, כי אז יועיל לך הדבר "למען תשכיל" (צוארי שלל)

יד. לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך - אמר רבי שמעון בן יוחאי ספר משנה תורה הוא סגנו, בשעה שנגלה עליו הקב"ה מצאו יושב וספר משנה תורה בידו, אמר לו חזק יהושע אמץ יהושע, לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך (ב"ר ו').

לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך - תניא רבי יהושע בן קרחה אומר, כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר, רבי יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיוולדת וקוברת. רבי עקיבא אומר זמר בכל יום זמר בכל יום. א"ר יצחק בר אבדימי מאי קראה, נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו, הוא עמל במקום אחד ותורתו עומלת במקום אחר. אמר אלעזר אדם לעמל נברא, שנאמר אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה ואם לעמל מלאכה, כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו, הוי אומר לעמל פה נברא, ועדיין אינני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה, כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפּיך והגית בו יומם ולילה, הוי אומר לעמל תורה נברא (סנהדרין צ"ט).

א"ר אמי מדבריו של רבי יוסי נלמוד, אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש, ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ... רבא אמר מצוה לאומרו בפני עם הארץ (מנחות צ"ט).

שאל בן דמה בן אחותו של רבי ישמעאל את רבי ישמעאל, כגון אני שלמדתי את התורה כולה מהו שאלמד חכמת